I FINLAND OCH I RYSSLAND

NÅGRA INTRYCK af ELLEN KEY

STOCKHOLM. Albert Bonniers förlag.

Alb. Bonniers boktryckeri 1900.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Ellen Key** (1849-1926) har digitaliserats i april 2011 från Bibliotheque Sainte Genevieve av Internet-Arkivet och anpassats för Projekt Runeberg i janauri 2014 av Ralph E.

I Finland.

I.

Inledning.

När senator Trarieux efter sitt besök sammanfattade sina intryck af finnarna som ett folk, *där politiken blifvit poesi,* då lyckades han — som endast fransmannen kan det — att i en enda rad uttrycka en sanning, om hvilken volymer kunde skrifvas.

De här nedan meddelade upplefvelserna komma ej att gifva inblick i någon annan sida af den finska politiken än den, fransmannens vingade ord har kännetecknat. Mitt besök i Finland inföll under stiltjen mellan den storm, som varit och den som kan väntas. Af de i det fosterländska sorgespelet omedelbart handlande såg jag helt få. Det var bland vetenskapsmän, författare och konstnärer, bland kvinnorna och ungdomen jag erhöll mina flesta intryck. Men stämningen i dessa kretsar är redan under det närvarande sakläget af ingripande betydelse — och blir det allt mer i den mån finnarnas politiska rättshandlingar, liksom deras präss- ochförsamlingsfrihet, genom det ena yxslaget efter det andra rothuggas och de tillsvidare hänvisas till de vetenskapligt och konstnärligt produktiva eller de sällskapliga uttrycken för sitt nationella lif. Därför torde en skildring af stämningen äfven i dessa kretsar äga intresse. Kanske skall den bringa någon tröst till de många, hvilka i Sverige ångestfullt grubbla öfver Finlands framtid.

Efter min hemkomst från Helsingfors måste jag sålunda vid hvarje steg besvara frågor angående sinnesstämningen bland finnarna. När detta fortgått några dagar, beslöt jag att offentliggöra mina intryck, för att de sålunda skulle nå en vidare krets af Finlands vänner.

*

Vid mitt första och — tills nu i höstas — enda besök i Finland sensommaren 1887 for jag från Åbo till Borgå, dessa båda städer, hvilkas historiska minnesmärken och nationella helgedomar — framför allt Runebergs hem och graf — förena svenskar och finnar i samma känsla. Jag såg delar af skärgården och af Saimas vida vatten

med de otaliga öarna och de då ännu skogsmörka stränderna. Jag såg Imatra brusa fram i sitt ännu obundna, breda majestät, tvärs igenom de då ännu oberörda skogsdjupens enslighet: nu skall ett nytt millionbolag tämja äfven denna Europas väldigaste vattenkraft! Från Viborgutsträcktes resan till Petersburg och färden slutade i Helsingfors.

Denna stad var nu den enda i Finland jag besökte, frånräknadt några timmars uppehåll i Viborg — vid återresan från Petersburg — för att på begäran där hålla ett föredrag. Däremot nödgades jag, af brist på tid, afslå liknande framställningar från Åbo och Tavastehus.

Liksom jag sålunda förra gången erhöll en mångsidigare bild af landet själft, föranledde andra tillfälligheter att jag äfven i fråga om det nationella lifvet då erhöll mina intryck lika mycket från den gammalfennomanska som från den svenska sidan. Nu däremot kom jag hvarken i beröring med landsbygden eller den gammalfennomanska kretsen i Helsingfors. Jag nämner allt detta för att ej ingifva mina läsare en oriktig föreställning om räckvidden af de iakttagelser, till hvilka jag nu öfvergår, utan någon inledande öfversikt af ställningen i Finland.

Ty 1890 talets — och alldeles särskildt det sista årets — händelser äro ännu i friskt minne. Och den, som vill upplifva sin hågkomst, äger tillfälle därtill i en hel rad svenska broschyrer, hvilka varmt och sakrikt skildra den finska rättsställningen och de ryska rättskränkningarna under 1890-talet såsom:

Ställningar och förhållanden i Finland af Sven Palme (1891), *Finska studier* af Otto v. Zweigbergk (1894), *Statskuppen i Finland* af Valfrid Spångberg (1899) och dessutom två häften*Finska förhållanden* af Nestor, *Finland* af H. Wieselgren och den af en finne, J. Nylander, skildrade *Stora deputationen* (1899).

Jag vill däremot som en inledning till det följande återgifva några intryck från mitt nyssnämnda, första besök i Finland, sensommaren 1887.

Stämningen då var lika skild från den nu rådande, som den då ännu sommargröna naturen skilde sig från den vinterliga, hvilken nu mötte blicken öfverallt, utom i de yttersta skären. Ty dessa gåfvo ännu synvillan af en kvarglömd sommar, när morgonsolen rödglödgade de små stugorna, gaf kopparglans åt de snedvridna tallarna och tindrande blåhet åt böljorna, som saktmodigt slogo mot de kala klabbarna. För ett nymornadt medvetande tycktes ångbåten ännu vara kvar i de svenska skären. Ett förhastadt antagande, hvilket emellertid är betecknande för den känsla, svenskar mottaga öfverallt och af allt i den svensktalande delen af Finland, där vi känna oss hemma som ingenstädes i världen utom i vårt eget land, hemma, emedan vi där aldrig behöfva öfversätta — vare sig ett ord eller den känsla orden tolka eller ens den känsla, som ligger djupare än orden!

Åtminstone nu, 1899, var detta full sanning. 1887 däremot fann jag hos många finnar en optimism, hvilken var svårfattlig för svenska begrepp. Vi svenskar, som varit benådade framför snart sagdt hvarje annat folk, ej blott därigenom att vi i rätta stunden erhöllo kraftkungar sådanasom Gustaf Vasa, Karl XI och Gustaf III, men lika mycket därigenom att den öfvertro, dessa varit ägnade att ingifva oss med afseende å absolutismens välsignelser, omedelbart skingrades genom en Erik XIV, en Karl XII och en Gustaf IV Adolf — vi svenskar hafva svårt att förstå en trygghet, som ytterst hvilar på en själfhärskares stämningar. 1887 stod just det hjärtliga förhållandet mellan Alexander III och finnarna på sin höjdpunkt. Medan nu tsar Nikolaus' namn knappast nämnes; medan det var i ett enda — ryskt — bodfönster man såg hans porträtt, möttes man då ofta af kejsarparets bilder, och under samtalen berättades med förkärlek små drag från kejsarbesöken i Finland, där man med glädje kände att dessa besök voro ljuspunkter i kejsarfamiljens dystra tillvaro, emedan kejsaren endast i Finland kände sig fullt trygg i folkets tillgifvenhet. Man skildrade sålunda huru tsaren åt filbunke i bondstugorna, huru han genom sin uppvaktning gjorde sig bekant med folkets vanor, huru han själf störtade sig i vattnet för att frälsa en gammal gummas får från sin jakthund o. s. v. Den vackra och vänliga kejsarinnan Maria (Dagmar) var i Finland lifligt beundrad och M. M:s världsbekanta sångarkör brukade hvarje Mariadag resa till Petersburg för att uppvakta henne med de nordiska sånger hon älskade. Kejsarens styrelse gaf då ännu finnarna endast anledning till belåtenhet. Det finska statsverkets tillstånd var så blomstrande att det afegna tillgångar byggde sina järnvägar. Finnarna hade intet hof att underhålla och det anslag af 100,000 mark, som kejsaren mottog af Finland, använde

han för landets bästa, såsom t. ex. inköp af konstverk, hvilka stannade i Helsingfors. När en finsk deputation anhöll att åt kejsaren få uppföra ett värdigare palats än den enkla grå byggnad, som i Helsingfors kallas »slottet», bad han dem bruka sina millioner till för Finland nyttigare ändamål: för honom var den gamla byggnaden god nog.

I sin glädje öfver all denna tsarens välvilja var man under 1880-talet på vissa håll skuggrädd till och med för fria tankar, emedan de skulle kunna tydas som aflägset befryndade med — nihilismen! Ty man visste att den kejserliga välviljan för Finland berodde på att detta begrepp ej funnit vägen dit. Och på bevarandet af denna samma välvilja berodde ju Finlands välgång. Mot tsarens tillgifvenhet för Finland hoppades man att udden af det redan då i Ryssland började talet om Finlands russifiering skulle brytas. Ytterst hade man ju dessutom sina forna kejsares eder att lita till! Det var i hägn af dem Finland nått sin nuvarande blomstrande utveckling; det var genom Alexander II:s storsinta tolkning af Alexander I:s löften Finland nu i verkligheten ägde en större konstitutionell rätt än 1772 och 1789 års grundlagar inneburit.

Man hade således alla skäl att vara nöjd och man önskade intet annorlunda. Då — likalitet som nu, lika litet som någonsin — hörde jag från en finne eller finska den allra svagaste önskan att det gamla förhållandet till Sverige skulle återställas. Tvärtom dolde finnarna icke sin — för en svensk ganska smärtsamma — mening: att Finlands lugna och lyckliga kulturella utveckling fått sin egentliga fart efter skilsmässan från Sverige; att, så länge Finland för Sverige måst vara, hvad Tegnér kallat det, *en blodig sköld,* så länge hade finnarnas mesta kraft måst brukas för att återuppbygga brända stugor, återuppodla förvildade åkrar. Och medan finnarna villigt erkände sin tacksamhetsskuld till den svenska odlingen, betonade de med själfkänsla att de betalat denna skuld: med sina fäders blod på våra slagfält, med sina hjärnors arbete inom vår vetenskap och vitterhet.

Allt detta var ju en obestridlig sanning. Och jag, hvilken lika litet som någon enda svensk, uppvuxen under 1880-talets senare hälft, önskade någon förändring i förhållandena, kunde icke för mig själf förklara den hett sjudande smärta med hvilken jag såg Systerbäcks — den gamla gränsflodens — fåra eller blickade bort mot Sveaborg eller hörde finnarnas glada hopp om framtiden. Vi svenskar — som med afsky förkastat absolutismen från 1789; vi, för hvilka ett konstitutionellt styrelsesätt, en grundlagstryggad tryckfrihet numera äro lika oumbärliga som luften — kunna ju endast motsträfvigt erkänna att finnarnas starka, rika utveckling under1880-talet verkligen ägt rum i *trots* af absolutism och censur. Den nationella själfkänslan i Finland var emellertid så sund, så frimodig att den slutligen förvissade mig att Finland kände sig lyckligt i sin kraftutveckling — ja, att denna kanske blifvit så stark och skön af samma skäl som strömmen blir det, när den nödgas bryta sin väg mellan trånga bräddar!

Och när Finland var belåtet, då borde väl äfven vi svenskar känna oss så å dess vägnar? En hängifven mor bär ju gärna saknaden efter en älskad dotter, som hon vet lefva lycklig i ett nytt eget hem. Men månne ej hos modern saknaden dock alltid förblir mer långvarig och lätt upprörd till förtviflan, ifall dottern skulle drabbas af lidanden inför hvilka modern står maktlös ?

Det fanns dock 1887 två ting dem alla finnar enades i att beklaga. Det ena var naturligtvis censuren — hvilken just då börjat stoppa ned utlandets tidningar hel och hållna i papperskorgen, i stället för att som dittills endast svartmena de misshagliga artiklarna, — och hvilken för den inhemska pressen gjorde presshindret lika konstant som takthvilan i en hexameter. Det andra var den nya, sedan hösten 1881 i verkställighet trädda, härordningen, genom hvilken den *treåriga värnplikten* blifvit införd. Man hade i det längsta hoppats kunna rädda indelningsverket, eller åtminstone förvandla de finske värnpliktige till en nationell milis. Men det hade ej lyckats. Manägde visserligen ingen lång erfarenhet af värnpliktens verkningar men man ansåg allmänt kasernlifvet skadligt och särskildt klagade bönderna att de funnit sina hemvändande söner mer lata i sitt arbete, mer lösa i sina seder, ett omdöme, af hvilket man kan förstå med hvilken oro den finska allmogen — alldeles oafsedt själfva *sättet* för sakens framförande och den ökade ekonomiska bördan af en förlängd värnplikt — nu mottagit utsikten om en *femårig* sådan och därtill delvis aftjänad i Ryssland!

Men midt ibland 1880 talets i öfrigt allmänna optimism, hördes här och där en annan ton. Finnar funnos hvilka

framhöllo att kejsarlöften, äfven de heligaste, att kejsarsympatier, äfven de starkaste, äro svaga stöd för ett folks frihet. Visserligen kan ju äfven en konstitutionell monark genom en statskupp bryta sina eder, men det sker då stödd på en del af nationen mot en annan del af densamma och blir sålunda ytterst en af folket självförvållad olycka. När däremot en envåldshärskare i två riken har det större bakom sig som stöd för löftesbrotten mot det mindre — och ej blott styrkans stöd men äfven stödet af den österländska tanken: att själfhärskardömets väsen innebär rätten för härskaren att vara obunden af egna löften — då är situationen en helt annan. Då är det mindre folkets rörelsefrihet lika otrygg som barnets lek inför ett rofdjurs ögon. Och hos de klarseende inom det svenska partiet började känslan af dennaotrygghet redan att växa till ångest. Särskildt minnes jag från mitt förra besök i Finland ett samtal med baron Viktor v. Born, hvilken redan då förutsade allt, som sedan under 1890-talet inträffat. Denna framsynthet har öfvertygat mig att han äfven nu ej kan sakna skarpblick, när han varnar för medgifter och påyrkar ett bestämdt motstånd, den så kallade demarcheliniens taktik, hvilken i fjol var att alls icke pröfva värnepliktsmanifestet, endast afslå det, eftersom hela tillvägagående var lagstridigt. Denna taktik hade som bekant vid landtdagen 1899 omkring sig samlat ej blott en grupp unga adelsmän, utan vann äfven i det hela Axel Lilles — och därmed *Nya Pressens* — manliga och mäktiga stöd, liksom ungfennomanernas, och deras organ *Päivälehti*. Dess redaktör, Eero Erkko — en bror till diktaren — är dessutom medlem af borgarståndet.

Som alla veta dröjde det icke längre än till 1890 förrän svekomanerna — genom den nya strafflagens suspendering, post- och tullmanifestet m. m. — fingo rätt i sina antaganden att Alexander III:s sympatier för Finland icke ägt stödet vare sig af den hufvudets eller hjärtats styrka, den europeiska kultur eller den statsmannablick, hvilka kunde gjort hans sympatier till Finlands skydd gent emot de under 1880 talet allt oftare återkommande ryska prässangreppen på landets autonomi. Det innersta motivet till dessa angrepp har en ryss nyligen i samtal med en finneangifvit med en öppenhjärtighet, som lämnar intet öfrigt att önska:

»Vi, som äga makten och inkomsterna i Ryssland, vilja naturligtvis — som alla andra människor, hvilka äga makt och inkomster — behålla dem! Men så länge det finnes någon del af det ryska riket om hvilken det påstås, att där allt går lika bra — ja bättre — med ett annat system än det ryska, är vår makt osäker. Därför måste äfven Finland styras efter den metod under hvilken Ryssland befinner sig väl(!). Och ju förr Finland inser detta, ju bättre.»

Det finnes ingen finne, hvilken ej med energi tillbakavisar såväl de från norskt vänsterhåll hörda antydningarna: att det nuvarande sakläget i Finland skulle framdrifvits genom svenskarnas rustningar, som de från svenskt högerhåll hörda antydningarna: att de norsksvenska unionsstriderna därvid skulle varit en medelbart eggande orsak. Finnarna själfva veta allt för väl huru länge förberedd och huru målmedveten den ryska våldshandlingen är. Först Polen, så Östersjöländerna, så Finland — sådant var programmet och detta skulle fullföljts, äfven om Sverige afväpnat i stället för att rusta och om Norge-Sverige varit eniga och förenade som siamesiska tvillingar! Redan efter Alexander II:s död sågo finnarna vid östra horisonten den molnbank uppstiga ur hvilken 1890 de första haglen nedföllo och från hvilken 1899 allt tätare och gröfre skurar urladdat sig öfver deras tegar.Och med full rätt vilja ej heller finnarna själfva — hvarken svekomaner eller fennomaner — tillmäta språkstriderna sig emellan *den* afgörande betydelse, som man i den öfriga norden varit benägen att tillskrifva dem i fråga om russifieringssträfvandet.

Det finnes intet man oftare hör i Sverige än att, om språkstriden icke varit, då skulle ej det nuvarande sakläget hafva inträdt. Men i detta omdöme instämma ej finnarna själfva. De veta att språkstriden för det första var oundviklig och för det andra af viktigare inverkan för att hindra än främja russifieringen. Men som språkfrågan i Sverige ständigt framdrages, vill jag här i förbigående beröra den och först ge svekomanerna ordet, för att senare låta fennomanerna komma till tals.

Det gammalfennomanska partiet befann sig 1887 i det slags glädjerus — efter sina under 1860-talet började segrar — hvilket icke ökar synvidden. Den var dessutom i förväg stängd genom en dogmatisk tro på Snellmans program: att den utländska kulturen hindrat uppkomsten af den inhemska; att således det utländska (svenska) oket borde aflyftas; det finska språket förvandlas till kulturspråk och den finska kulturen sedan uteslutande

byggas på Kalevalas folkliga tungomål. Endast sålunda kunde Finland erhålla en enhetlig nationell tillvaro, ifall dess folkanda dikteriskt och vetenskapligt speglades i det egna modersmålet, ej i ett främmande tungomål.Utrotandet af det svenska språket och den på detta byggande kulturen — det var således *slutmålet*. Och det får icke glömmas att det var med blicken fäst på detta slutmål som det svenska mindretalet stundom bekämpade äfven de mest rättvisa kraf å fennomanernas sida, bekämpade dem af fruktan för de vidare följderna af de första medgifterna.

Att det fanns djupa berättiganden i många af fennomanernas kraf, detta behöfde jag 1887 endast fem minuter att bli viss om, de nämligen, hvilka jag tillbragte vid Saimas strand framför två ångbåtar utan att af någon bland tjugu kringstående personer kunna få veta på hvilken jag borde gå ombord! Sedan de bevekligaste böner lämnats obesvarade; sedan jag därpå antydt först att finnarna voro obegripligt enfaldiga, därpå outsägligt envisa, slutligen omänskligt elaka, hvilket allt de med lika orubbadt jämnmod låtit öfvergå sig, då begrep jag ändtligen att — de intet ord begripit! Men som de flesta svenskar hade jag dittills lefvat i den tron — att den finsk-och svenskspråkiga befolkningen var så blandad, att den ömsesidigt kunde göra sig någorlunda förstådd inbördes! Och denna vår okunnighet om sakläget har i Sverige alldeles snedvridit vår syn på språkfrågan.

Har man endast själf praktiskt erfarit att svenskan och finskan äro lika olika som t. ex. svenskan och ryskan, då diskuterar man ej ens längre frågan om det berättigade i att man förfinskan begärt — och vunnit — likställighet som kyrko- och skolspråk, i domstolar och ämbetsverk, vid posten och andra samfärdselmedel.

Men hvad svekomanerna, sedan de medgifvit detta, 1887 med harm framhöllo, det var att fennomanerna, genom att indraga allt fler lärda svenska skolor nödgade de svensktalande att sätta sina barn i de dyra privatskolorna, eller, om de ej hade råd till detta, lämna dem utan högre bildning eller, slutligen, tvinga dem att mottaga denna på ett annat språk än deras modersmål. Och hvad de med djup sorg talade om det var att fennomanerna 1863 och 1865 vunnit sina segrar hos regeringen *utan ständernas hörande;* att den stora segern — reskriptet af 1886 om språkens principiella likställighet — vunnits i Petersburg *på administrativ väg!*

Och i denna stund torde — utanför gammalfennomanernas krets — väl icke många tänkande finnar förneka att, när så skedde, då ställdes ett partis seger öfver fäderneslandets väl; knappast någon finnas, som icke beklagar att fennomanerna ej skydde att undergräfva de redan så svaga stöden för den finska autonomien genom att, petitionerande till regeringen bakom ständernas rygg, vinna det, i sig själf berättigade, mål på hvilket de dock — som framsynta fosterlandsvänner — hellre bort vänta i årtionden än nå längs denna visserligen lagliga men farliga väg. Genom detta handlingssätt erhöll ryska regeringen ett angenämt och användbart prejudikat påatt finska folket ej blott med likgiltighet, nej med belåtenhet skulle åsett en fortsatt rysk »administration» af dess angelägenheter!

Den anda, som förde gammalfennomanerna in på den s. k. Petersburgsvägen ledde småningom under präst- och bondepolitikens tecken — styfsint återhåll mot framsteget, smidig eftergifvenhet för tillbakagången — till söndringen mellan gammal- och ungfennomaner. Och denna söndring torde efter händelsen i våras — senatens promulgering af det kejserliga manifestet — vara ohjälplig.

På 1880-talet framhöllo äfven svekomanerna att ryssarna visat en slags försyn för den svenska kulturen och de svenska minnena i Finland, men att, i samma mån finnarna själfva trängde undan det svenska elementet, skulle Ryssland bli oblygare i sin »enhets»-sträfvan, under det verkliga eller föregifna antagandet: att icke hela det finska folket, endast några svenska bråkmakare däremot hade någon invändning. Ryssarna, menade svekomanerna, äro sluga nog att främja fennomanerna, eftersom dessa — ehuru omedvetet — arbeta ryssarna i händerna.

Medan sålunda för tolf år sedan fennomanerna voro optimistiskt kortsynta men svekomanerna motsatsen — efter hvad händelserna nu visat — voro båda partierna lika litet ryssvänner. De i Finland boende ryssarna lefde redan då isolerade — nu kan man nästan kalla dem cernerade! I ingendera partiet umgicks man medregeringsryssar och äfven i andra småting visade finnarna den mer naturliga än politiska afvoghet mot allt ryskt — d. v. s. officielt

ryskt — hvilken jag nu i höstas hörde somliga finnar ångra, eftersom den visat sig vara en på djupet verkande orsak till ryssarnas ovilja mot den finska särställningen. Hade vi, mena somliga finnar, medgifvit mer växelverkan i oväsentliga ting, skulle ryssarna ej brytt sig om att störa oss i de väsentliga. Andra åter mena, och troligen med mera rätt, att hvarje yttre enhet — t. ex. i fråga om post, mynt, tullar o. s. v. — ej blott skulle skadat Finlands ekonomiska utveckling, utan gifvit ryssarna anledning att äfven på andra områden tillämpa sammanslutningsprogrammet.

Sålunda möter man äfven i detta fall samma dualism mellan motstånds- och medgiftstanken, mellan det finska trotset å den ena, det finska tålamodet å den andra sidan.

*

II.

Man får i Finland — dock mindre nu än på 1880-talet — ej sällan höra att motsatsen mellan det svenska och finska elementet är djupare än språkskillnadens: att den ytterst hvilar på oförsonligheten mellan en aristokratisk och en demokratisk lifssyn. Det svenska partiet har — säga ofta gammalfennomanerna — varit likgiltigt för den finsktalande allmogens upplysning; det har motarbetat utsträckningen af valrätten till landtdagen — en fråga, som nu åter står på dagordningen — och dessutom äro svekomanerna fritänkare och europeer, utan stöd i den allena saliggörande arten af vare sig tro eller patriotism!

Att aristokratiska och demokratiska motsättningar ägt betydelse i språkstriden, är obestridligt. Men numera håller en uppdelning i aristokratiskt-konservativ och demokratiskt-liberal ingenstädes streck — allra minst i Finland! Tvärtom är det ofta i adel- och borgarståndet, bland svekomaner och ungfennomaner, som den modernalifsåskådningen, de frigörande synpunkterna äro att finna, medan den ortodoxa eller pietistiska kristligheten, »jordandans» konserverande instinkter framträda inom präst- och bondestånden, där gammalfennomanerna hafva flertal. I Finland — där intet hof finnes, mycket få rika adliga herresäten, intet byråkratvälde, ingen militarism, där dessutom en gemensam yttre fara verkar sammanslutande — där möter man, mer än i något annat nordens land, det demokratiskt förnäma åskådningssättet, det att endast de olika mänskliga egenskaperna bilda den verkliga sociala rangskillnaden. Och om det svenska partiet ännu under 1880-talet ej var fullt klarseende för vikten af hela folkets bildning, så saknar nu — kanske just genom dessa anklagelsers sporre — nämnda påstående all grund. Den oerhörda lifaktighet, som jag under 1880-talet fann på den högre skolans område, har nu fortgått till folkbildningens. Då visade man i Helsingfors med stolthet de präktiga nya lokaler, i hvilka alla dessa — svenska, finska, till och med tyska — gosskolor, flickskolor, samskolor m. m. voro inrymda. Öfver hufvud torde knappt någon stad med flera skolor finnas i förhållande till invånareantalet. Under 1880-talet var det samskoleidén, på hvilken man i Finland kastat hela sin kärlek och sin storartade ideella offervillighet. Men man var — — och är som hos oss — ännu ej fullt vaken för behofvet af en fullkomlig omdaning af hela skolsystemet. De språkliga förhållandena nödgadessutom till en öfveransträngning, hvilken från svensk synpunkt förefaller oerhörd. Några barn funnos t. ex., hvilka på 1880-talet läste svenska, finska, ryska, engelska, tyska, franska, latinska och grekiska språken jämte alla vanliga skolämnen! Och när finnarna nu själfva anmärkte att nya produktiva krafter uppstå mer sparsamt än hvad de kunde hoppas; att inom konsten som inom den finsk-språkiga litteraturen de nya insatserna ofta komma från bonde- och arbetareklassen — då kunde jag icke helt undertrycka den fula glädje, med hvilken man mottar meddelandet om ett missöde man förutspått! Om — som den psykofysiska vetenskapen allt mer tyckes bevisa — de receptiva och de produktiva funktionerna i hjärnan utvecklas på hvarandras bekostnad, då hafva finnarna icke mycket att vänta af skolåldersklassen från 1870—1880-talet! Om man därtill tror på den satsen, att det fordras en million människor för att producera ett stort geni, då ha ju ej heller finnarna rätt till mer än högst två och ett halft — betraktelser, hvilka vore nedslående, ifall icke äfven erfarenheten visade, att stora händelser hafva en underbar makt att låta folkdjupets dolda källor bryta fram tvärt igenom alla hinder!

Det är emellertid icke blott från gammalfennomanerna, man hört anklagelsen för bristande folklighet hos vissa svekomaner. Det fanns redan på 1880-talet en allmän riktning, som man lär känna i Tavaststjernas diktning och af hvilkenhan plågades, emedan den ledde till det belåtna stillastående, den nationella självsäkerhet, hvilka tränga samman synkretsen. Ännu på 1880-talet uppträdde ju fyra professorer mot doktor Carl v. Bergen, när denne höll populära föredrag i Helsingfors om evolutionsteorien; ännu på 1880-talet hörde jag fennomaner bevisa huru — fullkomligt ofinsk Runeberg var! På grund af hans fennomanska sympatier begingo gammalfennomanerna den inkonsekvensen att låta Topelius på sin Björkudde i ro njuta sitt lifs vackra sommarkväll. Han hade dessutom endast det felet att skrifva på svenska, men hans tankar voro ju icke europeiska eller moderna, som fallet var med vissa af de yngre, t. ex. de då ännu lefvande K. A. Tavaststjerna och Hjalmar Neiglick, han, som gjorde luften omkring sig varm och elektrisk, lysande af den sydländska glöden i hans geniala tankar, hans strålande blickar. Man misstrodde alltid Neiglick som alltför modern i sitt filosofiska tänkande, och Tavaststjerna som alltför opatriotisk i sin diktning! Och nu är ej blott den åldrige Topelius borta, utan äfven båda det ungsvenska Finlands rikast begåfvade andar, dessa, hvilka, så länge de lefde, oroade landet med europeiska tankar och, innan de dogo, bidrogo att föra Finlands namn ut i Europa! Nu råder inom de yngre författarnas och konstnärernas krets snarare en finsk nationell sträfvan, hvars yttersta riktning representeras af Arvid Järnefelt, som till den finskt-nationella ensidigheten lagtden Tolstoyskt-kristliga. Med lära och lif — han har från jurist blifvit, jag tror, smed och bor på landet i det hus han själf byggt — predikar han återgången till naturen och kroppsarbetet. Endast på den grunden kan den äkta nationella odlingen utvecklas, att man frigör sig från konstlade kulturella behof liksom från främmande kulturella ingifvelser. Med lidelsens ensidighet, med lifserfarenhetens energi manar han sina vänner att endast lyssna till den granens susning, vid hvars rot deras bo är fästadt, ty då skall ur det äkta nationella lifvet också den äkta nationella konsten framväxa! Det är att hoppas, att den sanning, som endels finnes i dessa tankar, småningom skall frigöras från den Tolstoyska sekterismen. Och en god hjälp i detta fall torde Tolstoy själf hafva lämnat, när han nyligen, kort före sin sjukdom, förklarade att den finska frågan för honom saknade intresse, emedan nationalitetsbegreppet i hans tanke ingen betydelse ägde; att det kan vara alldeles likgiltigt om man var finne eller ryss, eftersom det enda väsentliga är att arbeta för den allmänna förbrödringen och eftersom — genom den kristliga kärleksläran — alla nationella synpunkter upphäfvas!

Och det är oemotsägligt att för tanken finnas få djupare motsatser än mellan kristendomen och nationalitetsbegreppet, dem känslans inkonsekvenser däremot så väl lyckas förena. Alla tänkande bland Tolstoys anhängare borde emellertid af mästarens ord i finska konflikten erhållaen väckelse i fråga om konsekvenserna af hans synpunkter, hvilka i allt som angår samhället och kulturen, könskärleken och konstutöfningen i lika hög grad som i fråga om nationalkänslan utmynna i det österländska nirvana, som — om finnarna skulle kunna tänkas försjunka i detsamma — för dem blefve dödssömnen. Lyckligtvis är faran i detta fall ingen. Men det är alltid — särskildt i tider, hvilka kräfva alla krafters spänning för ett gemensamt mål — att beklaga ifall en enda god kraft söker sig in på vägar, hvilka skola visa sig som senvägar för målets uppnående. Återgången till naturligare lefnadsvilkor och en bättre jämvikt mellan hufvudets och handens arbete är framtidens närmaste kulturella fråga. Men icke är Tolstoy rätte vägvisaren till problemets lösning, lika litet som i fråga om rätta förhållandet mellan nationalitets- och broderskapskänslan. Och jag är djupt öfvertygad att äfven den varmaste kristen i Finland i denna stund instämmer med den lilla flicka, hvilken — då hennes lärarinna för henne utlade plikten att älska sina fiender — svarade, att detta vore omöjligt! Lärarinnan hänvisade henne till Jesu egna ord, men flickan utbrast: »Det är i alla fall omöjligt att någon i Finland kan älska Bobrikoff» — ett svar, ur hvilket tänkande människor kunna hämta långt gående följdsatser med afseende å kristendomen som den absoluta sanningen i alla psykologiska— eller politiska — lägen. Och om Tolstoy'sk kristlighet nu vore farlig förFinland, så vore en isolerande finsk nationalism det icke mindre. Den tanke, för hvilken Järnefelt lefver och om hvilken han diktat — det finska folkets inneboende kulturkraft och oumbärligheten af denna kraft för världskulturen — innebär en segerstyrka just så långt och så länge, som den icke gör den finska nationalandans segerlycka beroende af dess enhetlighet och ensidighet. Den innersta sanningen i denna som så många andra frågor har Goethe uttalat med orden: En patriotisk konst gifves lika litet som en patriotisk vetenskap: liksom allt utmärkt och ädelt tillhöra de båda mänskligheten i dess helhet och endast genom allmän, fri växelverkan inom det lefvande tidehvarfvet,

under ständig hänsyn till det från fädren ärfda och bevarade, kunna de främjas och bevaras. Och flertalet af de unga, lika mycket å fennomanernas som å svekomanernas sida, känna att det är genom de finska och svenska kulturbärarnas solidaritetskänsla sins emellan inom Finland, samt utåt genom hela den finska kulturens solidaritetskänsla med den europeiska, som finnarna skola lyckas häfda sin oumbärlighet för det hela. De inse, att det endast är när de små nationerna, eldade af sitt folkliga själfmedvetande, skapa en vetenskap, en industri, en konst, hvilka blifva en värdefull internationell egendom, som de stora nationerna medgifva de små folkens betydelse. Och det är således minst af allt i den nationella fanatismens, utan tvärtom i den internationella odlingens tecken det finska folkethoppas att slutligen segra i sin kamp för tillvaron.

Alla — äfven äldre svekomaner — erkänna nu att den fennomanska rörelsen varit utomordentligt betydelsefull för väckandet af folkkänslan och höjandet af folkbildningen, Under århundradets första hälft skulle ett försök till russifiering icke funnit synnerlig motståndskraft hos den okunniga finsktalande allmogen, allra minst i form af en sådan agitation som den i våras med löften om jordutdelning o. s. v. Att rättskränkningarna nu väckt ett själfmedvetet motstånd ända ned i folkets djupaste lager, detta är till stor del den fennomanska rörelsens resultat. Men å andra sidan är det visst, att hvarken den pietistiskt-patriotiska folkskolelärarekulturen eller gammalfennomanernas märkesmän eller ens den ungfennomanska gruppens europeiska kultur och europeiska förbindelser under den närvarande krisen ensamma skulle förmått att från en lokalt nationell fråga göra Finlands sak till en stor europeisk.

Att den så blifvit, därom bringar nästan hvarje dag nya vittnesbörd. De 1899 i utlandet utkomna böckerna eller afhandlingarna om Finland fylla redan en hel liten bokhylla. Endast under ett par veckors förlopp hafva sålunda utkommit ett engelskt arbete, förbjudet i Ryssland, *Finland and the Tsars 1809 — 1899 by Joseph Fisher*, hvilken fullt sympatiskt och tillika opartiskt — på grund af så väl resor i landet somstudier af dess historia och författningar — framställer det nuvarande sakläget, hvilket han sammanfattar med Burke's bekanta ord om en annan situation: »Frågan är icke att monarken ej skulle äga möjligheten att göra sina undersåtar olyckliga, utom om det ej vore mer förenligt med hans verkliga intresse att göra dem lyckliga!» Pierre Moreau har i en reseskildring *Au Seuil de l'Europe, Finlande et Caucase* skildrat sitt besök i Finland för ett par år sedan och med stor sympati omtalat de intryck han erhöll af landet och folket samt af det »egendomliga skådespelet att, i Finland som i Kaukasus, se de små nationernas arbete för att försvara sina traditioner mot det ryska öfverväldet». På franska har utkommit en broschyr: »*Réponse à la Brochure officielle: Le manifeste impérial du 3 février 1899 et la Finlande*», där de ryska osanningarna i denna officiella broschyr vederläggas. Dessutom en lång uppsats i *Revue des Revues* om den samtida finska litteraturen af Jacques de Coussanges, där författaren med den varmaste sympati framhåller, att ett folk med ett språk, en litteratur, en egenart, som det finska, ej kan förtvifla om sin tillvaro. I *Revue bleue* ingick nyligen en artikel om Finland och Transvaal af Leroy-Beaulieu, där han anlägger den verkligt storpolitiska — det vill säga rättfärdighetens — synpunkt på båda ländernas närvarande, med hvarandra jämförliga, läge. Han yttrar bland annat: »Om vi kunna drömma om en tid af fred — ochhvarför icke göra det nu efter konferensen i Haag, sammankallad af en själfhärskare? — så är det dock en framtidsdröm, som endast kan realiseras genom det rättas triumf, genom utvecklandet inom mänskligheten af medvetandet om det rätta. Bästa medlet att åstadkomma fred både inåt och utåt är att lära hvar och en vörda rättvisan. Hvad som ibland saknas oss är känslan af vår egen rätt, men än oftare medvetandet om andras rätt, aktningen för rättvisa både inåt och utåt. Om vi alla ägde lefvande inom oss denna aktning för det rätta, då finge vi se freden inträda mellan människorna, kärleken och broderligheten utveckla sig mellan folken i stället för hatet, som nu så ofta triumferar. Det nittonde seklets historia, detta sekel, under hvilket så många nationer återuppvaknat, visar att det icke är sant, att de nationella frågorna skulle för alltid aflägsnats genom makten. Kriget föder krig, hatet hat. En nation är besegrad, den är underkufvad med järn och eld. Den dör dock icke därför: folket är som en skog. Nya generationer spira upp, de taga plats efter de gamla och besegra dem förr eller senare.»

Ur den tyska, liksom den italienska, holländska och engelska tidskrifts- och tidningspressen kan nästan hvarje vecka hämtas något sympatiskt uttalande för finnarna. I Dresden har professor Scheffler hållit föredrag om

Finland. I *Preussische Jahrbücher* förekommer en lång artikel om Finland m. m. m. m. En stor bok ärpå tyska utgifven af den kände tolkaren af skandinavisk litteratur, E. Brausewetter, med titeln: *Finland im Bilde seiner Dichtung und seiner Dichter*. Efter en mycket god allmän inledning gifves där prof på noveller och dikter jämte diktarkarakteristiker och porträtt. Boken motsvarar väl sitt syfte, hvilket författaren anger sålunda, att han i sin mån velat ge svar på frågan om Finland är värdt att finnas till, om finnarna äro ett litet, andligen fattigt och efterblifvet folk, hvars undergång således vore utan stor betydelse? »Svaret på denna fråga,» säger författaren, »må min bok själf lämna; den skall visa, att finnarna tvärtom är ett folk, fullt af stora och sällsynta egenskaper, med en stark och alldeles egendomlig andlig utveckling.»

Bland ungfennomanerna torde väl icke finnas många, hvilka ej genom händelsernas öfvertygande logik nu inse äfven den svenska kulturens uppgift. I detta fall var den storartade nationella hyllningen af senator Leo Mechelin på hans sextioårsdag den 24 november ett talande bevis. Från hela landet ingick vittnesbörden om huru djupt man nu insåg betydelsen af hans lifsgärning i skrift, i tal och i handling — såsom rättslärd, landtdagsman och senator — till den svenska odlingens och den finska rättens värn. Leo Mechelins lifsgärning är i Sverige lika välbekant som hans nobla och imponerande personlighet — hvilken så väl motsvaras af hans ståtliga yttre och ridderliga väsen — och en skildring af honom vore här således öfverflödig.Tyvärr blef man vid hyllningen af Mechelin öfvertygad om gammalfennomanernas förmåga att »ingenting lära och ingenting glömma». De riktade ett bittert angrepp på den från ungfennomanernas sida talande doktor Lyly, för att denne bland annat oförbehållsamt yttrat, att han, som många andra af hans partivänner, under det gångna året fått blicken helt öppnad för betydelsen af Leo Mechelins fosterländska verk. I sitt svar på angreppet framhöll doktor Lyly det sorgliga i att det gammalfennomanska partiets grälmakare alltjämt så förblindas af sin ungdoms partitvister, att de ej ens nu — då landet framför allt behöfver enighet — skytt försöket att, inåt som utåt, förringa betydelsen af en storartad folkhyllning åt en stor fosterlandsvän. Denna förblindelse fick ett annat märkligt uttryck vid den i december hållna finska partidagen, hvars syfte lär ha varit att återförena partiet under den forna höfdingens ledning. Det är dock icke troligt, att finnarna komma att gifva världen en så tragikomisk variant af dramat *Når vi döde vågner!*

Om man således tyvärr icke kan påstå, att den gemensamma faran verkligen förenat den äldre generationens stridande parter, så torde det hafva varit mer än en vacker stundens impuls, att de svenska och finska studenterna — som under årtionden gått åt hvart sitt håll att fira första maj — i fjol under gemensamma fanor och gemensam sång tågade ut att tillsammans hålla det vårliga uppvaknandets fest, hvilken förFinlands ungdom alltjämt har en så stor — och symbolisk — betydelse. Denna studenternas sammanslutning bådar godt för att det gamla Snellmanska stridsropet: *Ett folk, ett språk!* skall komma att bytas mot den lösen Jonas Castrén, ungfennomanernas politiske höfding, uttalade vid festen i mars 1899 för den stora deputationen: *Ett sinne, om ock tvenne språk!* Hvad fäderna söndrat, det skola sönerna kanske förena — denna möjlighet lägger nu i Finland sin ljusning öfver den dystra vissheten: att hvad fäderna felat, det få sönerna umgälla.

Jag skall i nästa kapitel omedelbart öfvergå till en skildring af huru ungdomen i Finland fattar sin uppgift och sitt ansvar inför det närvarande sakläget.

*

III.

Finnes väl i vårt århundrade ett folk, som för sin nationalkänslas väckelse haft lyckoöden, liknande det finskas?

Ur dess skogars djup hämtas Kalevala — världslitteraturens enda nyare folkepos — och — Kanteletar. Ur dess hjärtas djup hämtar Runeberg den härligaste fosterlandssång någon nation äger och den enastående diktcykel, hvilken gaf folkanden dess medvetna uppresning, genom anblicken af sig själf under »sina segrars, sina sorgers

och sin äras gyllne tid».

Och dessa dikter voro ej af dem, hvilka höja patriotismen genom att sänka folksjälen medels förhärligandet af krigslidelsen, militärandan, eröfrarlusten. Hvad som förhärligades var uteslutande det folkliga hjältemodet vid fosterlandets försvar och den demokratiska jämlikhetskänsla, som växer ur de stolta minnena af allas gemensamma bragder till frihetens och rättens värn.Men Runeberg har icke endast gifvit diktens guldglans åt minnena och minnenas eldsglöd åt själarna: han har äfven med dessa dikter uppfört åt sitt folk ett strålande fäste, ett osynligt och ointagligt Sveaborg, där det i tider som den närvarande äger vapen och värn för sina strider, samling och styrka för sitt mod.

Hvad hjälpte det, att finnarna nyligen förmenades att med en medalj af guld hugfästa 50-årsminnet af Fänrik Ståls sägner, när dessa för alla tider äro präglade i det ädlare ämnet, den finska folksjälen? Och om, som man kan frukta, dikterna bli förbjudna i skolorna, sångerna förbjudna att offentligt sjungas — ingen makt förmår slita dem ur hem och ur hjärtan!

Runeberg har äfven gifvit Finland en den skönaste nationaldag: den då hvarje 5 februari hela landet förenas kring minnet af honom själf, det odödliga inbegreppet af hvad folket ypperst äger och djupast älskar! Och när man i Helsingfors samlas med blomster- och sångarhyllningen vid Runebergsstoden — eller vid Alexanderstoden, på den likaledes af folkets kärlek valda, af dess sorg invigda dagen, den 13 mars — då är det Johan Ludvigs son, Valter Runeberg, hvilken i plastiska gestalter gifvit uttryck och lyftning åt folkets djupaste känslor, skapat en samlingspunkt och en symbol för deras hyllning af de personligheter och idéer, de djupast vörda: genom Runebergsstoden, med gestalten af Finland mot sitt fotställ; genom Alexanderstoden med gestaltenaf Lagen — den stolta kvinnan, som mot lejonet vid sin sida stöder skölden med ordet Lex — framför sitt fotställ. Samma mäktiga kvinnogestalt möter också folkets ombud från trappafsatsen i Ständernas hus.

Och slutligen, när nu den finska ungdomen i nya dikter tolkar sina nya känslor, då finner man bland de andra unga sångarna äfven en son af Valter Runeberg, hvilken i formfagra, fina strofer — där det dämpade föredraget är det af folklynnet och förhållandena danade sångsättet — med djup naturlighet, med stilla glöd, ger uttryck åt sina egna och sina jämnårigas känslor af lifslängtan, af harm, af hopp och — af resignation. Men en resignation, hvars innersta grund är uthållighet. Ty säger Alceste — den pseudonym, under hvilken den unga Runeberg, med lätt förståelig försynthet, dolt sitt stora namn—:

. . . djupast under vintrig snö och is i grunden bor en underjordisk låga, som verkar tyst och på sitt eget vis; att hejda den är utom sjöns förmåga, och fåfängt vräker hafvet sten och skum mot denna strand, som vreda vågor plöja, ty sekel efter sekel, tum för tum, dess inre glöd skall den ur hafvet höja.

Det måste varit med högt svällande hjärta, Runebergs sonson nedskref den lilla präktiga dikten:De dödas marsch.

Vi äro kolonnen, som trotsande står, där lefvande fly eller stupa. Vi känna hur lederna år efter år blott växa sig starka och djupa.

Med sargade pannor och sårade bröst, ur grafvarna strider vår skara, men hinnes ej mer utaf smädarnes röst och fruktar ej död eller fara.

Ty vapnet, som höjs af en lefvande arm, i striden kan svikta och bräckas; vår gärning förblifver, trots fiendens larm, ett vapen, som aldrig kan fläckas! —

Vi känna hur lederna år efter år alltmera bli fasta och djupa. Vi äro kolonnen, som segrande står, där lefvande fly eller stupa.

*

Lika naturligt som att det plastiska och klassiska draget hos Johan Ludvig Runeberg i och genom en son utvecklades till bildhuggarkonst, lika naturligt är det att Valter Runeberg — hvars yttre tyckes ge en lefvande bild af hans far — själf däremot skulle erhålla en lyriker till son, en son med hvilken fadern till sinnet tyckes jämnårig, så ungdomsvarm är ännu ValterRuneberg. Genom sin ärliga naturlighet, sin blida godhet, sin

anspråkslösa enkelhet är han den mest omedelbart vinnande hjärtemänniska, den mest barnalikt älskvärda konstnärssjäl, hvilken säger visa ord utan att veta det och tänker tidens nya tankar utan att märka det!

Men att ett folk ur tre led af samma släkt erhåller konstnärliga uttryck för sitt nationella medvetande, detta är en af dessa naturens nådesbevisningar, dem ett folk aldrig kan förutse — men kanske förtjäna?

*

Alla finnar talade om den 13 mars 1899 som ett af de intryck, hvilka aldrig glömmas och aldrig — på samma sätt — upprepas.

Årsdagen af den dag, då Alexander II mördades i Ryssland hade som bekant det finska folket höljt hans stod i ett hundra sjuttio kransar, från landets alla delar, många tillkomna med bidrag i penni-belopp, tecknade af de fattiga. Hvad blomstergärden uttryckte förtalde inskriften på en af kransarna:

Ädla voro dina handlingar, Oryggliga dina eder, Därför älskade dig Finland.

Under de ännu alltjämt fortgående blomsterhyllningarna tog sig folkkänslan på det nya seklets första dag uttryck i dessa ord på en stor krans:Lagen går öfver allas hufvuden, öfver lagen den Allsmäktige.

Alexanderstoden står på den arkitektoniskt vackraste platsen i Helsingfors, den af hvilken den märklige tysken Engels skapat ett helt, sådant man sällan får se i nyare tider, allra minst i vår, där de styrande sakna all aning om att det icke är nog för det arkitektoniska skönhetsintrycket ifall en vacker byggnad uppföres, utan att dess läge, dess omgifning äro af fullt lika mycken betydelse för helhetsverkan. Engels ägde den frihet, nutidens arkitekter sakna, att lägga sina byggnader där de bäst kunde göra sig gällande. Och själf aktade han sig väl att spränga bort den ståtliga höjd, som nu behärskar platsen: genom en majestätisk trappa, den bredaste i världen, förband han den i stället med torget. Ofvanför trappan reser sig Nikolaikyrkan med sin vackra kupol och bakom kyrkan det ståtliga universitetsbibliotekets pelarrader, medan torget nedanför är innefattadt på ena sidan af det stora senatshuset, på den andra af det ännu större universitetshuset, hvilka arkitektoniskt likna hvarandra.

Man berättar huru den 13 mars den nämnda höjden, trappan, torget, de angränsande gatorna fylldes af tusende och åter tusende tigande, sorgklädda människor; huru sedan alla, på ett gifvet tecken, uppstämde Vår Gud är oss en väldig borg och huru därefter Vårt land togsupp, medan alla män blottade sina hufvuden — äfven de, som blifvit förbjudna att göra denna honnör för folksången — och huru, sedan Vårt land sjungits så som aldrig förr, skarorna skingrades lika tysta som de kommit.

Samma dag hade medlemmarna af den stora deputationen samlats i Helsingfors och Nylands nation inbjudit Nylands representanter i deputationen till ett samkväm, där professor Wrede höll ett gripande tal och stämningen hela aftonen uppbars af fosterländska sånger. Det led mot samkvämets slut, när en student begärde ordet, en högrest ung man, blek af sinnesrörelse. I ett tal, öfver hvilket en tretungad eld lyste — ynglingens, diktarens och finnens — framhöll han huru, när nu den faran hotade Finlands söner att de i Ryssland måste göra sin krigstjänst, inga af dem borde lämna landet utan att äga de kunskaper, genom hvilka de skulle kunna läsa meddelanden från hemmet och själfva skriftligt meddela sig med detta.

Den unga talaren — hvilken sålunda angaf det verksammaste motivet för den folkbildningsrörelse, till hvilken jag i det följande återkommer — var Arvid Mörne. Han är den andre af de svensk-språkiga finska författare genom hvilkas, i höstas utgifna, diktsamlingar deras landsmän rönt glädjen att välkomma nya sångare på det svenska tungomålet, medan på det finska samtidigt utkommo icke mindre än sju diktsamlingar. Af dessa lära två — af de mest framståendelyriska begåfningarna inom det yngsta Finland Leino och Kyösti Larson — nästan helt och hållet vara ägnade åt patriotiska och aktuella ämnen. Om dessa finskspråkiga författare har jag naturligtvis intet personligt omdöme. Om Mörne, som är vän och jämnårig med den unge Runeberg, gäller äfven hvad denne senare yttrade om sig själf: »Vi finnar, som ej få sjunga ut, hafva lärt oss sjunga med half röst, och det är nästan som om vi blefve mest förstådda när vi så göra: det omedelbara och starka uttrycket är för oss mindre naturligt och mindre gripande än det medelbara och dämpade.»

Detta gäller äfven hos dessa unga diktare om fosterlandskänslans uttryck. De omedelbart patriotiska dikterna äro hos båda få, och det var heller icke vid dem, den finska kritiken egentligen uppehöll sig; kanske af det skäl, en förtrogen kännare af folkstämningen angifvit: »Ingen kan säga dessa saker så, som vi känna dem — ej ens som ungdomen känner dem. Handlingens tid har för oss länge varit inne: orden ha förlorat sin tolkningskraft därvidlag och vi se öfver hufvud helst att man icke talar eller sjunger om detta annat än tyst» . . .

Och hur stilla är ej i själfva verket tonen i en dikt som denna ur Arvid Mörnes Rytm och Rim:

En gång när trädens skuggor falla djupa och ljusen tindra mildt i Finlands nejder och gammal saga täljs om män, som för fosterlandet i dess stora fejder,de unga blicka ut i kvällens blå, de tåras inför sina fäders minne, det gror en tanke djupt i deras sinne: det måtte varit skönt att lefva då!

Eller i denna:

Ju mera vår kamp försvåras för vikingaspråk och minnen, vi rista i unga sinnen att fädernas bragd var stor, att fädernas land skall lefva, så visst som en gång det våras för brodd, som i hösten gror. Vi dana ur mörka tider ett släkte, som hoppas och tror och växer starkt, när det lider.

Men sådana stilla ord bäras af den starkaste handlingskraft hos den finska ungdom, hvars stämning de tolka.

*

IV.

I och med framträdandet 1898 af det nya värnpliktsförslaget, började den rörelse, som under det gångna året bokstafligen nått hvarje finsk bygd.

Visserligen var den finska ungdomen redan djupt inne i bildningsarbetet bland folket. 1890 hade t. ex. — vid en annan studentfest i Nylands nation — dess kurator varnat för den tron att de bildade klasserna i längden skulle kunna upprätthålla landets autonomi utan att bakom sig hafva ett upplyst folk, hvars sega motståndskraft blef det säkraste värnet. Mera ljus åt vårt folk, sade man redan då, måste bli de bildades lösen.

Med ifver verkade därför under hela 1890-talet de finska studenterna — af båda språken, ehuru början skett från det finsktalande hållet — för folkbildningen genom arbetarkurser, småskrifter, arbete för folkhögskolor o. s. v. Sålunda ha t. ex. Arbetets vänner i Helsingfors ordnatföreläsningskurser. Där finnes äfven ett folkbibliotek med tidningssal samt tidskrifts- och barnsal, hvilka senaste året varit besökta af i rundt tal 188,000 personer och hvarifrån öfver 90,000 band utlånats; där finnes ett Folkets hus, med salar för föredrag, musik o. s. v. — hvilket tillkommit genom en kvinnas, fru Ali Trygg-Helenius' initiativ och energi — och mycket annat, som här måste förbigås.

Men allt detta var egentligen ägnadt att öka den folkbildning, som redan var grundlagd. Det i våras började företaget var däremot mycket mer vidtomfattande. För det första gällde det att föra kunskapen äfven till de bygder, där fattigdomen och samfärdselns svårigheter gjort folkskoleförordningarna till en jämförelsevis död bokstaf, där många knappt kunnat läsa och alls icke skrifva. Och för det andra att lära folket känna sina fosterländska rättigheter och plikter. Det stora företaget ordnades i Finland med den enkla och snabba handlingskraft, som utvecklas under osäkra eller farliga förhållanden — en numera nästan okänd art af handlingskraft här hemma i Sverige, där vi behöfva en förening för hvarje företag och tjugu, på tio möten afhandlade, alla fria initiativ och all ursprunglig entusiasm dödande, paragrafer för hvar förening! Man anhöll visserligen också i Finland att få bilda föreningar. Men denna anhållan afslogs och som hela rörelsen från vederbörandes sida karakteriserades som »brottslig och upprorisk»måste den äga rum i alldeles fria former. Många unga människor arbetade sålunda under sommaren i det patriotiska verkets tjänst utan att ens veta det deras gärning var en del af en stor och sammanhängande organisation! Öfverallt i städerna höllos möten; föreläsare och lärare anmälde sig hos organisationsnämnderna, hvilka stodo i förbindelse med de skilda bygderna

för att tillgodose deras behof. Penningar insamlades, dels omedelbart, dels medelbart. Sålunda var t. ex. den unga grefvinnan Aina Ehrnrooth-Mannerheim själen vid ordnandet af två stora konserter till folkbildningens främjande, musikfester dem hon lyfte med sin brinnande fosterlandskänsla och sin härliga sång, som vid operan skulle beredt henne en lysande bana, ifall hon ej i stället för denna valt hemmets lycka. Nu är det endast fosterländska företag likt detta hvilka gifva en större allmänhet tillfälle att beundra hennes konst.

Sedan på detta och liknande sätt medel erhållits för de fall, där resor och arbete ej kunde gifvas frivilligt, spridde sig under sommaren ungdomsskaran — blandad äfven med äldre entusiaster för den stora tanken — rundt om i alla Finlands bygder. Om hvardagskvällarna efter slutadt arbete — vanligen mellan sju och nio — samt om söndagseftermiddagarna samlades nu bygdens män och kvinnor, gossar och flickor, sedan man först genom ett allmänt möte sagt dem hvarom frågan var. Gamla knotiga händer,som aldrig kunnat mer än rista ett bomärke, grepo ifrigt om pennan, ty vid den stora petitionen hade man lärt betydelsen af att kunna teckna sitt namn! Unga och gamla lyssnade till berättelser om Finland, dess land och folk, dess förtid och nutid, åhörde med andlös uppmärksamhet Runebergs dikter och lärde fosterländska sånger. Kaffebjudningar höllos allt emellanåt för att bereda tillfälle till samspråk om det stora ämnet för allas sorg och allas kärlek: Finlands framtid.

Och nu — vid mitt besök i december — var det icke om julferiernas hvila och nöjen, ungdomens tankar rörde sig. Nej, studenterna höllo redan på att fördela sig till färder i landsorten, som föreläsare eller undervisare med anslutning till sommarens verksamhet!

Allmogens ifver att begagna sig af den erbjudna bildningen är i sitt slag ett lika betydelsefullt uttryck af vaken och målmedveten patriotism, som ungdomens offervillighet. Det var ju ofta efter ett ansträngande dagsverke, folkets barn gåfvo sin afton- eller söndagshvila för den lika ansträngande mödan att lära skrifva eller räkna; och dock var nästan aldrig svårigheten att få dessa människor att komma — endast att få dem att gå! Med rörande ifver arbetade i synnerhet ynglingarna att lära sig skrifva: många af dem hade aldrig haft penna i hand. Äfven räkningen intresserade dem lifligt. Innanläsning öfvades med de i detta fall svaga; historia ochgeografi hörde äfven till planen, där de kunde medhinnas. En ung sextonårs skolflicka, som i bref skildrat sina erfarenheter, säger att högtidsstunderna dock voro söndagseftermiddagarna omkring Fänrik Stål, ty den värme och förståelse med hvilken ynglingarna upptogo dikterna och de samtal till hvilka dikterna föranledde voro lika gripande.

Det synes mig som om en finsk konstnär knappt i drömmen kunnat se en vackrare bild af sitt folk än denna grupp med den sextonåriga flickan, omgifven af trettio bondpojkar, de flesta redan fullvuxna och äldre än hon, men alla bevarande den bästa hållning, alla med samma ifver och samma andakt lyssnande till sin unga lärarinna, hvilken upplyser dem om och eldar dem för »de stora frågorna»!

Redan vid den stora petitionen visade ju allmogen sin finska energi och tystlåtenhet — det hela förblef, som bekant, en hemlighet ända tills de femhundra deputerade voro på väg till Petersburg — men framför allt sin vakna känsla af solidaritet med sitt lands öden. Man berättar rörande smådrag om det finska lynnets obesticklighet, t. o. m. af naturbarnets nyfikenhet. Sålunda svarade en gubbe, hvilken varit medlem af deputationen, på frågan hvad han tyckte om Petersburg:

»Vet inte, det var mörkt, då jag gaf mig i väg från kvarteret.» Och när den frågande undrat,om han då inte varit ute och spatserat, blef svaret:

»Jag kom hit med folkets skrifvelse, det var mitt ärende, men som jag inte fick lämna fram den, res' jag hem förstås ...» Och slutligen, vid frågan, hvad han gjort under de tre väntedagarna, löd det äkta finska svaret: *»Suttit inne, förstås, och bidat. Petersburg angår mig icke.»*

En annan lika typisk replik gaf en bonde, som varit beordrad att vid storfurst Vladimirs resa skjutsa för honom och hans följe. Bonden tillfrågades, huru han funnit de höga herrarna och svarade, att han ej sett dem. Huru var det nu möjligt, invände den frågande, eftersom du skjutsade?

»Jag vände bort hufvudet,» svarade han.

Och finnar ur andra stånd, hvilka under sommaren färdats bland allmogen, ha från denna ofta hört yttranden som detta:

»Må ryssen taga våra söner. Ja, må han låta skjuta ned dem. Vi ge oss inte ändå. Finland göra de inte till ryskt, *så länge det finnes några finnar i landet.»*

Det är just denna senare visshet, som gjort att man i Finland med oro och sorg sett den emigrantström, hvilken under 1899 uppgått till omkring 15,000 personer, särskildt från Österbotten. Således *dubbelt* mot de *högsta* siffror emigrationen i Finland visat något år under det sista kvartseklet! Orsaken är dels missväxten, dels österbottningens vandrings- och förvärfslust,men dels och framför allt fruktan och oviljan att gifva fem dyrbara ungdomsår åt värnplikten, aftjänad i ett främmande land, där dessutom prygelstraffet ännu är kvar vid hären. Och när de unge männen draga sina färde följa de unga kvinnorna dem. Ehuru flera finnar hoppas på Sydafrika efter krigets slut — då behofvet af arbetskrafter ju där kommer att bli stort — är det tillsvidare mot Amerika som emigrantströmmen gått. I stället för att endast beklaga dess fart, har man i Finland sökt rikta dess lopp och planerat för att sammanhålla utvandrarna till ett transatlantiskt samhälle. I detta syfte har den finska *Kanada-kommissionen* under sommaren företagit en resa till Amerika. Jag råkade två af kommissionens nyss hemkomna medlemmar. Den ene var konsul Arthur Bergström i Hangö, en stor affärsman och en stor fosterlandsvän tillika, en man med idealistiska synpunkter för allt sitt praktiska handlande. Han är en af K. A. Tavaststjernas närmaste vänner och redan vid de första stegen på finsk jord låter han gärna en svensk, i synnerhet en Tavaststjernas vän, i sitt vackra hem möta hela värmen af den finska gästfriheten. Den andre var den äfven i Sverige väl bekante författaren Konni Zilliacus, som, själf gift med en amerikanska, är en grundlig kännare af Amerikas förhållanden och som af finnen i Amerika gifvit ypperliga bilder i sina utvandrarehistorier, liksom vår Hilma Angered-Strandbergi tre präktiga böcker gifvit oss svensk-amerikanens, för vår litteratur nya, typ.

I decemberhäftet af *Ateneum* — en tidskrift, hvilken kan kallas Finlands *Ord och Bild* och som utgifves af den för den europeiskt-svenska kulturen varmt intresserade och lifligt verksamme magister Wentzel Hagelstam, tillika bokhandlare och bokförläggare — har Konni Zilliacus lämnat en intressant redogörelse för »tanken att i Kanada samla utvandrare från Finland». Af denna uppsats framgår, att intet hinder möter från den engelska regeringen att åt emigranterna upplåta stora jordområden i det brittiska Kanada. De områden kommissionen tillråder — trakterna norr om Saskatchevanflodens nedre lopp, mellan staden Prince Albert i öster och Edmonton i väster samt höjderna kring denna flods öfversta del, närmast öster om Klippbergen — uppfyller hufvudfordringarna: en natur och ett klimat, hvilka i viss mån likna Finlands; möjligheten till en, under lång tid fortsatt, utvidgning af kolonien men dock icke ett läge så aflägset, att samfärdseln försvåras, utan där tvärtom goda afsättningsförhållanden kunna påräknas.

Jorden skall lämnas gratis och det är endast till inventarier och driftkapital, som understöd i form af billiga lån äro behöfliga. Och, med kännedom om finnarnas förmåga att förverkliga patriotiska mål, kan man vara viss att i en snar framtid — då penningmarknaden i Finland ej som nu tryckes af ett »nödår», på alla områden— de behöfliga medlen skola erhållas för att i Kanadas ödeland bryta ny finländsk bygd och åt de utvandrande bevara åtminstone vissa af hemlandets samhörighetsformer och glädjeämnen.

En annan följd af de närvarande förhållandena blir kanske att unga finnar oftare få sin skoluppfostran i utlandet. Men icke lär detta komma att försvaga deras samhörighetskänsla med det egna landet! Den ofvannämnde unge Runeberg — som är född i Rom och därifrån fått sitt italienska namn, Nino, och sitt vackra, absolut italienska utseende — är dessutom uppfostrad i Paris. Men hemkommen för att i Helsingfors sluta sina studier, behandlar han det svenska språket så väl, som om han aldrig varit utom Sverige och känner sig finsk, som hade han aldrig varit utanför sin farfars hem i Borgå!

Huru den vuxna, själfbestämmande delen af den finska ungdomen i fråga om emigrationen kommer att handla, detta har redan Arvid Mörne uttalat i dikten :

Mod. Den man, som ser från sin förstukvist hur de andra lätta ankar, som segrar i kampen mot nöd och brist och

sina trotsiga tankar, som stannar kvar och plöjer och möter ödet utan värn, när det kommer så mörkt som skogens tjärn, där skuggan evigt dröjer,han är den starke, den ende, som kan åt Finland en framtid förvärfva, han äger det mod, som danar en man, det hjältemod vi fått ärfva.

Att denna dikt tolkar den bildade finska ungdomens hjärtekänsla, dess själs beslut, därom förvissades jag ej endast omedelbart, genom de unga kvinnor och män, med hvilka jag talade, utan äfven medelbart genom hvad man berättade. T. ex. drag af mogen själfbehärskning, redan hos barnen, tillsammans med uttryck af en sorg så djup, att den hos intensiva naturer blef rent af oroande. En tolfårig gosse blef sålunda efter statskuppen sömnlös i flera veckor; hvarje medel att ge honom förströelse eller ro från de aggande tankarna misslyckades. Ett skönt uttryck af denna gosseglöd har Finland nu erhållit i den musik, som den geniale tondiktaren Jean Sibelius satt till »Atenarnes sång» ur »Dexippos», en musik, som föddes 1899 under den allra djupaste sorgens tid. Vi svenskar, som icke hafva något annat stort sångens uttryck för vår egen fosterlandskänsla än finnarnas nationalsång, äga till gengäld den glädjen att en svensk diktare gifvit finnarna orden till den härliga hymn, i hvilken Finlands ungdom nu ger fosterlandet sitt heliga löfte. Denna sång, som redan sjunges Finland rundt, var det med djupaste hänförelse mottagna glansnumret vid den så kallade »Atenarnes fest», så benämnd emedan den hölls för den nyssnämnda tidskriften »Ateneum» och emedan man gifvit det hela — tablåer, dans och skuggspel — en grekisk prägel. »Atenarnes sång» anfördes af kompositören själf, mot hvars unga, intressanta ansikte alla gosseblickar stadigt riktades under det de — till stor del ännu helt små — sångarna med ett gripande allvar utförde tondikten, först på svenska, sedan i finsk tolkning. Huru de själfva uppfattade den, framgår bäst af hvad en mor berättade: hon hade, medan sången inöfvades, bedt sin gosse gnola den hemma, så att hon skulle få höra melodien. Men han brast i gråt och svarade: »Nej, den sången är för helig att sjungas så, den måste sjungas på allvar!» Atenarnes fest enade till samverkan Helsingfors' bästa krafter. Musiken anfördes af kapellmästaren Robert Kajanus, en gestalt så Kristusliknande, att han många gånger varit modell till de altartaflor, hans målarvänner skickat ut i bygderna, tills bönderna börjat knorra mot en Kristus, som de fått veta går lifslefvande omkring i Helsingfors! Karl Flodin, äfven känd som utmärkt musikkritiker, och Oskar Merikanto, en ung kompositör af visor m. m., hvilka båda redan vunnit ett namn i Finland, hade komponerat en del af musiken; Edelfelt, Gallén och Enckell hade ordnat de vackra tablåerna, af hvilka särskildt den senares, efter en antik vas komponerade, bild af »Orestes förföljd af Erinnyerne» var af den yppersta färgverkan. Ida Aalberg, som nu åter efter en lång sjukdom hänförde Helsingfors i »Faust»,uppträdde som den folkets öden siande Pythia, med ett anlete, som ett flerårigt lidande gjort än mera själfullt än förr. Grefvinnan Aina Mannerheims stämma fyllde salen med tonernas och vackra »ateniensiskor» med rörelsernas harmoni!

Men ifrån det ögonblick, jag hört de klara gosserösterna höjas i »Atenarnes sång» med de gripande orden:

Härlig är döden, när modigt i främsta ledet du dignar, dignar i kamp för ditt land — — —

var jag endast halft närvarande.

Tidiga minnen trängde sig fram, minnen af stridsrop och segersånger från Marathon och Salamis, vältaliga ord från Pnyx och Kerameikos, ord som t- ex. dessa:

»Det är för ett på ära så rikt fädernesland våra krigare ädelmodigt offrat lifvet; det är för det vi alla, som öfverlefva dem, äro beredda att lida... De voro sådana, de borde vara. Då lyckan gick dem emot, trodde de sig ej därför hafva rättighet att beröfva staten sin dygd och offret af sig själfva syntes dem då vara den gärd, de voro sitt fädernesland skyldiga... Tron att lyckan består i friheten och friheten i modet!» ...

Men jag hörde inom mig äfven andra ord, också de ett barndomsminne, spridda strofer, hvilka med sin klang af stridstuba äro mig de käraste af alla hos den tänkare, hvilken senare blef mig för mycket en fridens man, strofer urdet verk, i hvilket »Dexippos» skald först angaf sin syn på världsförloppet:

»Det finnes tvenne grundtyper, till hvilka alla mänskliga varelser kunna hänföras, en orientalisk och en västerländsk ... Grunddraget i den orientaliska typen är den fromma undergifvenheten under de yttre makterna ... Den helleniskt västerländska andan har däremot upptäckt att dessa yttre makter äro behäftade med

ofullkomlighet, hemfallna under omgestaltningens princip ... Den helleniskt-västerländska principen är utveckling ... Reaktionen vill lyckliggöra genom att återföra till en omyndig barndom ... Hellenismen däremot gör släktet myndigt ... Striden föres å ömse sidor fullt medveten om afsikten och målet ... Vi lefva, andas och hafva vår varelse i striden mellan dessa motsatta riktningar. Hvarje vår handling främjar medvetet eller omedvetet enderas seger ... Denna den politiska, religiösa och vetenskapliga frihetens sak kämpar ännu, men icke längre förtvifladt, utan med segervisshet ...»

Jag visste nu hvad det var, som under hvarje dag i Finland kommit mig att gråta af sorg men äfven af glädje. Jag såg ett folk, stadt i denna heliga strid, den strid, som i Europa började på Marathons valplats: striden mellan hellener och barbarer, dessa eviga fiender, mellan väster- och österland, dessa ännu oförenade motsatser! I denna strid hade tillförene — här vid Finska vikens stränder eller på Europas slagfält —svenskar och finnar blödt tillsammans, segrat tillsammans, besegrats tillsammans! Nu kämpa finnarna striden ensamma, kämpa den med andra, ädlare vapen. Men äfven nu är Finland vår blodiga sköld! Och det var med rörelse jag kände mig i samklang med hela den svenska folkkänslan, då jag, vid tanken på finnarnas nuvarande läge, fylld af minnenas tacksamhet, af nuets sorg i mitt hjärta upprepade det gamla löftesordet:

Broder, förr än jag förgäter dig, må min högra hand förtorkas!

*

V.

Medan man i Finland som sin närmaste nationella uppgift betraktar folkbildningens höjande, inser man, som jag redan påpekat, lika klart betydelsen af att Finland samtidigt inför Europa skall kunna förete en hög kulturell utveckling af den nationella egenarten. Ett tillfälle att framvisa denna utveckling erbjuda osökt t. ex. internationella kongresser. På den sjunde geografkongressen i somras i Berlin framlade sålunda det 1888 stiftade *Sällskapet för Finlands geografi* en *Atlas* öfver Finland, hvilken redan i utkast vunnit så mycket intresse vid den föregående geografkongressen i London 1895 att de finska professorer — Neovius och Palmén — hvilka där demonstrerat den, vid hemkomsten föreslogo att man borde göra det stora verket färdigt till nästa kongress 1899. Planen omfattades med värme, och rundt om i landet samlades nu material under ledning af det nämnda geografiska sällskapet, hvars uppgift — jämte utgifvandet aftidskriften Fennia — från början varit att samla alla de krafter, som arbeta för landets utforskande. Den finska vetenskapssocieteten och den nya finska meteorologiska anstalten ha haft ett betydande material att lämna. Och dessutom har rundt om i bygderna frivilligt arbete — af studenter, präster, landtmän, länsmän o. s. v. — ägt rum för anskaffandet af uppgifter till denna atlas. I 102 kartbilder, 50 diagram och en vidlyftig fransk, svensk och finsk text ger den nu en åskådlig statistisk handbok öfver landet och på samma gång en historisk bild af dess oerhörda utveckling på alla områden, särskildt under 1800-talets senare del.

Atlasen — vid hvilken, under materialets bearbetning, ett flertal vetenskapsmän medverkat, medan de framdrifvande och ledande krafterna alltjämt varit professorerna Palmén och Neovius — blef just färdig i sin finsk-svenska upplaga medan jag var i Helsingfors. Där var universitetshusets stora sal öfverfylld med en publik, hvilken åhörde huru professor Neovius demonstrerade det stora verk, om hvilket man redan visste att det i sin franska redaktion på geografkongressen i Berlin och sedan i Petersburgs vetenskapliga kretsar väckt en utomordentlig uppmärksamhet. Och det är betecknande att, ehuru man i London 1895 föreslagit att alla land skulle utarbeta ett kartverk, liknande det finnarna då visade i utkast, så var det endast finnarna som 1899 utfört sitt! Det i flera afseenden enastående kartverketåskådliggör landet och folket; de klimatologiska, geologiska, växtgeografiska företeelserna, historien och kulturutvecklingen, etnografiska och språkliga förhållanden; folkmängd och folkupplysning; industri och näringar, post och telefon, sjöfart och järnvägar m. m. Och ännu, mena finnarna själfva, återstår mycket oarbetadt material innan denna atlas ger en totalbild af landet och folket!

Hvad den redan ger är emellertid så storartadt, att en i ämnet vittnesgill svensk vetenskapsman nyligen utbrast: »Äfven om denna atlas vore finnarnas enda kulturella bragd, är den ensam stor nog att berättiga deras fortsatta nationella tillvaro!» Och denna seger för den finska vetenskapen vanns ej endast genom de omedelbart arbetandes rastlösa ifver utan äfven genom tryckeripersonalens. När sättarna hörde att arbetet brådskade, erbjödo de sig nämligen frivilligt att göra nattarbete för att atlasen verkligen skulle bli färdig till Berlinkongressen — erbjödo det, emedan de visste att verket skulle komma att göra deras land ära!

Det är denna ständigt växande nationella solidaritetskänsla — mellan hjärnans och handens arbetare, mellan husbönder och tjänare, mellan fennomaner och svekomaner, mellan gamla och unga — man i Finland kunde peka på som det stora resultatet af att alla förenats i en gemensam sorg och oro. Och det var öfverhufvud ett för finnarna djupt betecknande drag att man mera talade om det goda, pröfningarna medfört, än omdet onda; mera om hvad man hade att göra, än hvad man hade att vänta!

Ett annat osökt tillfälle för finsk kraftutveckling ger årets världsutställning. Redan den finska paviljongens vackra och originella yttre har i Paris tilldragit sig uppmärksamhet. Byggnadens stil erinrar om en enkel landtkyrka. Den består af ett långskepp, som slutar med en absid, krönt af ett åttkantigt klocktorn, hvars yttre klädes af tallkottar. Taket är täckt med barkskifvor. Portalerna äro i rundbågestil och rundt deras hvälfningar äro väl skulpterade varghufvuden anbragta i rader; i fyra af klocktornets hörn stå björnar! Dess arkitekt är en helt ung man, Saarinen — son till den prost Saarinen, hvilken nyligen blef utvisad från hela petersburgska guvernementet, emedan han anklagades »för propaganda i den finska saken» i Ingermanland, där han varit präst. Den unge Saarinen utgör den tredje i den trio af konstnärligt begåfvade och bildade unga arkitekter, af hvilka man inom Helsingfors' artistkretsar hoppas en förnyelse för den inhemska byggnadskonsten. Af de andra båda är Lindgren en framstående arkeolog och kännare af medeltiden samt äfven målare med smak och färgsinne; den tredje, Geselius, tar mera det konstruktiva och praktiska på sin lott. Och att döma efter det prof jag hade tillfälle att se, det Tallbergska huset vid Skatudden, i hvilket Albert Edelfelt har sitt stilfulla vinterhem, förena dessa arkitekter smak med sin originalitet, denförening, som är så oundgänglig ifall nya konstnärliga ansatser skola utbildas till en verklig stil. Parispaviljongens inre kommer att dekoreras af flera finska konstnärer. Gallén skall utföra fyra motiv ur *Kalevala*. Det ena är *Striden om Sampo,* trollkvarnen, af hvilken visserligen endast spillror nådde Finlands strand, men där dock blefvo grunden till landets evärdeliga lycka; det andra *Wäinämöinen, som lämnar Finland*, men skänker folket i evigt arf sången och kantele, dess största skatter; det tredje är *Ilmarinen, som plöjer ormåkern*, sinnebilden af kampen mot den finska jordens hårdhet. Lika naturligt som det är att inom Finland själft bruka Kalevalas symboler, lika ovisst synes det mig dock, om man för sådana framställningar skall lyckas väcka intresse hos en med symbolerna och deras källa obekant publik? Redan i Stockholm stod ju flertalet oförstående inför Galléns Kalevalabilder. Men Gallén, som från sitt hem uppe i skogarna — två dagsresor norr om Helsingfors — begifvit sig till Paris, har förmått sig till detta uteslutande af intresse för den fosterländska uppgiften. Och det är att hoppas att hans rika konstnärssjäl och hans finska hjärta tillsamman skola förläna hans bilder den färgens och liniernas skönhet, hvilka kunna göra hans taflor förstådda, om också inte motiven blifva det. Han kommer dessutom att ställa sina gestalter bland Finlands moar, fjäll och skär, under dess stjärnenatt och sommarljus, och i dessa bilder af sitt lands natur skallhans glödande fosterlandskänsla säkert veta att finna allmängiltiga konstnärliga uttryck. Själf är han en af de mest intressanta typerna i det unga Finland. Med en magyars vackert smidiga gestalt, svartgrå ögon och mörka färgton förenar han äfven den, för denna ras egendomliga, eldiga melankolien. Ett temperament, sammansatt af lidelsefullhet och tungsinne, af innerlighet och ensamhetshåg, af vildhet och kulturdrifter! Hos Gallén återfinnas i hög potens dessa de mest säregna dragen i det finska lynnet, i förening med en utpräglad personlig individualitet. En af hans manliga vänner sade mig nyligen: »Jag känner honom sedan långt tillbaka, djupt, genomgående. Och dock upptäcker man hos honom ständigt nya rikedomar, nya världar. Det är en glädje att lefva, när man ibland sig har en sådan människa.»

Medan man i den finska hallens midtparti med dess kupol kommer att möta Galléns verk, blir däremot det kor, med hvilket hallen afslutas, dekoreradt af andra konstnärer. Först sex, i furu skurna högreliefer, utförda af E. Halonen samt två dekorativa målningar af Enckell. Den ena af dessa, som redan är färdig, lär vara ypperlig. Den

finnes reproducerad i Ateneums decemberhäfte och visar en *Finsk folkskola*, där en ung lärarinna — en verklig idealtyp af kvinnlig mildhet och kvinnligt allvar — lär några trubbnästa småbarn att skrifva. I färgen lär Enckell här ha frångått sin svarta och hvita färgskala, för hvilkenhan haft en sådan förkärlek att han till och med drifvit den satsen: att en kvinna endast klädd i svart eller i hvitt kan göra ett fullkomligt vackert intryck!

I den nyssnämnda taflans komposition framträder den på en gång heta och inåtvända känsla hvilken hos denne unge, i hög grad intressante konstnär på ett så egendomligt sätt dämpas och svalkas genom framställningssättets stränga enkelhet och färgens fattigdom. Den andra af hans taflor till finska paviljongen skall framvisa en *Finsk folkläsesal*.

I hallens långskepp komma sedan panneau'er af flera andra målare. Sålunda skall W. Blomstedt framställa det gamla *Olofsborg* samt *Skidlöpare* och *Vinter*. Rissanen — en ung finsk målare, hvars i hög grad karakteristiska ansikte återfinnes i femte häftet af Edelfelts teckningar till Fänrik Stål, nämligen i den gripande bilden af ynglingen, som inför Döbeln vid Jutas

... ref sin slitna grå tröja upp . . .

skall måla *Fiskare på isen, Karelske forbönder på isen* och *Isbrytaren Sampo*. P. Halonen, den förres kusin, skall utföra *By i Savolaks* och *Jägare på skidor*, och slutligen skall Edelfelt måla en *Solnedgång i Borgåskären,* där han på Haiko har sitt vackra sommarhem tillsammans med sin mor, en af de mest älskvärda och själfulla finska kvinnor jag lärt känna. Ännu en annan sommarbild af Edelfelt kommer att i finska paviljongen visa förberedelserna till *Kappseglingen* med heladet i sommarljus badande Helsingfors i bakgrunden.

Edelfelt, hvars konst och personlighet i lika grad vunnit honom och Finland vänner i hela Europa, är i Sverige så känd som konstnär, så afhållen för sina många tilldragande egenskaper som vore han en af våra egna. En skildring af honom vore därför här öfverflödig. Alla hans svenska konstnärsvänner — hvilka lika ifrigt önska Finland som Sverige erkännande därute i Paris — gläda sig åt att Edelfelt är den finska afdelningens »tafvelhängare». Den ryska konstakademiens vicepresident föreslog för två år sedan att Edelfelt — som bland andra europeiska ryktbarheters porträtt äfven utfört den nuvarande tsarens — 1900 i Paris skulle bli representant för hela den ryska konsten. Men efter händelserna i fjol afsade sig Edelfelt denna ära och det blir nu uteslutande för sitt eget lands konst han kommer att verka. Och som han — med finnens lidelsefulla entusiasm för hvarje fosterländsk uppgift — förenar den mångårige parisarens förbindelser, den bereste europeens fina kultur, världsmannens förnämt enkla väsen och en sällsynt personlig älskvärdhet, äger han alla betingelser att göra den finska konsten på alla sätt gällande.

Jag har vid en annan internationell utställning — Secessionens i München 1898 — sett huru den unga finska konsten, jämte den yngsta ryska, tilldrog sig det lifligaste intresse, och det oaktadt Edelfelt där saknades. Men Gallén hadenågra präktiga dukar och Enckell sin geniala akvarell, *Döden*, hvilken väckte så mycken uppmärksamhet 1897 i Stockholm och ännu befinner sig här i enskild ägo. På Secessionen var äfven Wäinö Blomstedt representerad med några intressanta landskap. En längre vistelse i Italien visar sitt lyckliga inflytande på hans fina känsla för det dekorativa i landskapets linier och färger, särskildt den nordiska sommarnattens, hvilken han skildrat med samma förkärlek och i viss mån samma känsla som prins Eugen. På nämnda München-utställning—dit flera af de unga finnarnas och ryssarnas taflor voro lånade från furstinnan Tenischeffs galleri i Petersburg — fanns äfven en stor samling ypperliga landskapsakvareller af *Eero Järnefelt*, bror till den förut nämnda författaren Arvid Järnefelt. En deras syster är gift med kompositören Jean Sibelius, och familjen har äfven inom sig själf en kompositör, Armas Järnefelt — en familj af undantagsbegåfningar som t. ex. Sindingarnas i Norge! Eero Järnefelt är en landskapsmålare af det stora, naturen personligt upplefvande slaget. Han hade på den, under mitt besök i Helsingfors pågående, utställningen ett höstlandskap från Pielisjärvi, hvars milda gråvädersvemod, endast upplyst af några gulnade björkar, man aldrig glömmer. På samma utställning funnos några kvällsblå och nattgröna landskap af Blomstedt, några solglödande och opalskinande af Edelfelt, som äfven målat ett trolskt vackert porträtt af en ung dam. En tafla af Maria Wijkstannade fast i minnet. Den

kallades *Katri*, en finsk bondkvinna i svart klädning, svart hufvudduk och ett mörkt, i hög grad skarpskuret, karakterfullt, allvarligt ansikte, som påminde om gamla florentinares från Savonarolas tid. Bland skulpturerna märktes Wallgrens marmorstatyett *Stolthet*, en ung kvinnogestalt fylld af den triumferande skönhetens högmod; Wikströms vackra *Tänkare* och några karakteristiska allmogefigurer på Stigells utkast till Lönnrotmonumentet. Stigell — af hvars sjöbussfysionomi Edelfelt på utställningen hade en präktig teckning — är densamma hvars, under Stockholmsutställningen i loggian stående, stora grupp *De skeppsbrutna* där väckte så lifligt intresse. Gruppen är nu gjuten i brons och uppställd på Observatorieberget invid Helsingfors. I Viborg såg jag i rådhussalen Wallgrens staty af Torkel Knutsson, hvilken man blifvit nekad att ställa på en plats ute i staden. Och när Bobrikoff i fjol besökte Viborg, frågade han misstänksamt hvad den där figuren skulle betyda? En fyndig finne svarade snabbt: *Finlands första generalguvernör*, en replik, som tycktes tillfredsställa den närvarande!

Lönnrotmonumentet kommer att utföras af Wikström, hvilken nu är sysselsatt med en annan nationell uppgift, den stora frisen till ständerhuset, hvilken skall framställa Alexander I på Borgå landtdag, ett verk, hvilket lär lofva att blifva af lika stort konstnärligt som patriotiskt värde.Den nyssnämnda höstutställningen i Helsingfors gaf — trots flera andra, här ej nämnda arbeten af värde och intresse — dock ett intryck af att krafterna under 1899 varit riktade åt flera håll: dels de nationella sorgerna, dels världsutställningen, dels slutligen fullföljandet af andra uppgifter. T. ex. hvad Edelfelt angår illustrationerna till *Fänrik Ståls sägner*, det stora verk för hvilket konstnärens ingifvelse alltjämt synes växa i bredd med de händelser, hvilka åt nutidens finnar förläna ett patos liknande det, som besjälar diktverkets.

I detta sammanhang vill jag påminna om Istos nyligen i Stockholm utställda tafla *Öfverfall* — som i Helsingfors endast kunde visas i målarens bostad och af hvilken alla reproduktioner i Finland beslagläggas! Taflan är af den anspråkslösa och allvarliga unga artisten utförd i det varmaste fosterländska syfte. Isto är född i Torneå och ren finne. Vi måste samtala på tyska, emedan han, som flera andra bildade finskspråkiga finnar, visserligen läser, men icke obehindradt talar svenskan. Han har fått sin undervisning i Tyskland, och när han nu återvänder till Berlin sker det i hoppet att, genom en ny tafla, än bättre kunna åskådliggöra huru den finska striden innerst är striden mellan mänsklighetens ideala syften och dess antihumana drifter, dem örnen i *Öfverfall* symboliserar, när han slår sina roffågelsklor i lagboken, som den unga kvinnan sluter i sin famn.

I Ateneum — ett namn, som i Helsingforsej endast betyder en tidskrift utan äfven den 1887 invigda, ståtliga byggnaden för konst, konstindustri, konstundervisning och konstutställningar — får man en bild af såväl den äldre som den nutida finska konsten, som icke hägnats af någon akademi, endast af den 1846 stiftade och sedan 1863 med statsanslag verkande *Konstföreningen*, samt det 1864 stiftade *Konstnärsgillet*, som bland annat ordnat flera utställningar. Att skildra den finska konsten i Ateneum skulle föra mig alldeles för långt. Jag vill blott nämna att där finnas några af Edelfelts äfven i Sverige kända, mest berömda taflor t. ex. *Kristus och Magdalena,* kvinnorna »Framför kyrkan» och andra af hans ypperliga, finska folklifsbilder. Men där finnes äfven en ny och hos oss okänd tafla: hans karakterfulla, i en utsökt enkel men i hög grad verkningsfull färgskala hållna, porträtt af den unga svenska novellisten Elsa Lindberg. Där finnas Galléns, från Stockholmsutställningen bekanta, dukar med Kalevalamotiv, hans stora Aino-triptyk, hans praktfulla *Imatra om vintern*. Man ser utmärkta landskap af Westerholm. Där finnes en stor, i hög grad fängslande tafla af Helene Schjerfbeck, *Konvalescent*, hvars rörande barnansikte blifvit återgifvet med en i ordets bästa mening kvinnlig konst. Därmed vill jag ej påstå, att den ömhetens innerlighet, jag därmed menar, inte undantagsvis kan finnas äfven hos en man! Jag fann den tvärtom alldeles i närheten, på den tafla, där den unge begåfvade målaren Gebhardframställt ett fattigt flickebarn, ett litet bylte, liggande helt ensamt på en träbänk, med ett smärtans uttryck i blicken, hvilket man aldrig glömmer. En annan tafla, man ej heller glömmer är Järnefelts porträtt af Mathilda Wrede, den unga finska kvinnan, som frivilligt ägnat sig åt besök hos fångar, hos hvilka hon uppnår de underbaraste resultat af ånger och nyskapelse genom makten af sin personlighet, sin sympati, sin förståelse — hvilket allt man fullkomligt fattar inför detta anletes adel och mildhet!

Genom donationen af de Antellska samlingarna af konst och konstslöjd har Ateneum fått flera värdefulla föremål, såsom några utmärkta arbeten af Wallgren, af Zorn och Liljefors; några små dukar af Corot, ett par skälfvande liffulla statyetter af Rodin. Af dennes elev, den själfulla finska skulptrisen Sigrid af Forselles, äger museet ett vackert kvinnligt hufvud, liksom naturligtvis arbeten af V. Runeberg, Wikström, Stigell och andra. Med förkärlek visar hvarje finne de båda marmorstatyerna *Aino* och *Rebecka* — den förra i sin nakenhet lika kysk som den senare i sin sida klädnad — af Takanen. Denna finska torparson hann gifva dessa och andra härliga löften innan han dog 1885 nere i Italien, där nu hans hustru uppfostrar deras båda barn på den finska statens bekostnad. Detta är ett af de många drag, hvilka visa Finlands omsorg om sina konstnärer. På Konstnärsgillets angenäma samkväm — i dess under ledning af Edelfeltsmakfullt dekorerade lokal — såg jag en grupp unga män, hvilka i Sverige skulle ansetts tillhöra nedre sjunde. Med förvåning fick jag höra att de alla voro gifta och undrade huru detta vid så unga år var möjligt? En af dem svarade med stilla stolthet: »Emedan ingen konstnär svälter i Finland ».

Och detta behöfver så mycket mindre bli fallet, sedan den internationella rörelse, som till samverkan förenat konsten och slöjden, nu äfven nått Finland. Betydande insatser i detta afseende gjordes af vår — med målarinnan Eva Topelius, diktarens dotter, gifte —Acke Anderson, under dennes vistelse i Finland; konstnärsparet har nu sedan i fjol på Skällnora danat sig ett artistiskt hem. Men man har nu i Finland gifvit saken den sammanhållning, som betingar dess större omfattning, genom att bilda bolaget *Iris*. I dess stora utställningslokal i Helsingfors' medelpunkt ser man — jämte från *Liberty* i London hämtade stilfulla gardiner och möbeltyger, belysningsföremål, glas m. m. — äfven en del vackra alster af den unga finska konstindustrien, hvilka visa att Finland äfven i detta afseende håller jämna steg med västerlandet. Så t. ex. en enkelt stilfull matsalsmöbel, där gamla finska dekorativa motiv och modeller blifvit upptagna; en kabinettsmöbel, där i ryggstöden liksom i möbeltyget stiliserade irisblommor voro använda med en utmärkt helhetsverkan; en helt enkel möbel af idealiserad finsk »bond»-modell o. s. v. Därjämte krukor,lampor och dylikt i finsk keramik, liksom de allra präktigaste kakelugnar, bland hvilka ett par djupröda, utan all annan utsmyckning än färgens egen glöd, bilda den bästa tänkbara ram åt en brasa! I januarihäftet 1900 af Ateneum finnas stilfulla interiörer afbildade, liksom möbler. T. ex. af grefve Sparre komponerade stolar, skåp och konsoler af polerad grön ask, skänken till den nyssnämnda matsalsmöbeln m. m., hvilket allt ger en bild af Iris' verksamhet. Borgå är hufvudorten för så väl den nya finska keramiken, som den nya möbelindustrien och där bor äfven företagets själ och dess skapare, Louis Sparre, hvilken — född i Paris af en svensk far och en italiensk mor — nu är gift och bosatt i Finland, där han redan flera år öfvat sin konstnärliga verksamhet. Louis Sparre, som har konstnärens kärlek till det stilfulla gamla Borgå, exponerade på höstutställningen en serie präktiga små pennteckningar från dess pittoreska vrår och vinklar, i förhoppning att kunna väcka intresse för stadens räddning ur de ombyggnadsförslag, hvilka hota att förstöra dess egendomlighet! Denna är, hvad Borgå beträffar, särskildt utpräglad, men i allmänhet ge de finska småstäderna — eller gåfvo för tolf år sedan, då jag såg en del af dem — ett mycket behagligt intryck, med sina ofta af trädgårdar omgifna en- eller tvåvånings trähus, räta och släta men med goda proportioner och behagliga färgtoner. De äga en enhetlig stil, hvilken de nya stenhusen som uppstå, långt ifrån kunna ersätta,åtminstone ifall de i landsorten icke äro vackrare än de i Helsingfors. Bland de unga krafter, som där hoppas kunna verka för höjandet af byggnadskonsten är äfven en intagande ung dam, Signe Lagerborg, hvilken som fullt utbildad arkitekt börjat sin verksamhet. Men Finland lär äga ej mindre än fem kvinnliga arkitekter! Man sysselsätter sig nu med ordnandet af det så kallade Tölöområdet i Helsingfors, och förslag äro uppgjorda, af hvilkas samarbetande man väntar resultat, som — enligt arkitekten Hallmans upplysande artikel i nyssnämnda häfte af Ateneum — kunna göra »Helsingfors' stadsplan till den intressantaste i norden». Helsingfors har redan, hvad Stockholm icke äger, ett verkligt villakvarter i Brunnsparken, dit konstnärer och författare gärna draga sig undan. Små kolonier i närheten af järnvägsstationerna, en eller annan timme från Helsingfors, visa äfven samma tendens hos finnarna som hos oss och annorstädes att för sin produktion söka den landtliga ensamheten, men dock så pass nära ett kulturcentrum, att den önskvärda »gnuggningen af hjärnorna» dessemellan lätt kan äga rum.

Efter hvad jag i det föregående berättat kan man inse med hvilka känslor finnarna mottaga förslag som det

nyligen från Bobrikoff utgångna: att ingen finsk vetenskapsman utan hans tillstånd får besöka internationella kongresser; eller meddelanden sådana som att Finlands — och dess kommissarier Sanmarks och R. Runebergs — namn alldeles saknas i den officiella förteckningen öfver medlemmarna af de utländska kommissariaten vid världsutställningen! Den ryske generalkommissarien furst Tenischeff kunde således nyligen utan reservation mottaga presidenten Loubets lyckönskningar öfver den vackra *ryska* paviljongen, som — finnarna hoppats göra till en nationell kulturseger! Det kräfves finnarnas orubbliga seghet för att, trots allt, oförtröttade ro sin farkost mot strömmen. I detta särskilda fall — häfdandet af den finska egenarten vid nationernas fredliga krafttäflan — komma de dock helt visst att nå målet. Ty farkosten föres fram af så starka makter som fosterlandssinnet, konstnärsandan och ungdomsmodet. Och — förutsatt att finska paviljongen får stå kvar — nog skola dessa makter tillsammans tvinga folk att stanna framför densamma! Ty ehuru den finska kantele ännu ej vunnit den orfeiska lyrans makt att låta själfva »stenen sprude gnister», så har den sin egen, genomträngande ton, till hvilken ingen, som äger ett känsligt öra, kan undgå att lyssna.

*

Efterskrift. Sedan det ofvanstående skrefs ha meddelanden kommit om Galléns Kalevalakartonger såsom »präglade af konstnärlig kraft och genial koncentration». Där ses Ilmarinen plöja åker i ödemarken, medan ormarna sticka upp hufvudena ur fårorna och trampas af hästens guldskodda hofvar Vid Wäinämöinens affärd synes Mariatta med Kristusbarnet i förgrunden och bakom henne det hänförda folket ilånga rader ner mot fjärdarnas stränder; ut öfver fjärdarna glida spetsändade båtar i svarta klungor, alla roende mot ljusets källa. Ensam, stor ännu i sin öfvergifvenhet, styr Wäinämöinen ut från landet, där hans mission är slut och en annans vidtager. Gebhard — som biträder Gallén — skall dekorera centraldômens kupolfält med jagande skidlöpare i snölandskap.

Vid den i Stockholm nu öppnade utställningen af finska konstnärers arbeten har man tillfälle att lära känna Galléns egenskaper som dekorativ målare genom de fyra utmärkta skizzerna till väggmålningar i Helsingfors universitetshus. Äfven den 1860 aflidne unge målaren Werner Holmbergs landskapsskizzer visa att finnarna med rätta anse sig med honom hafva gjort en stor förlust för sin konst.

*

VI.

Den historia, man nu själf i Finland upplefver, har icke släckt, snarare ökat intresset för den man redan genomleft.

Det viktigaste historiska arbete som på senare tider utkommit i Finland är J. R. Danielsons på finska skrifna »Finska kriget och Finlands krigare», på svenska öfversatt af Werner Söderhjelm. Där äro en mängd nya källor — dels ur svenska krigsarkivet, dels finska, bland dem J. F. Aminoffs korrespondens — begagnade. 1808—1809 års strider och sorger äro skildrade med gripande värme, med lif och enkel manlighet. Den högsta ledningen af kriget blir föremål för ett skarpt klander, och i detta afseende har man ju rätt att ingenting neka sig! Men sitt slutomdöme uttalar professor Danielson på följande sätt:

»Hvad som utgör kärnan i den hittills rådande uppfattningen och grundtonen i Runebergs sånger om finska kriget, det skall ingenforskning bringa att vackla. Det ädla i våra krigares kamp kan icke genom något dokument förringas, ty denna kamp var en redlig självfuppoffring för allt hvad ett folk har kärast och högst. De finska krigarnas tapperhet och uthållighet var icke framsprungen ur en häftig stridsifver eller en självvisk ärelystnad, men ur en lefvande pliktkänsla och en stark, under dåvarande förhållanden alldeles förvånande stark, fosterlandskärlek. Ju mera därjämte vår synkrets vidgas och ju längre det tidsskifte ryckes i fjärran då grunden lades för Finlands politiska tillvaro, desto klarare skall fosterlandet inse hvad dess armé med sin strid vann för framtiden. Ännu efter sekler skall därför krigets saga bringa hvarje finskt hjärta att klappa, och ett tacksamt folk skall välsigna de trofasta hjältarnas minne.»

Det svenska litteratursällskapet — hvilket liksom det finska — belönar betydande verk och äfven stundom förlägger dem — har nyligen tilldelat sitt ena pris, det af ständerna anslagna, å 2,000 mark åt professor J. E.

Strömborg för hans stora, nu fullbordade arbete »Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg».

Ett annat intressant arbete, som vittnar om finnarnes alltjämt lefvande historiska sinne, är det i fjol utkomna: »De tre Gustavianerna, G. M. Armfelt, J. E. Aminoff och J. A. Ehrenström» af Thorsten Hartmann. På de flesta gamla herregårdar i Finland lär ett kopparstick finnas, som framställer dessa tre vänners möte i Wien 1803,där Armfelt då var minister. Alla tre hafva i hög grad påverkat Finlands öden, och det är med stöd af brefsamlingar i finska statsarkivet författaren här skildrar dem och de händelser som skilde Finlands och Sveriges öden.

Materialet för finsk — men äfven svensk — historieskrifning har nu fått en stor tillökning, sedan den järnbeslagna Porthanska manuskriptkistan blifvit öppnad och innehållet i dess läderpåsar framtaget, hvilket, enligt biskop Tengströms föreskrift, först fick ske 1900. Det enda undantaget var att man redan tillgodogjort sig en del af de viktigaste papperen, nämligen de Meyerfeltska, eftersom grefvinnan Meyerfelt — en af Kellgrens tre gracer — vid donationen endast satt femtio år som gräns för rätten att använda dessa. Kistan innehöll:

1)Handlingar tillhörande Aurorasällskapet, hvilka vid dettas upplösande år 1778 stannat i Porthans värjo.

2)Bref från öfverintendenten Fredenheim och ärkebiskopen Mennander till professor Bilmark samt några ämbetsbref till samme ärkebiskop.

3)Prosten Lars Hambraei dagbok öfver 1800 års riksdag i Norrköping.

4)Fältmarskalken grefve Meyerfelts brefväxling med Gustaf III och hertig Karl under 1788—90 års fälttåg.

5)Densammes brefväxling med generalerna under 1788-90 års krig.6)Själfbiografiska anteckningar af kanslirådet Anders Schönberg.

7)Tengströms egen korrespondens, af politiskt och litterärt innehåll.

Af dessa papper anses Calonius' bref till Porthan, Schönbergs till Tengström, en del politiska handlingar från den sista svenska tiden och handlingar rörande Aurorasällskapet i Finland samt Utile Dulci i Stockholm komma att innebära en hel del af intresse. Och det är att hoppas, att Finlands dokumentforskare — professorerna Danielson, Palmén, Schybergson med flera — snarast möjligt tillföra vår svenska som den svensk-finska historie-och litteraturforskningen dess resultat!

Ett nytt arbete, som vid mitt besök i Finland ifrigt lästes och afhandlades, var professorns, verkliga statsrådet Th. Rein, stora biografi öfver J. V. Snellman, en biografi, som äfven i Sverige borde kunna påräkna intresserade läsare. Snellman, som, född i Stockholm 1806, med sina föräldrar återvände till hemlandet 1813, begaf sig 1832 till Stockholm, där han stod i förbindelse med hela det då så kallade »unga Sverige» inom litteraturen och tillhörde det — allt utom vattendrickande — Aganippiska brunnssällskapet, hvilket samlades i Dahlgrens hem. Genom sin novell »Det går an. Fortsättning» tog han på ett spirituellt — och oförstående! — sätt del i striden om Almqvists verk med samma titel. Han var äfven en flitig medarbetare i den af hansvän Blanche utgifna tidningen Freja. Under en vistelse i Tyskland blef Snellman berömd genom ett filosofiskt arbete, däri han framträdde som en af tidens skarpsinnigaste hegelianer, och återkommen till Stockholm visade han sitt otroligt mångsidiga kynne dels i nya noveller, men framför allt i sin »Lära om staten», där han så att säga gifvit Finlands hela arbetsprogram under århundradets senare del med satsen: att nationalandan är statslifvets (och kulturlifvets!) grund. Hemkommen till Finland fanns för oppositionsmannen ingen professorsstol, endast ett rektorat i — Kuopio! Men geniet och energien verka som strålkastare hvar de än ställas. Snellman utgaf därifrån Saima, den första svenska tidning, som i Finland blef en samhällelig makt, samt Landtbrukaren vän, som då var den första tidning på finska språket man i Finland sett. Genom båda häfdade han energiskt de bildades plikt att lyfta nationens stora, okunniga flertal, att förstå sin solidaritet med denna massa och främja dess andliga odling liksom dess materiella välstånd. Men för att detta skulle ske, måste — detta var Snellmans ständiga mening — finskan komma till sin rätt. Censurens kamp med Saima ledde till dess indragning 1846; men strax var Snellman färdig med sitt Litteraturblad! I tanke att bli föreståndare för en handelsskola begaf han sig till Helsingfors, men äfven i detta blef han hindrad och måste en tid på ett handelskontor förtjäna sitt uppehälle, då Alexander II:stronbestigning ändrade allt. Snellman blef professor; hans indragna Litteraturblad fick åter utgifvas och han blef en liflig

målsman för en förtroendefull anslutning till Alexander, ett försonligt sinnelag mot Ryssland. Detta ådrog honom hans landsmäns misstro, men hans förhoppningar bekräftades när 1863 landtdagen återupprättades; trontalet vid detta tillfälle var till stor del skrifvet af Snellman. Han blef finansminister och — alltjämt ledare för den fennomanska rörelsen — var det han, som 1863 vann de första rättigheterna åt det finska språket, tyvärr som förut är sagdt, på administrativ väg. 1865 genomförde han den af Langensköld förberedda myntreformen, genom hvilken det finska penningväsendet erhöll fasthet och metalliskt mynt blef statens enda lagliga betalningsmedel.

Det är själfklart, att en man som Snellman skulle bli ytterst olika bedömd. Man såg från vissa håll i honom affällingen från hans ungdoms svenska sympatier, hans ungdoms liberala ideer, när han blef fennomanernas stöd och verkade för en annan uppfattning af ställningen till Ryssland. Men Snellman, hvilken genom födelse, ungdomsintryck och förbindelser hade ett stycke af en stockholmare i sig, förblef i själfva verket rättvis mot den svenska kulturinsatsen. Han ej blott skattade Runeberg till dennes fulla höjd, utan det var han som vid Runebergs bår tolkade Finlands sorg. Han framhöll äfven i hvilken grad Finland hade österbottningar —där ju det svenska elementet mest framträder — att tacka för sina yppersta kulturinsatser. Men på den väg, Snellman gick med den geniala intuitionens rätt, där vandrade sedan ringare män. Gammalfennomanerna tillämpade hans metoder och tolkade hans meningar i en riktning, hvilken sedan stundom ledt dem till en allt för stor undfallenhet för vinden från öster.

Det var med erfarenhetens rätt Snellman som devis för sin vapensköld valde orden: Fläcka dig icke själf, andra skola ej kunna göra det. Snellman var för betydande att icke förtalas: 1868 föll han också i onåd och måste taga afsked som finansminister. Men Snellman åtnjöt däremot en alltjämt stigande uppskattning inom det finska folket, hvars andligt mest inflytelserika man han, jämte Runeberg, var ända till sin död 1881. Lika enkel och klar som Runeberg är, lika sammansatt och svårtydd är Snellman. Det är således en på psykologiskt och biografiskt intresse lika rik personlighet, professor Rein nu håller på att skildra och med honom hela det viktiga skede i Finlands historia , på hvilket Snellman tryckte sin prägel med den geniala, starka — och hänsynslösa — personlighetens rätt.

Professor Rein själf rönte i yngre år mycket inflytande af Snellman och började sålunda sin filosofiska bana som hegelian. Senare förmådde han — hvad som i alla tider hört till karakterens vackraste prof — att frigöra sig från sin lärareutan att frigöra sig från tacksamheten till denne. Rein närmade sig nu Lotzes idealrealism, som alltjämt bäst motsvarar hans ståndpunkt. Och redan 1876 — då tänkandet i Sverige ännu höll sig kvar i Boströmianismens lufttomma rum — utgaf Rein första delen af det arbete, genom hvilket han är mest känd, »Försök till en framställning af psykologien», en bok, som — det vet jag af erfarenhet — i hög grad vidgade de andliga lungor, hvilka förgäfves sökt ackommodera sig i nämnda lufttomma rum.

Professor Rein, som nu är universitetets tillförordnade vicekansler — tillförordnad kansler är, som bekant, Plehwe — åtnjuter i Finland stor aktning från såväl det svenska som det finska partiet. Han är en af de mycket få äldre män, hvilka slutit sig till nyfennomanerna och för dessa blifvit ett trofast stöd. Från alla håll ser man upp till honom som en hel personlighet, hvilken i allt endast söker det rätta, en filosof, hvilken ej blott är djup i sitt tänkande, men verkligt filosofisk äfven i sitt handlande. Denna upphöjda ståndpunkt aflägsnar honom i intet fall från de dagens stora frågor, hvilka uppröra hans folk. I den af Konstnärsgillets skriftställarloge utgifna julpublikationen »Brokiga Blad» har han t. ex. gifvit ett för det finska tänkesättet mycket kännetecknande svar på frågan: om en fullödig konstnär är möjlig utan fosterlandskärlek. Han framhåller där att konsten — ehuru på sitt eget sätt, enligt sin egendomliga natur — tjänarsläktets utveckling och att den stora konsten aldrig har haft en bättre jordmån än ett helt folks nationella medvetande, hvilket denna konst i sin mån bidrager att höja. Men därunder får, säger han, konsten icke urarta till »inskränkt nationell själfbelåtenhet eller stormaktshögfärd eller sabelskramlande skryt»; konstnären bör icke sky att säga sitt eget folk beska sanningar — så visar han kanske bäst sin patriotism; han bör förbinda sin fosterlandskänsla med humanitet och, medan han häfdar fosterlandets idé, inse att denna, rätt förstådd, innebär att nationerna ömsesidigt erkänna hvarandras rätt att lefva och utveckla sig hvar efter sin art. »Om,» slutar professor Rein, »det tjugonde seklets konst kommer att hylla en sådan uppfattning, skall knappt någonting kunna verka kraftigare för att skaffa denna insteg i allmänna tänkesättet. Och

om så sker, kan man ju hoppas, att världen under det nya seklet skall befrias från att åse skådespel lika dem, genom hvilka under det nittonde en missriktad fosterlandskänsla mer än en gång fyllt människovännen med sorg och låtit honom tidtals nästan misströsta om mänsklighetens framåtskridande i sann kultur.»

Det är i denna stora mening hela den finska vetenskapen, litteraturen och konsten nu äro nationella.

Och om professor Rein som om Helsingfors' flesta professorer gäller, att de icke skytt att modigt blottställa sig genom att i handlingoch tal öppet stå på det nationella självförsvarets sida. T. ex. vid festen för den stora deputationen; vid festen för den internationella deputationen; under »Pressens dagar» i höstas — då man genom lotterier, konserter och dylikt samlade en stor understödsfond åt den genom indragningar lidande pressen — samt vid Mechelinfesten. Sålunda yttrade t. ex. den nyutnämnde professor Homén — innehafvare af professuren i tillämpad fysik — på pressens dag den 5 november i Helsingfors följande innehållstunga ord:

»Det nittonde seklet lämnar på idéernas område ett ganska obestämdt arf åt det kommande. Oafbrutet ha nya sträfvanden framträdt, innan de gamla funnit sin lösning. Den i början af seklet framträdande nationalitetsidén ha de stora nationerna, drifna af den senare framträdande militarismen, velat monopolisera för sig själfva, innan ännu de sanningar, som nationalitetsidén innehåller, öfverallt hunnit mogna. De små folken få därför spänna sina krafter till det yttersta för att upprätthålla sin nationalitet.

Men det synes just i denna tid, kanske tydligare än förut, att äfven dessa ha en stor mission att fylla i den allmänna kulturutvecklingen. De äro tvungna mer än andra att stödja sig på rättens och sanningens makt och såsom motvikt mot våldet uppställa och bringa till erkännande denna makt.

Finland kan nu, just under denna pröfningen tid, göra ett större inlägg i det allmännakulturarbetet än nästan någonsin förut, lika stort, som då dess söner offrade sitt blod på Lützens kullar. Seklers hängifvet arbete i det obemärkta sättes härvid fram som insats. Och detta inlägg för det rättas erkännande i världen blir lika stort vare sig att vi själfva segra eller falla, om vi blott utan att svikta hålla fast vid rättens ståndpunkt.»

Det är många sådana manliga tal, många sådana uttryck af offervillighet och hänförelse, som Bobrikoff haft i sikte genom sin omtänksamhet att föreslå: att han i hvarje särskildt fall skulle afgöra icke blott rätten att ordna lotterier utan äfven i de fall, där det kunde vara fråga om något politiskt, bevilja tillstånd att hålla föredrag eller tal! Förslaget är, som bekant, underställdt senatens utlåtande, men skulle det genomdrifvas, kommer Finland i fråga om ordets frihet att inträda i samma läge som Polen.

Af Plehwes kanslerskap har man endast nya munkorgar — ej munkorgslagar — att vänta. Ty i Finland kan ju utan laglig procedur en talande professor tystas genom en afsättning. Och han behöfver icke ens ha talat själf, endast hört på, när andra gjort det, för att denna fara skall hänga öfver hans hufvud! Hvad jag i detta fall vet, kan jag icke omtala; hvad jag nämnt är nog för att man skall inse med hvilken personlig risk en finsk vetenskapsman nu köper sin frihet att tala och handla som en man.

Och i den mån som dessa vetenskapsmänäfven medverka inom pressen fördubblas deras svårigheter. Pressens kamp under dessa tider är icke det minst beundransvärda draget i Finlands nya hjältesaga. När i våras fennomanernas lefverop ljödo samman med svekomanernas för Axel Lille — fennomanernas värste motståndare — liksom för redaktör Gråsten, då var denna hyllning vid stridens början endast ett förspel till den alltjämt stigande aktning och beundran, den svensk- och finskspråkiga pressen under detta år vunnit hos sina landsmän, känslor, hvilka togo sitt uttryck i handling under »pressens dagar». Det var allas mening professor Homén, i det nyss anförda talet, uttalade, när han sade, att den nuvarande tiden visat, huru den finska pressen kände sitt utomordentliga ansvar, och när han framhöll, huru pressen under 1899 kommit i den mest omedelbara beröring med själfva folket, funnit sin rot i nationen och fått krafter, idéer och uthållighet genom denna växelverkan.

*

Inom den svenska litteraturens område vill jag fästa svenskars uppmärksamhet på en af magister A. Boldt utgifven läsebok, »Vitterhet på prosa». I den mest vårdade form innehåller den hvad en svensk läsebok i detta afseende bör innehålla. Vid frihetstiden möter, jämte våra egne, det första stora finska namnet, Chydenius; under

gustavianska tiden Porthan och Franzén; undertiden efter 1809 Runeberg, Cygnæus, Castrén och Snellman, Topelius, Estlander och Ahlqvist. Och när man sedan kommer till den nyaste skönlitteraturen, möter man af finnar Ahrenbergs, Ahos och Tavaststjernas namn; af svenskar Strindbergs, von Heidenstams och Selma Lagerlöfs!

Hos oss i Sverige måste man, som bekant, vara kommen i grafven eller Svenska akademien för att komma in i en officiell läsebok för ungdomen ! Och mig veterligt har det inte heller fallit någon annan in att en Strindberg eller Heidenstam där skulle kunna möta den svenska ungdomens blickar!!!

Det är skada att Heidenstam icke just för denna finska läsebok hunnit få färdiga de två Karoliner, genom hvilka han tänker fullständiga nästa upplaga, nämligen ett Narva och en finsk karolin, de båda bilder hvilka saknas i den af honom danade gyllene kedjan af skådepenningar öfver den karolinska tidens strider och sorger, den tid, under hvilken finnarna stredo lika manligt som vi och ledo än mera!

Att denna finska läsebok ger en mer fullständig bild af vår prosalitteratur än någon motsvarande svensk, beror inte på någon tillfällig sympati hos utgifvaren. Den svenskspråkiga allmänheten i Finland är faktiskt mer beläst i vår litteratur än motsvarande samhällslager hos oss. Almqvist t. ex. har i Finland aldrig varit glömd; nu i höstas fann jag i kompositören Sibelius en grundlig kännare af Adolf Törneros — hur mångaaf mina läsare ha läst Törneros?! Andra exempel att förtiga. Och ända till de allra sista åren var Finland den svenska bokmarknadens relativt bästa afsättningsort; först på de senaste åren har man ju i Sverige börjat förstå att det icke är ett osedligt slöseri med sina pengar att köpa eller med sin tid att läsa böcker!

För rättvisans skull bör dock här påminnas om att till gengäld flera af Finlands förnämsta diktare blifvit förlagda i Sverige.

Så är ännu fallet med en del af de svenskspråkiga, t. ex. den med Sverige genom giftermål och vänskap djupt förbundne arkitekten Jacques Ahrenberg. Genom sina skönlitterära arbeten — särskildt de båda lifliga skildringarna »Familjen på Haapakoski» och »Vår landsman» — har Ahrenberg velat visa, huru finnars militärtjänst, och därmed ofta följande giftermål i Ryssland, medelbart verkar i russifierande riktning. I andra arbeten har han vändt sig mot spekulationsfebern, skogsskövlingen och liknande, för folkkarakteren skadliga, inflytanden inom landet självt.

Ahrenberg är den ende af de, under 1880-talet framträdande svenskspråkige, författarna, hvilken förblifvit produktiv. Jonatan Reuter låter sällan och Mikaël Lybeck — som dock nu lär ha en roman färdig — än mer sällan höra af sig. Reuter är den af de medelålders finnar, hvilka genom sitt fromt kristliga sinnelag, genom arten af sin varma natur- och fosterlandskänsla mest samklingar med Topelius, medan däremot dennes systerson,Lybeck, är mycket olik sin morbror i diktarlynne och lifssyn. Denna är hos Lybeck — som hos så många andra samtida — modern, med hvilket mångmissbrukade ord jag menar panteistiskt-evolutionär; ett tänkande, bestämdt af en vetenskaplig insikt i tillvarons lagbundenhet, en känsla, bestämd genom en dikterisk förnimmelse af tillvarons mystik. Hvad självfva diktarlynnet angår, så framträder hos Lybeck det ironiska draget i finnens temperament, liksom hans fallenhet för diskreta, dämpade uttryck. Och om någon i högre grad än andra finnar besinnat maningen:

nur ein Hauch sei dein Gedicht,

så är det Lybeck. Dessutom besitter han i fullt mått konsten att omskrifva, hvilken är så värdefull — och hvilken så högt utvecklas — under censurtvång! Den finska tidningsstilen är mer tillspetsad, mer innehållsrik, mer elegant än den svenska, och man vet ju äfven, att Napoleon III lärde det franska språket nya finheter!

Om å ena sidan, som Topelius yttrar, censuren går på jakt efter tankar, där ingen annan finner dem, så lär censuren å den andra till och med det annars sorglösa leendet att bli tankerikt och meningsfullt.

Inom dikten blir emellertid detta svala och sväfvande, detta tveksamma och halfutsagda, detta ordknappa och konturlösa ofta en svaghet. Det är för blekt blod i Lybecks noveller ochdikter. Endast ett fåtal har därför uppskattat den fria och fina känslan i dessa, med vaga konturer tecknade, bilder och stämningar. Det är kanske

detta, som vållat att Lybeck blifvit allt mindre produktiv, allt mer isolerad, till hvilket antagligen bidrar den — genom det blåsiga klimatet i Finland så ofta vållade — döfhet, om hvilken Topelius på ålderdomen skämtsamt sade: att han nu snart skulle bli en *stor* finsk skald, ty han fick dagligen allt mer af det för en sådan oumbärliga kännetecknet! Särskildt på Tavaststjernas inre lif öfvade den isolerande döfheten en stor inverkan. Och ensamhetsbehofvet — detta grunddrag i finnens lynne — tål icke att genom sådana eller andra tillfälligheter förstärkas. Finnarna själfva inse detta, och det är, som Brausewetter anmärkt, mycket betecknande, att den af de yngre författarna, hvilken bäst skildrat den finska naturens ensamhetstjusning, icke är en finne, utan Adolf Paul, som är född i Västergötland och först vid tretton år kom till Finland. Där fick han sina ungdomsintryck, men han har sedan tillbragt flera år i Tyskland och kan således icke räknas till Finlands diktare, ehuru han kanske gifvit sitt bästa just i sina finska skildringar, framför allt af den finska ödsligheten. Bland de många svenskspråkiga författarinnorna stå nu i främsta ledet Helena Westermarck — syster till dr E. Westermarck, hvilken författat det berömda sociologiska arbetet »The History of human marriage» — och Lilly Londén, hvilkabåda med talang och allvar, med stilistisk begåfning och ett konstnärligt mål ägnat sig åt novellen. Den senare har dock nu alldeles förstummats.

Helena Westermarck har för sin i fjol utgifna novell »Lifvets seger» blifvit föreslagen att erhålla statens pris. De delegerade från båda litteratursällskapen — hvilka upprätta detta förslag till utdelning af statens pris för de bästa, under det förflutna året utkomna arbeten — ha dessutom till ett lika stort pris, å 1,000 mark, föreslagit en yngre svenskspråkig novellist och folklifsskildrare dr Petrus Nordman för hans »Historiska skildringar från nödtider och ofredsår».

Adèle Weman (Parus Ater) berättar på vers — i »Toner från hembygden» (1898) — med ett originellt anslag och en formell begåfning, hvilka nyss erhållit Svenska litteratursällskapets erkännande i form af 500 marks stipendium. Men hon skulle ha godt af att i Sverige utveckla ett känsligare öra för hvilka ord, som hos oss ändrat eller mist sin valör.

I allmänhet har dock finnarnas behandling af svenskan höjt sig. Den visar nu ej mycket af den osäkerhet eller vårdslöshet, som retade oss i 1880-talets böcker. Och finskan har bibehållit några gamla ord, dem högsvenskan skulle ha godt af att upptaga, liksom den högmodiga nåden med stor fördel kunde umgås med våra egna allmogemål och tillgodogöra sig alla derikt nyanserade uttrycksmedel, som dessa erbjuda!

Sin utan all jämförelse störst begåfvade kvinnliga diktare ägde Finland i den nu aflidna, finskspråkiga författarinnan Minna Canth, denna starka och originella natur, hvilken under kampen med den materiella och andliga fattigdomen i en finsk småstad aldrig blef hvad hon kunde blifvit. Hon var dessutom drifven af sin generations värme för sociala uppgifter, och hon låter dikten allt för omedelbart tjäna dessa. Men oaktadt allt detta har hon gjort stora insatser i sitt lands litteratur, ja på det dramatiska området större än mig veterligt någon kvinna i något land.

*

VII.

Jag har redan framhållit en olikhet mellan svenskt och finskt diktarlynne: finnens benägenhet att sjunga med half röst, där svensken oftast sjunger med full. Finnen uttrycker sig dessutom bättre episkt-lyriskt än rent lyriskt och den svenskfinska sången har knappt mer än två större diktare, hvilka hvardera varit hvad man menar med en central-lyriker: på 1700-talet Jakob Frese och på 1800-talet Lars Stenbäck, den ende af Runebergs samtida, som kunde nått upp till honom. Stenbäck var en stort anlagd, sjudande lidelsefull natur, hvilken diktat den djupaste — och ojämförligt härligaste — religiösa lyrik på svenska i detta århundrade; en lyrik, mot hvilken en Wallins, ja, till och med en Runebergs ter sig lika oäkta som femtonhundratalets madonnor mot praerafaëliternas! Men eftersom Stenbäck var en hel kristen, offrade han — som en stor svensk kristlig personlighet sin violin — sin

diktning åt den Gud, inför hvars sanningsmajestät han fann alla jordiska uttryck ofullkomliga. I Stenbäck förlorade Finland en af sina rikaste och därjämte intressantaste diktarnaturer, skälfvande känslig, flammande sanningskär, inåtvänd och sorgsen, en helt subjektiv och modern anläggning. Liksom Tavaststjerna, Kivi och Wecksell var Stenbäck en af de tragiskt märkta: ett Kongsemne, hvars bleka panna aldrig af ödet var bestämd att omslutas af kronans ring!

Det vore ett lika lockande som äfventyrligt experiment i folkpsykologi att söka utröna genom hvilka rasblandningar och andra omständigheter det dramatiska diktargryet blifvit så mycket mer förhärskande i det finska än i det svenska lynnet? Jag aktar mig för experimentet och påminner endast om att Wecksell — denna rika och underbara företeelse — var endast tjugufyra år, när hans storverk, »Daniel Hjort», uppfördes första gången 1862, strax innan diktaren själf slocknade i obotligt vansinne. På hospitalet fyllde han sextio år dagen innan Tavaststjerna dog och två dagar före Topelii begrafning! Wecksell bodde under en tid på hospitalet vägg om vägg med Aleksis Kivi, hvilken innan han blef sinnessjuk 1870 — han dog dock redan 1872 — hunnit skrifva de folkkomedier och de lyriska skådespel, af hvilka särskildt »Lea» är oupplösligt förenadt med skapandet af den finska teatern, på hvars första föreställning 1869 »Lea» uppfördes med Hedvig Winterhjelm i titelrollen. Kivi — född 1834 — var som Elias Lönnrot son af en fattigbyskräddare; han kom sent till boken och studerade under umbäranden, hvilka för alltid bröto hans hälsa. Samtidigt med att Ahlqvist och Krohn gåfvo den finska konstlyriken dess första utbildning var det som Kivi, dels genom ofvannämnda dramer, men framför allt genom sin (på svenska icke öfversatta) allmogeskildring »Sju Bröder» grundade den nya finska episka diktningen, i romanens och novellens form. Kivis samtida Törneroos (Tuokko), skref »Saul», ett betydande och banbrytande drama med bibliskt motiv, liksom »Lea». Och från samma sfär hämtade äfven den, nu femtioårige, J. H. Erkko sitt motiv till »Siaren». Men senare har Erkko vunnit sin stora framgång med det lyriska dramat »Aino», där han på ett ypperligt sätt lär ha brukat Aino-episoden ur Kalevala till en dikt, full af lyrisk skönhet och rikt idéinnehåll. Stationsinspektoren G. Numers — som visserligen skrifver på svenska, men spelas först på finska — lefver säkerligen i svenska publikens minne, tack vare de högtider af tankeväckande löje han beredde genom sin komedi »Bakom Kuopio», hvilken här gafs på ett så utmärkt sätt af Arppes sällskap.

För oss svenskar inskränker sig hela kännedomen om den finsk-språkiga dramatiken till Minna Canths »Arbetarens hustru» och »Sylvi», hvilka i Stockholm spelats med så utmärkta krafter som fruarna Sandell och Håkansson i hvardera titelrollen. Men Minna Canthsbenägenhet — både som kvinna och som tendensdiktare — att »så med säcken, icke med handen», gjorde dock hos oss framgången ofullständig, hvilket äfven varit händelsen med de af hennes, i så många fall gripande, noveller som nått oss i svensk tolkning.

Jag nämnde nyss, att Kivi betraktas som grundläggare af den nya tidens finska episka diktning, om hvilket jag nu vill nämna några ord. Först måste jag dock åter göra en kort afvikelse in på språkfråganFrån fennomanskt håll har jag mottagit protester rörande mina anföranden sf hvad svekomaner 1887 sade om språkstriden. När detta skrefs, förelåg redan i utkast det som nu följer, där jag lika oförbehållsamt anför hvad fennomanerna 1887 sade i språkfrågan. Att låta båda parterna hvar på sitt ställe själfva tala, är det enda rättvisa i en fråga, om hvilken den opartiska domen är omöjlig för den utanförstående som dock måste antaga som framtidens dom att, under den nödvändiga stridens hetta, fennomaner som svekomaner begått ödesdigra misstag. För de svenskar, hvilka själfva vilja pröfva fennomanernas synpunkter, anbefaller jag den lilla skriften af A. Meurman: »Huru finska språket blef officiellt». Helsingfors 1893..

Jag framhöll i inledningen, huru svekomanerna med skäl förebrått fennomanerna det *sätt*, på hvilket de segrade i språkstriden. Men rättvisan kräfver att man — då man dömer detta — ej glömmer, huru de senare nästan drefvos in på denna väg genom svekomanernas motstånd äfven till deras billigaste kraf. Svekomanerna hade 1850 genomdrifvit *förbud* att finskan fick brukas i annat än ekonomiska och religiösaskrifter! Eller rättare — eftersom »svekomaner» är ett långt senare begrepp — det var en grupp gamla byråkrater, som föranledde strypningsförsöket. Och när den fennomanska rörelsen började, saknade faktiskt det finska folkets flertal alla högre bildningsmöjligheter på sitt eget språk! En i Stockholm bosatt fennoman skildrade nyligen, huru han växte upp i en helt finsktalande bygd: på många mil fanns blott en stad och skolan i denna var svensk. Hvad svekomanerna senare beklagade — att svenska skolors indragning hindrat deras barn att erhålla undervisning på

modersmålet — denna orätt hade således länge öfvergått flertalet af nationen genom fullkomlig saknad af högre finska skolor. Därtill kommer, att vid åtskilliga skolor det svenskspråkiga lärjungeantalet var så litet, att kostnaderna för hvarje lärjunge blefvo oproportionerliga mot resultatet och dessa skolors indragning således redan af denna orsak befogad.

Dessa voro de skäl, fennomanerna 1887 androgo mot svekomanernas missnöje i fråga om skolorna, liksom de heller icke — mot anklagelsen att ha afgjort språkfrågan utan ständerna — underläto att påpeka, huru bönder och präster först ansett språkfrågan böra afgöras af monarken och ständerna gemensamt, men huru då adel och borgare påstått den vara af administrativ art. Sedan, när dessa stånd gjorde den till en landtdagsfråga, var det fennomanerna åter afgjorde den på den administrativa vägen! Det föreföllmig emellertid redan då, som om bönder och präster helst — med sin nations och sina stånds kända envishet — bort vidhålla sin första mening, äfven om språkfrågan sålunda blifvit afgjord ett tiotal år senare!

Innan språksegern var vunnen, hade emellertid befolkningen i den nyssnämnda, finsktalande bygden, drifven af sin förtviflan och sin bildningshåg, tillställt ett lotteri för att få medel till en skola. Och sådan var böndernas ifver, att de skänkte hela oxar, potatis i tunnvis o. s. v. till lotteriet, som inbragte 20,000 mark, grundplåten till en högre finsk skola, där undervisningen sedan sköttes med sådant nit, att den till slut *måste* likställas med den svenska! Och, som i detta fall, så tillgick det rundt om i de finsktalande bygderna. Språkstriden, hvilken i så öfverflödande grad visat partilidelsernas skuggsidor, har sålunda å den andra verkat oerhördt kraftstegrande och eggande på bildningsarbetet. Men hvarje steg framåt ha fennomanerna tagit under det häftigaste motstånd. 1887 hörde jag i gammalfennomanernas högkvarter skildringar af, huru svekomanerna sökt hindra högre finska skolors upprättande; huru de fasthållit att äfven de finska parterna vid domstolar skulle ha sina protokoll på svenska, hvaraf de icke förstodo ett ord! Jag mindes lifligt allt detta, när jag i somras, i vår egen svenska finnbygd, hörde en gammal finngubbe förklara hvarför hans fäder öfvergifvit sitt språk: »Svenskarna hånade oss och gjordeoss orätt vid alla tvister inför rätten; därför tog min far svenska tjänare och vi barn lärde oss af dem att endast tala svenska».

Allra lifligast beskrefvo gammalfennomanerna 1887 under hvilka strider och med hvilka personliga offer de lyckats grundlägga sin finska teater, ett företag vid hvilket först Hedvig Winterhjelms och sedan Ida Aalbergs namn äro outplånligt fästade vid minnet af de största segrarna.

Det är under ett sådant motstånd från svenska sidan, som den nu rika finska litteraturen blifvit framarbetad; som en stor öfversättningslitteratur uppstått — särskildt lär Runeberg vara oöfverträffligt väl tolkad — och som man på alla områden, också de vetenskapliga, lyckats göra finskan till äfven den moderna kulturens böjliga redskap.

Och den, som själf erfarit huru språket är det starkaste af alla nationella band, det oumbärligaste af alla individuella uttrycksmedel, den kan förstå hur fennomanerna kände det, så länge deras språk stod i en föraktad och rättslös ställning! De grepos af samma ömhetens heliga raseri, som sonen till en härlig moder, hvilken han ser hånas för sin fattigdom, kränkas för sina olyckor: hvar blodsdroppe i honom brinner af ifver att så hedra denna moder, att andra skola tvingas att göra detsamma!

Därtill kommer att — enligt kännares vitsord — det finska språket, som redan för okunniga öron har ett så mjukt och melodiskt välljud,lär vara mycket rikt, otroligt bildbart, fullt af fina nyanser. Det studeras nu äfven af flera utländska vetenskapsmän, hvilka skrifva om Finland på grund af omedelbar kännedom om dess äldre och nyare litteratur.

I fråga om den litteratur, som uppstått på finska, har jag visserligen ägt tillfälle att genom en del öfversättningar få ett intryck, ehuru — som alltid i fråga om öfversättningar — försvagadt. Och mycket är alls icke åtkomligt på svenska. Jag har således måst taga de flesta omdömen på auktoritet, men den bästa möjliga. Och då i främsta rummet Werner Söderhjelms, hvars uppsatser närmast ansluta sig till ungfennomanernas synpunkter, liksom äfven en annan, också i Sverige känd, framstående svenskspråkig litteraturhistoriker, Valfrid Vasenius, är fennoman.

Denna företeelse, som ej är sällsynt bland svenskfinnar under femtio år, är i och för sig ett tecken på att den finska språkrörelsen i sin innersta grund varit en stor rättfärdighetsfråga, hur mycken orättfärdighet den än, som alla partifejder, å ömse håll medfört. Utom det att vi svenskar med nödvändighet mottaga våra flesta intryck från den svekomanska sidan, hafva vi en instinktiv benägenhet att lättare inse svekomanernas oförrätter än fennomanernas. Hos de *svenskspråkiga* ungfennomanerna torde däremot den största opartiskheten finnas. Det är åtminstone hos dem, man bäst kan se huru den nedärfda svenskt-europeiska bildningen alls ickeutesluter arbetet på det finska språket och sträfvan att, på deras eget tungomål, tillgodose de finsktalandes bildningsbehof. Hos dessa ungfennomaner har aldrig — som hos en del gammalfennomaner — något hat till svenskan insmugit sig. Ungfennomanernas hela sträfvan är, som jag ofta påpekat, att på frisinnad grund, och med finskan och svenskan som jämbördiga medel, arbeta för Finlands utveckling.

Professor Werner Söderhjelm är son af den prokurator Söderhjelm, hvars namn i våras så ofta uttalades med beundran under samtalen om Finland. Professor Söderhjelms vetenskap är den moderna filologien, hvars studium han infört vid Finlands universitet. Men med ett lifligt intresse ägnar han sig äfven åt litteraturkritiskt författarskap, både af mer omfattande slag — han utarbetar sålunda nu Tavaststjernas biografi — och mer tillfälligt, såsom i Hufvudstadsbladet och i den finskspråkiga pressen. Genom honom och Aftonpostens nuvarande redaktör, E. Gråsten, har vår svenska litteratur ofta blifvit finare, mer opartiskt bedömd och bättre läst i Finland än här hemma. Till detta bidrager alltjämt på ett vackert sätt äfven Nya Pressen och Finsk Tidskrift. Under växlande redaktörer — de nuvarande äro professor Schybergson och friherre R. v. Willebrand — har tidskriften, tack vare en utmärkt redaktion, upplefvat den i norden fenomenalt långa lefnaden af snart tjugufem år! Det lilla Finland bär, utom denna tidskrift, äfven denofvannämnda Ateneum, samt en finskspråkig tidskrift, Valvoja (Väktaren), och en mängd facktidskrifter i olika ämnen, hvarjämte landets tidningssiffra uppgår till inemot två hundra.

Utom som kritiker har professor Söderhjelm, genom sina utmärkta öfversättningar af den yngre finskspråkiga litteraturen, varit den främste förmedlaren mellan denna och den svenska läsekretsen på båda sidor om Bottenhafvet. Professor Söderhjelm — som i Finland är ombud för Ord och bild — har där 1895 skrifvit en mycket intressant essay öfver den nämnda litteraturen och det är ur denna, samt ur hans inledning till ett litet representativt häfte — Finska novellister — jag hämtat flera meddelanden. Werner Söderhjelm, vän och jämnårig med Tavaststjerna och Neiglick, förenar, liksom dessa gjorde, den finaste europeiska kultur med värmen för de allmänt-patriotiska uppgifterna. Men han har, mer än dessa hans vänner ägde, blick för den finska språkstridens historiska nödvändighet och ger sin fulla tro och sympati åt den nationellt-finska riktningen inom litteratur och konst. Detta hindrar ej att han, särskildt när han skrifver i den finskspråkiga pressen, starkt lär betona vikten af ett energiskt arbete på den högre bildning, hvilken danar ständigt nya föreningslänkar med utlandet, väcker dess sympati och vinner dess moraliska stöd för häfdandet af Finlands nationella tillvaro.

I båda de ofvan nämnda uppsatsernaframhåller professor Söderhjelm det egendomliga i den finska folklitteratur, hvilken hvarken kan kallas natur- eller konstdiktning, ty den är för medveten att vara det förra, för formlös att vara det senare. Den har uppstått rundt om i landet, och dess författare ha delvis fått sin litterära väckelse genom den rikliga öfversättningslitteraturen från svenskan och andra språk. Bland dessa självbildade författare framträdde först den nu gamla klockaren Päivärinta; andra äro landthandlare, skogvaktare, smeder. Den, som anses intressantast af alla, är icke Päivärinta — hvars noveller finnas på svenska — utan Kauppis-Heikki. Han var dräng hos prästen Brofeldt på Idensalmi i Savolaks och fick där af husets söner — bland hvilka en sedan blef Juhani Aho — undervisning; började skrifva och har nu slitit sig fram till en skolplats. När dessa allmogeförfattare nå som högst, hamna de sålunda vanligen vid folkskolan eller landsortspressen.

Professor Söderhjelm påpekar, att hvad denna konstlösa diktning framför allt, jämte själfva folklifvet, afspeglar, det är den nya kulturens framsteg och dess verkan på allmogens tankar och lefnadssätt, en inverkan, i hvilken somliga af dessa författare se en olycka, andra en lycka. Denna litteratur är lika allvarlig och enformig som det lif den speglar. Men äfven när man från en högre kulturståndpunkt skildrar allmogen i Finland, sker det lyckligtvis icke med den afskyvärda, så kallade »humor», som varit i kurshär hemma vid den svenska folklifsskildringen.

Dessa ständigt framträdande finska folkdiktare ha tills vidare för en främmande mer etnografiskt än litterärt intresse. De äro ännu så länge intressantast som bevis för att det finska folkets stora episka begåfning — den begåfning, som födde Kalevala — icke svunnit, endast i den nya tiden sökt sig nya former! Bland de egentliga konstnovellisterna märkas främst pastor Juho Reijonen, doktor Santeri Ingman — som erhållit statens pris å 2,000 mark för sina i fjol utgifna böcker, den historiska romanen »Anna Fleming» och novellen »Margareta» — men framför allt Arvid Järnefelt, hvars stora, mycket diskuterade bok »Fosterlandet» också finnes på svenska. J. H. Erkko, som jämte sitt förut nämnda dramatiska författarskap, äfven idkar lyrisk diktning, anses som den medelålders finska generationens yppersta lyriker, medan bland de yngsta Eino Leino betraktas som den största begåfningen.

Ehuru jag endast nämnt de författare, finnarna själfva först anföra, och utelämnat minst ett tjugutal, torde äfven dessa få knappt till namnet vara kända för de flesta svenskar! Annat är fallet med Juhani Aho. Han föddes 1861, slösade bort en del tid på examina, i hvilka han lyckligtvis inte lyckades, och är nu endast skriftställare. Han bor ett par timmars väg från Helsingfors med sin hustru, målarinnan Wenny Soldan, som likaledes förbrukat en del tid på att »bli lik andra människor» — äfven hon lyckligtvis utan attlyckas. De båda älskvärda personligheterna äro alltjämt vederkvickande olika alla andra!

Aho är icke endast den främsta, utan äfven den mest representativa bland de yngre finskspråkiga diktarna i fråga om den nyssnämnda sammansmältningen af europeiska kulturinflytanden med den nationella vitterheten. Genom resor och själfstudier har han tillägnat sig samtidens tankar och dess litterära uttrycksmedel, dem han sedan på ett så fullt personligt sätt brukar i sin egen diktning.

I motsats till de andra finskspråkiga författarnas arbeten äro alla Juhani Ahos öfversatta till svenska och de flesta kända i Sverige, där han har många läsare och vänner. Visserligen kunna dessa ej njuta hans stil, hvilken lär vara den nya finska litteraturens yppersta. Men af skildringens konst, af psykologiens sanning kan man äfven i öfversättningarna erhålla ett intryck. Och den, som ej känner dem, bör snarast möjligt läsa de klassiska styckena »När far köpte lampan» och »Järnvägen», två af de djupaste folkpsykologiska dikter i den nordiska litteraturen; den utsökta teckningen af en ung kvinnosjäl i »Prästens dotter» och »Prästens hustru»; den storslagna bilden af en kulturkamp i »Panu» — belönad med Finska litteratursällskapets stora pris —; de fina stämningsdikterna i fyra samlingar »Spånor» och framför allt i »Enris» — af hvilken nu en andra del utkommit.

I denna bok är det Aho liknat det finskafolket vid enriset, på hvilket åskan kan slå ned, stridshästarna spränga öfver, kanonlavetternas hjul rulla fram, utan att enriset brytes: när bullret är förbi, rätar trädet ut sig igen och det dröjer icke länge innan märkena efter hjulen äro utplånade!

Enriset — och ljungen — ha sedan dess blifvit finska folkets symboliska tecken. Och boken »Enris» har Aho helt och hållet fyllt med symboliska dikter, framför allt »om den stora snöstormen 1899». Dikterna uttrycka en manlig sorg, ej mindre djup därför att den talar med halfkväfd röst. De mest gripande styckena där äro dock de omedelbara bilderna ur dagens lif, såsom den af »Vakten vid kejsarstoden», hvilken, trots förbudet att blotta hufvudet vid afsjungandet af »Vårt land», dock gjorde detta. En kvinna tillkastade honom en bukett, och han — som bröt en order af lydnad för en högre lag — nedlade blommorna vid foten af Lex! Eller af modern, som döende sände sin son bort att verka för den stora deputationen, viss att aldrig få återse honom, men glad att dock sålunda, i all sin svaghet, äfven hon ha kunnat offra något för fosterlandet!!

Hvad som icke bör förtigas, är att Juhani Aho af alla landets pastorer och pastorskor Jussilainen — en typ, som vi svenskar lärde känna i »Bakom Kuopio» — blifvit häftigt angripen som osedlig! Första förbrytelsen var »Ensam», den andra och än svårare »Prästens hustru».Denna bok är för det första utmärkt konst. Finlands natur skildras där på ett sätt, som endast kan jämföras med Strindbergs bilder af Sveriges. Den är för det andra utmärkt sedlig. Ty den visar huru det går, när unga flickor gifta sig med sin första friare, innan deras eget hjärta vaknat — en lärdom, som inte nog ofta eller nog kraftigt kan inpräglas! Men detta inse inte pastorer och pastorskor Jussilainen. De, som en viss kyrkoherde i Stockholm, hysa den äktlutherska åskådningen att kärleken icke har med äktenskapet att göra!

Men Aho lät den svarta flocken kraxa. Han har rygg att bära värre anfall, denna godmodiga, bredaxlade kraft- och skogsmänniska med de trohjärtade ögonen, ur hvilka lyser mer idealitet än ur en hel teologisk fakultets tillsammans!

*

Kalevala, af hvilken ensamt Aino-episoden inspirerat skulptören Takanen, målaren Gallén, diktaren Erkko och musikern Kajanus — som utom en »Aino» äfven komponerat en »Kullervo» — är alltjämt den djupa ingifvelsens källa.

Jean Sibelius säges — i sina stora symfoniska tondikter, »Kullervo» och »Lemmenkäinen» — på ett genialt sätt hafva afspeglat det finska lynnet i dess vildhet, dess tungsinne, dess lidelse. Han lär vara i lika hög grad individuell i sin musik som han är det i sin intressanta personlighet ochdärjämte lika nationell, lika hängifven sitt lands natur och Kalevalas poesi, som hela den grupp af konstnärligt skapande unga krafter, hvilken han tillhör.

Kajanus — hvars »Rapsodi» nyligen väckte mycket bifall, då den framfördes i Stockholm på Musiker-föreningens första konsert —är redan känd i Tyskland men icke i Sverige! Och detsamma gäller om den i Tyskland utbildade och mycket berömde Sibelius. Det är därför glädjande att underhandlingar pågå med kapellmästaren Kajanus om gifvandet af finska konserter i Stockholm. Utom de redan nämnda Karl Flodin och Oskar Merikanto, finnas flera andra begåfvade finska tonsättare, såsom Wegelius, Krohn, Melartin med flera. Ett stort löfte för den finska musiken gick om intet, när Ernst Mielck för några månader sedan afled i Locarno, endast 24 år gammal. Man planlägger nu framförandet af den finska musiken i Paris under världsutställningen, och den erforderliga summan — 70,000 kronor — är äfven tecknad af företagets gynnare. Aino Achté, som redan genom sången vunnit segrar åt Finland på Paris' opera, har lofvat medverka och man hoppas att Robert Kajanus och hans orkester skola framföra Sibelius' och andra finska tondiktares verk så, att äfven den finska orkestermusiken där vinner en stor seger.

I Helsingfors är klassisk musik ett lifsbehof. Intet visar detta bättre än att man vintern om tre aftnar i veckan samlas i societetshuset, därKajanus anför de populära konserterna, dem man åhör vid tekoppen och papyrossen. Sedan man njutit den europeiska eller finska musikens främsta alster, komma till slut alltid de nationella melodierna, hvarvid orkestern utför och publiken åhör *Vårt land* stående.

Liksom den finska musiken nu börjat framträda samlad i den vackra, väl utstyrda cykeln »Finska tonsättare», så har konstnärsgillets skriftställarloge, på förslag af J. Ahrenberg, enats om att i en prydlig, alldeles likformig upplaga utgifva ett urval finsk skönlitteratur på franska, engelska, tyska, ryska — och möjligen — italienska språken, ett företag, hvaraf icke väntas annan vinst än den ideella!

Jag hoppas att af alla dessa spridda drag nu för mina svenska läsare börjar dana sig en bild af huru det kulturellt nationella arbetet i Finland gestaltar sig. Af konsten, af musiken, af litteraturen får man intrycket att den finska känslan — framför allt fosterlandskänslan — under sina enklare, knappare uttryck har en djupare glöd än vår. Denna glöd är närd af den skälfvande ångest, den ömtåliga innerlighet, hvarmed ett fattigt och i faror stadt land omfattas; af den stora lidelse, som en storslagen och ensam natur inger sina barn. Denna glöd finnes hos finnarna alltid bakom de stundom svaga, stundom sträfva, stundom sköna konstnärliga uttrycken för densamma.

Och — lyckligtvis — tillhöra dessa uttryckaf den finska folksjälen den värld dit ingen härskarvilja når, den, där ideer och skönhetsskapelser bli mellanfolklig egendom. Högt öfver alla gränser sträcker sig numera denna »andens fria, oändliga värld», i hvilken de strålar tändas och tindra, de droppar skälfva och skimra, hvilka först när de omsatt sig i folkträdets rot och stam, kunna träffas af bila och brand.

Juhani Aho har i sin sista samling »Enris» uttalat en liknande visshet genom följande ord — med anledning af att Finlands hvitblå flagga blifvit förbjuden:

»Ämna de kanske förbjuda molnet att glida öfver fästet; eller skall snön ej mer få lysa hvit; eller få våra tusen sjöar då icke längre skimra i blått? Skola de lyckas tvinga fästet att byta färg och den hvita drifvan att varda grå,

och skola de lyckas hindra dagens sol att lysa på seglet?

Skola deras händer räcka upp att slita bort äfven dessa flaggor?»

*

Sägnen förtäljer, att England icke kunde underkufva Wales förr än alla dess barder blifvit beröfvade sina harpor! Nu, i tryckpressens och samfärdselns tidehvarf, skall ingen rysk själfhärskare mäkta beröfva det finska folket dess af Wäinimöinen till evärdelig egendom erhållna strängaspel. Och så länge det ljuder, skall ej heller den finska folkandan kunna underkufvas.

*

VIII.

Förvissad om sanningen af Mirabeaus ord: att äro ej kvinnorna med, blir ingenting af, vill jag fullständiga bilden af stämningen i Finland genom några meddelanden om kvinnorna.

Under den förut nämnda »atenarnas fest» fann jag, såväl bland de i antika dräkter uppträdande damerna som bland de i salongen spridda, hvilka då — den 4 dec. — för första gången sedan manifestet i vintras aflagt sorgdräkten, många bevis för min redan grundade mening: att när finskan är vacker, är hennes skönhet färgrikare, liffullare, originellare — med ett ord mer tjusande — än i de öfriga nordiska landen. Det vore frestande att här nämna namn. Jag vill dock endast anföra ett exempel, emedan det äfven visar den finska segheten i fråga om bevarandet af en vacker typ: ett ungt ansikte, där drag som färger lefvande återkallade stamfaderns — G. M. Armfelt — hvars utmärkta porträtt, af Wertmüller, jag på förmiddagen beundrat! På sammasätt gifva ännu ofta de Franzénska ättlingarna ett lifligt intryck af ättefaderns rena profil och härliga gråblå, svartfransade ögon.

Det finnes emellertid hos den finska kvinnan ett mer allmänt och mer utmärkande drag än skönheten, nämligen hennes vakna allmänanda, hennes lefvande politiska och sociala intressen, hennes lidelsefulla fosterlandskänsla, egenskaper, genom hvilka hon under det gånga året stått vid männens sida som arbetskamrat vid folkupplysningen och andra patriotiska värf. Det var sålunda tvåhundra unga män och kvinnor — flertalet studenter — hvilka aflöste hvarandra under det natt och dag pågående arbetet vid förberedelserna till folkets masspetition i mars 1899. Och medan tre hundra män af alla klasser erbjödo sig som bud i de många fall, där man ej kunde lita till telegrafen eller posten ; som skidlöpare gjorde under af snabbhet och bland annat, skidande rundt om i skärgården, där besörjde namninsamlingen, så var det kvinnorna i Helsingfors — de i samhället högst stående — hvilka indelade staden i fyrtio kretsar och åtogo sig att, en i hvardera, med unga kvinnliga och manliga biträden, samla underskrifter. Man såg kvinnor som män i de aflägsna bygderna med rörande ifver lära sig rita sina namn, eftersom endast den, hvilken själf kunde skrifva det, fick teckna det på petitionen. Och husmödrar berättade, huru de ofta — vid nya olycksbud under detta år — funnit sina tjänarinnor gråtande,redan innan de själfva hunnit meddela dem orsaken till sin egen bedröfvelse!

Den yngre generationen af finska kvinnor har genom kamratskapet med gossarna i samskolan, med de manliga studenterna vid högskolan — och dessutom genom det, på sällskapslifvet så starkt inverkande förhållandet, att hufvudstaden tillika är universitetsstad — erhållit det allvar vid allmänna arbeten, den uthållighet i andliga intressen, hvilka äro de mest behöfliga modifikationerna af det kvinnliga skaplynnet! Den yngre generationen bland finskorna njuter frukterna af den äldres verksamhet för kvinnans frigörelse, utan att dela denna äldre generations ensididigheter. I Finland som öfverallt hade kvinnofrågan först att genomgå åtlöjets och det blinda motståndets skede; dess entusiastiska, modiga och ridderliga förkämpe var då den nu åldriga författarinnan Adelaïda Ehrnrooth. Inom den medelålders kvinnogenerationen har kvinnosaken ägt och äger alltjämt många offervilliga och framstående arbetare. I Finland som hos oss ha vackra segrar vunnits för kvinnans rätt, ehuru flera återstå att vinna. I Finland som hos oss och öfverallt har denna frihetsrörelse förlorat i frihet, hvad denna

vunnit i stadga och bekännelsetrohet! Men de yngre finska kvinnorna förefalla icke mycket bekännelsetrogna! Bland annat synas de ha frigjort sig från den ofruktbaraste af alla kvinnosakens dogmer, den om likheten mellan man och kvinna. Hvad deframför allt förstå, det är att, om det nuvarande sakläget i främsta rummet kräfver mannens fasta mod — till hvilket ju äfven hör ett varsamt vägande af alla möjligheter, ett visst undgående af onödiga faror — så kräfver det icke mindre kvinnans öfvermod. Det vill säga hennes brinnande tro på utvägar, där alla vägar synas stängda; hennes förmåga att hoppas mot allt hopp; hennes oförmåga att böja sig inför sakförhållandenas nödvändighet; hennes trots inför faran, emedan hon ej *vill* se den! Åt denna kvinnonaturens sköna hänsynslöshet, dess vågsamma »vildhet» har ingen gifvit ett mer genialt uttryck än just finnen Wille Wallgren, när han danade det lilla mästerverk, där handtaget till en portklapp bildas af en skälfvande vek och dock lidelsefullt energisk kvinnogestalt, som stöter pannan mot en sluten dörr! Otaliga kvinnor ha, sedan tidernas morgon, sålunda stött pannan till blods mot stängda dörrar. Men för otaliga andra ha sålunda portar öppnats, hvilka förefallit obevekligt stängda! Är det något Finlands män nu behöfva — för att ej sjunka ned i det hopplöshetens tungsinne, som idel fruktlösa ansträngningar slutligen medför — så är det just detta kvinnonaturens öfvermod, denna öfvertro, som uppehåller i den djupaste förtviflan. Och det är ingen fara att detta drag hos de finska kvinnorna skall te sig som annat än styrka, fördjupadt som det är af den allvarligaste medborgerliga ansvarskänsla. Hos finska kvinnorsom män har den uppfostran till tålamod och självbeherskning, som naturen och de politiska förhållandena medfört, icke böjt den stolta självkänslan. Men denna yttrar sig sällan i bråk om småsaker, i retlig ömtålighet, utan sparar sig till obrytlig kraft i de allvarliga och stora ögonblicken. Hvilken lidelse, som glöder under den lugna ytan, därom vittnar följande lilla drag — en motsvarighet till den redan berättade historien om bonden, hvilken nödgades skjutsa Bobrikoff. På samma resa ifrågasattes att åt Bobrikoff och storfursten låna ett ekipage hos en rik herreman. Dennes hustru sade då till mannen: »Du vet, att vi aldrig förr talat om mitt eller ditt! Men nu påminner jag dig att vagn och hästar äro mina och att, om de återkomma efter att ha varit i den skjutsen, då låter jag skjuta hästarna och bränna vagnen!»

Det är en vacker tanke att exsenator Mechelin just i år föreslagit åt Finlands kvinnor full kommunal likställighet med männen: valrätt som valbarhet — ett förslag, som äfven bifallits af alla stånden utom prästeståndet. Ty detta år om någonsin ha de finska kvinnorna visat sig medborgerligt sinnade, värdiga och oumbärliga i de samfälda uppgifterna!

Hos den kvinnliga som den manliga ungdomen omkring tjuguårsåldern finnes i Finland som hos oss i Sverige ett alldeles nytt moment, nämligen en djupnande ansvarskänsla inför de sociala uppgifterna.En socialistisk arbetarledare sade mig, att äfven bland ungfennomanerna och i deras organ Païvalehti samma drag framträdde. Och enligt min mening är detta — i fråga om öfverklassen — ej blott det afgörande beviset för en verklig human kultur, utan för en verklig politisk blick. Äfven i Finland är den tid förbi, då man — i upplysningstidens anda — velat göra allt *för* arbetsklassen, men med misstro betraktat allt hvad denna velat göra för sig själf! Hvarken där eller annorstädes är det nog att elda arbetsklassens fosterlandskänsla för de minnen och de rättigheter, den äger, ifall man icke därjämte ställer den fosterländska utvecklingen i samband med en mer människovärdig tillvaro för arbetarna själfva. Och i detta afseende är det på den bildade ungdomen — den manliga som den kvinnliga — det närmast beror, om den sociala frågan i Finland som öfverallt skall gestalta sig till en bitter klasskamp eller ett gemensamt utvecklingsarbete.

Med sin djupa patriotism förenar den finska kvinnan en europeisk prägel, hvilken hos henne är starkare än hos nordens öfriga kvinnor. Detta beror dels på flitiga, utländska resor, dels på en stark rasblandning. Utomlandsgiftermål äro här mycket vanliga, framför allt naturligtvis i Ryssland. Men äfven när dessa fört finskor till Ryssland eller ryskor till Finland, så är det oftast ryskan, som där blir finsksinnad, medan finskan återvänder till sitt land med samma hjärta, somhon lämnat det! Det finnes i detta fall två intressanta exempel i ett par kvinnor, hvilka båda ägt Topelius som minnestecknare. Den ena är den ännu i Helsingfors lefvande, 91-åriga öfverstinnan Karamsin, hvars yttre alltjämt visar spåren af den europeiskt berömda skönhet hon varit; hvars älskvärda väsen alltjämt är den stora världsdamens och hvars själ alltjämt är den sitt land hängifna, finska kvinnans. Aurora Stjernvall föddes 1808 midt under brinnande krig; som barn vistades hon på sin styffar, friherre

Walléns, vackra egendom Träskände; som vuxen blef hon hoffröken hos kejsarinnan och 1836 gift med statsrådet Demidoff. Blifven änka ägnade hon sig helt åt sin ende sons uppfostran, tills hon ingick ett nytt äktenskap, af kärlek till en i världsligt afseende mycket obetydande man, öfverste Karamsin, den store historieskrifvarens son. Som all idealisk lycka blef hennes kort: hennes man stupade i Krimkriget och hans förtviflade änka drog sig nu under flera år tillbaka till Träskände, där hennes lif förflöt under en storartad välgörenhet. Af den furstliga förmögenhet, hon före sitt omgifte disponerade, har hon till upplysnings- eller välgörenhetsändamål i Finland donerat det ena 10000-talet rubel efter det andra. Och i Finland eller Ryssland har hennes offervillighet, som mecenat eller lindrare af den enskilda nöden, varit lika stor i det tysta som i det offentliga. Hennes barnbarn tillhöra Rysslands främsta familjer; vid hvarje kejsarbesök iHelsingfors har monarken uppsökt öfverstinnan Karamsin i hennes vackra villa i stadens utkant. Men ingen af hennes många förbindelser med det ryska hofvet har försvagat styrkan i detta finska hjärta, som slog sina första slag under Finlands hjältetid! Själf antydde hon, vid mitt besök, endast i förbigående det bref, hon i fjol sände änkekejsarinnan. Andra sade mig, att det var ett bref på åtta tätskrifna sidor, i hvilka hon med lika mycken klarhet som värme talat Finlands sak; ett bref, på hvilket kejsarinnan svarade, att hon läst det med smärta och lämnat det till sin son: mer kunde ej ens hon göra!

Denna den 90-årigas handling är i sitt slag lika betecknande, som att det var en ung Helsingforsflicka, hvilken började det — ännu ej förbjudna! — blomsterspråket vid Alexanderstoden!

Öfverstinnan Karamsin ägde en systerdotter, Marie Mussin-Puschkin, som i sin första ungdom var sin mosters tröstarinna och hjälp i vården om de fattiga på Träskände. Hon sändes sedan till Frankrike att där fullborda sin uppfostran, och när hon därefter af öfverstinnan Karamsin infördes i Helsingfors' och i Petersburgs sällskapslif, blef hon öfverallt beundrad och hyllad som en enastående uppenbarelse. Hennes skönhet var lika sällsynt som hennes okufliga originalitet, hennes stolta mod att vara sig själf, hennes fransyskt spirituella och behagfulla väsen. Hennes minnestecknare, Topelius, säger att det liffulla, ryska fäderneblodet hos henne stred med det möderneärfda finska allvaret; att världsdamensfina takt parades med den okufliga individualitetens oberoende; att den fria tanken, den högsinta själen, det offervilliga hjärtat med lika glödande kärlek omfattade frihetens och mänsklighetens sak, en eld, som dessutom närdes af hennes förtrogenhet med Rysslands och Frankrikes stora diktare. Redan som barn hade hon älskat sin mors land, och det var med finnen, sedermera öfverhofjägmästar, Linder hon 1860 ingick det äktenskap, hvilket helt gjorde Finland till hennes hem. När Alexander 1863 efter femtiofem år åter öppnade landtdagen, var det som Marie Linder under ett samtal med tsaren — ett samtal, som antagligen berört de förhållanden, hvilka i Petersburg ådragit den unga fritänkerskan stränga varningar från den heliga synoden — lade hela sin strålande själ i de orden: »Jag talar icke för mig själf; jag talar för de många tusenden, hvilka äro i samma ställning som jag: *gif Ryssland samvetsfrihet!*» Och med samma hänsynslösa mod, som hon här blottställde sig själf för att häfda tankens rätt, gjorde hon det senare för att häfda hjärtats plikt, när hon — den utsökta och ömtåliga världsdamen — hängaf sig åt vården af de under nödåret 1867—68 i hungertyfus insjuknade. Denna »själ af eld och själ af tankar» hörde till dem, hvilka snart förtära sitt sköra hölje: redan vid tjugunio år var hennes lif slutadt. En hennes dotter, generalskan de Pont, som i många fall tyckes likna henne, gaf mig ett medelbart intryck af denna, i allas minne oförgätliga kvinna, hvilken förenade det finaste och fagrastehos de båda nationer hon tillhörde, men med sitt hjärta helt hängaf sig åt det land, som varit hennes mors och blef hennes barns.

Och ehuruväl Marie Linder, liksom Aurora Karamsin, höra till undantagsmänniskorna, äro de i det fall, som jag redan nämnt, långt ifrån undantag, nämligen i sin trofasthet mot Finland, i trots af de blodets band, som förenat dem med Ryssland.

De finska kvinnorna äro i alla afseenden vakna för de faror, som hota genom systemförändringen i Finland. De veta att den svåraste faran är den, som fennomanen konsul Wolf framhöll i sitt högsinta och världsberömda tal i Petersburg, då den stora deputationen hemsändes — det tal, hvilket kostade honom hans plats som Englands konsul i Viborg! Han betonade där finska föräldrars sorg att kanske nödgas se sina barn — åt hvilka de velat lämna i arf ett sedligt ideal, högre än sitt eget — tvärtom sjunka ned till en skara hycklare, med falskhet i hjärtat, så att det finska folkets rykte för trohet och ärlighet snart skulle bli en saga allenast! Dubbelt försvårad och

dubbelt ansvarsfull känna de finska kvinnorna sin uppgift som mödrar och uppfostrarinnor vid tanken att de styrandes lagbrott och våldsdåd kunna föranleda de styrda till hemliga lagöfverträdelser; att den nödtvungna vanan vid smygvägar småningom kan fläcka den sinnets redlighet, som hos finnen — enligt G. Brandes träffande ord — är den vackra, inre motsvarigheten till hans ytte renlighet!Och detta är ju förtryckets och rättslöshetens förbannelse, antingen de frodas i familjen eller i staten, att de förtryckta småningom demoraliseras under försöken att kringgå godtycket! Hur sträng måste icke den rättrådighet vara, hvilken alltid vet att skilja på de medel, som verkligen blifva helgade — genom att vara nödvändiga vid försvaret af nationens högsta rättigheter och ideal — och de vägar, genom hvilka den enskilde träder en högre rätt för nära!

Kvinnorna, åtminstone de yngre, känna äfven annalkandet af en annan fara: den att när trycket blifvit en vana, när lidandet måste bäras som en hvardagssak, när tills vidare intet är att göra, när sorgens höga stämning ej längre kan hållas uppe, då skall, som en ung finska nyligen skref: »eländet lägga sig öfver människorna som ett gift och gifva sig uttryck i bitterhet mot allt och alla. Ty när man icke får säga det man vill, då säger man det man kan — om sin nästa!»

Och hvad är lidandets udd, om icke just vissheten att det kan förnedra lika väl som förädla! Men det är mot detta hvardagarnas lilla inflytande, de finska kvinnorna ämna kämpa genom att vidga sina egna och sina barns hjärtan. En större mänsklighet, icke en trängre chauvinism — detta är hvad de hos det uppväxande släktet vilja grundlägga. Icke nationalhatets låga drifter men kulturidealismens höga lidelser är det, de hos detta släkte vilja utveckla!

*

IX.

I inledningen till denna artikelserie yttrade jag, att man på 1880-talet skydde allt ryskt, äfven i sitt umgänge.

Men då som nu betydde detta endast *det* ryska, hvilket medelbart eller omedelbart verkar inom Finland för russifieringens syften. Hvad däremot det ryska folket angår, så får man ingenstädes om detta mer förstående eller rättvisa omdömen än i Finland. Jag hörde där icke ens nu ett enda ord af rysshat, endast hat till det österländska system, under hvilket den bästa delen af det ryska folket lider mer, än tills vidare ens det finska. Ja, inga af fjolårets händelser hindra finnarna att i handling visa sin fulla uppskattning af och sin håg att tillgodogöra sig allt af värde, som ryssarna äga. Sålunda hade man, strax före mitt besök i Helsingfors, där med stort bifall uppfört Antar-symfonien — af den berömde ryske tonsättaren Rimsky-Korsakov — hvilken den förut nämnde musikkritikern Karl Flodin betecknade som ett af de betydelsefullasteinlägg, de ryska komponisterna gjort i samtidens orkestermusik. Och strax efter mitt besök välkomnade man i Helsingfors, med både enskild och allmän gästfrihet, den berömde ryske folkloristen och litteraturhistorikern Wessolofsky. Denne fick under sin vistelse i Helsingfors en del underrättelser, om hvilka Rysslands press intet haft att meddela — t. ex. den europeiska deputationen till tsaren!! — liksom han äfven erhöll en inblick i den finska landtdagens rättsområde och arbetssätt, hvilken för honom var en lika öfverraskande nyhet!

I Sverige — där det förbund, som kallar sig »det fosterländska», i vår äras och vår rätts och vår framtids namn sökt egga oss till våldshandlingar mot Norge och därvid haft stöd af samma press, som nu icke har ord starka nog, när engelsmännens chauvinism, i den nationella ärans och framtidens namn, drifvit dem till våldshandlingar mot boerna, eller ryssarnas nationella ideal af »riksenheten» drifvit dem till våldshandlingar mot Finland — i Sverige saknar en stor del af vårt folk hvarje förutsättning att ens fatta en patriotism, så lågande och dock så lidelsefri som den finska! När jag — efter fjolårets alla händelser — hörde finnar tala om ryssar och mindes, huru man i synnerhet i Sverige talar om norrmännen, men äfven i Norge om svenskarna, då först fick jag ett riktigt mått på den finska nationalkänslans ädla halt. Finnarna jämföra sig stundom själfva med norrmännen i fråga omfosterlandskänslans intensitet, den demokratiska sinnesriktningen och de kulturella intressena, liksom det

bundna och ordknappa uttryckssättet för sina känslor, en bundenhet, hvilken finnarna själfva påstå att de drifva ända därhän, att de helst säga sina vänligheter i ironisk form! Vi svenskar få sällan denna uppfattning af finnarna, ty vid festliga och fosterländska tillfällen löses all denna bundna värme. Men olikt norrmännen ha finnarna dels genom de svenska traditionerna, dels genom samfärdseln med Europa, dels till följd af den självbehärskning deras förhållanden nödvändiggjort, erhållit en ömsom fint ridderlig, ömsom rättframt trohjärtad älskvärdhet i sitt väsen, hvilken — just i förening med känslodjupet — verkar tilldragande. Icke blott i Sverige, där det ju nästan blott behöfves den finska brytningen för att få anleten att ljusna, men äfven i Norge och Danmark äro ju finnarna därför i regeln mer omtyckta än svenskar och danskar eller svenskar och norrmän.

Att finnarnas patriotism vunnit en högre kulturutveckling än hos snart sagdt hvarje annat folk, det beror på säregna omständigheter. Jag har redan framhållit betydelsen af att Runeberg — hvilken alltjämt afgör såväl den svensk- som den finsktalande finnens patriotiska uppfostran — icke skrifvit en rad, hvilken eggar krigslidelsen, det militära högmodet, de militaristiska undantagsanspråken; huru han tvärtom endast erkände *en* helig strid, den till försvar för fosterland,frihet och lagar; endast en rangrulla, den, enligt hvilken trashanken var generalens like, ifall båda buro en mans hjärta i bröstet! Och till dessa drag kommer hos Runeberg som hos Topelius ännu ett, frånvaron af hvarje nationalfördom: ej en droppe rysshat skall kunna uppvisas hos någondera!

Och åt denna storsinta patriotism, som båda omedelbart fostrat hos sitt folk, ha förhållandena medelbart gifvit fasthet. Finlands säregna ställning sedan skilsmässan från Sverige har gjort att det väpnade försvaret, som uttryck för fosterlandskärleken, där förlorat all betydelse. Finnarna ha först som indelt här, sedan som värnpliktige gjort sin skyldighet under Rysslands krig; och ryssarna veta väl, att det icke är deras underlägsenhet, som nu kräfver de finske värnpliktiges förlängda tjänstetid! De veta tvärtom att de sju finska bataljonerna, bland 359 mönstrade, alla hörde till de *tio första i skjutskicklighet!* Och hvart än den ryska politiken fört finnarnas bataljoner — aldrig har man funnit någon anledning till klagan öfver att deras särställning gjort dem mindre plikttrogna eller stridsdugliga. Till och med om Rysslands vapen vändes mot Sverige, skulle det gå så, som en finne svarade på frågan om huru hans folk ämnade bete sig vid en sådan möjlighet: »Vi skulle gråta och — slåss!»

Men å andra sidan finnes ju ingen slags politisk kombination, hvilken skulle kunna föranleda finnarna att med hänförelse omfatta någotkrig, i hvilket ryska riket kan komma att invecklas, sedan det vidgat sin intressesfär, så att den — tills vidare — sträcker sig mellan Stilla oceanen och Medelhafvet, Norra Ishafvet och Indiska oceanen; ingen kombination, som kan bevisa finnarna att de nu offras för någon annan »nödvändighet» än den: att med finska millioner och finska män fylla tillgångar som sina, sedan man i Ryssland — genom hungersnöden och truppsändningarna till Asien — snart icke kan utpressa mer mynt eller män för fullföljandet af »fredskejsarens» utvidgningspolitik!

Icke lär det således någonsin bli som eggelse för stridslusten, finnen kommer att bruka sina ärorika minnen! Men han brukar dem alltjämt till eggelse för en i fredens uppgifter verksam fosterlandskärlek, för ett inåt verkande fosterlandsförsvar.

Det är denna från krigslidelse, militarism och nationalhat frigjorda, i sin egen eld renade fosterlandskärlek, af hvilken Finlands folk nu visar mänskligheten det sköna — och för framtiden löftesrika — skådespelet.

Jag vill knappast i detta samband nämna den ekonomiska offervilligheten, huru storartad denna än varit. När t. ex på tre dagar medlen till massdeputationens resor m. m. samlades, stundom i anonyma belopp à 20—40,000 mark; eller när på ett par timmar respengar till Nizza skaffades för de 500 deputerade, då man trodde att tsaren ämnade resa till Rivieran; eller vidinsamlingarna till folkupplysningen, till pressens understöd. Det finska folkets självbeskattningsförmåga för allmänna ändamål har under det gångna året varit oerhörd. Men äfven under mindre upprörande förhållanden har man i det »fattiga» Finland alltid råd att offra för samhället, kanske emedan man — trots ett vildt, tillfälligt festlynne — där skattar mindre åt det materiella öfverflödet i form af det dagliga »festande», hvilket åtminstone i Stockholm suger musten ur svenskens hjärna, hjärta och börs!

Men hvad jag hos finnarna vill framhålla, det är att de under de svåraste af alla kval, de kval, dem kränkningen af

våra ädlaste känslor bereda, dock varit storsinta nog att omskrifva det Shakespeare'ska ordet till den plundrade Macduff:

»Gör icke hjärtat vekt, förvilda det ...»

i den nya, den moderna människans maning till sig själf:

»Gör icke hjärtat vildt, förstora det!»

Och en sådan förstoring har det finska folkets hjärta vunnit under olycksåret 1899.

Detta folk har visat sig så storsinnadt och självbehärskadt, att ingen förtviflan drifvit det in i en enda handling af öfverilning. Man vet att det är på en sådan, Bobrikoff väntar för att kunna införa belägringstillståndet! Slug och rå, med nog mycket af hufvud och nog litet af hjärtaför sitt bödelsverk, skall han förstå att bruka den obetydligaste tillfällighet för sina syften.

Och dock har han icke ens lyckats finna några finska gatpojkar som sina — ofrivilliga — bundsförvanter!

*

X.

“—Hvad gåfve jag ej, för att vara finne, med denna tro som ej i döden dör men lefver seg i nya släktens sinne!“

I den framtid, då dagens händelser läsas som historia, kommer man att med samma känslor jämföra det finska folkets läge under 1899 och den monarkens uppfattning af detsamma som uttrycktes genom försäkran till de 500 deputerade, »att han ej var ledsen på dem», som vi nu jämföra Napoleon I:s försäkran, under återtåget från Ryssland — att »kejsaren aldrig befunnit sig bättre» — med tillståndet hos den omkring honom förblödda eller förfrusna hären! Det ena som det andra kejsarordet antyder det kejsarvansinne, hvilket — för individen eller systemet — betecknar början till slutet.

Tsaren är fylld af österlandets åskådning. För honom äro finnarna endast en grupp bland många undersåtar, en grupp, hvars protester mot att likställas med ryssarna synas honom likaorimliga och oförsynta, som om en grupp soldater begärde att genom en särskild dräkt skiljas från det öfriga regementets uniform! Han anser sig hvarken behöfva höra eller afhandla dylika invändningar. När hans äldre anförvanter vid höstbesöket i Köpenhamn talade Finlands sak lyssnade han höfligt och svarade — intet! När Finlands namn nämnes af hans omgifning lär han bjuda tystnad med en handrörelse. Huru han afvisat den europeiska deputationen, liksom finnarna själfva, behöfver jag ej påminna om! Men är icke hela detta beteende typiskt för den svaga intelligensen, hvilken ej vill bli oroad af en tankegång den ej själf mäktar uppklara, och för den svaga karakteren, hvilken med halsstarrighet fullföljer ett beslut, den med svårighet fattat? Den om kraft i sin hjärna och hand medvetne despoten, han kan handla lika hänsynslöst som Nikolaus II — det visade Nikolaus I — men han handlar icke i blindhet, han fruktar icke att upplysas: tvärtom, han vill upplysas, för att sedan själf välja sitt handlingssätt. Hos Alexander III lär stundom fruktan hafva uppstått att man bedrog honom. Hans son fruktar endast att bli villrådig och när han sätter händerna för ansiktet för att slippa se, betyder det troligen att han ej vågar blicka sina offer i ögonen!

Af personer, hvilka varit i omedelbar beröring med tsaren, har jag hört, att han verkar välvillig, enkel, arbetsam, med redig men ringa intelligens. När ryssarna af mr Stead upplystesatt deras kejsare var en af de finaste intelligenser han träffat, erhöllo de därigenom endast tvifvel om — mr Steads egen!

Tsarens föräldrar hade ingendera mycket hufvud att dela med sig af, och en rysk själfhärskares lifsläge är icke ägnadt att utveckla det lilla pund han kan äga. Utom den tankens svaghet, som visar sig i den systematiska afspärrningen af fruktan att få veta, finns naturligtvis hos honom själfhärskarens nedärfda tro att inga upplysningar behöfva, att inga misstag kunna begå! Hur oförmögen han i själfva verket är att tänka, det visar hans, från hans sida helt visst ärliga, fredsmanifest, tillsammans med Rysslands rustningar och Finlands

russifiering! I Rysslands historia af 1899 kommer att stå som en outplånlig och storartad *Comedy of Errors*, hvars mest högironiska moment är det, när tsaren drar fram en 1820-talets förordning mot onödiga deputationer som skäl att — ej mottaga de 500 finske män, hvilka kommit för att till honom framföra en half million undersåtars sorg öfver att han brutit sin egen ed, sina förfäders löften och landets lagar!! Detta, i ett sådant ögonblick som »skyddande förklädnad» brukade, gamla dokument blef i stället en X-stråle genom hvilken man fick en inblick i ett kyligt hjärta, en trång hjärna och en vilja, stark endast vid framhärdandet i en dårskap!

Hvad vet en sådan blindfödd — eller af sin omgifning bländad — asiat om västerländska mäns,och laglydiga finnars skälfvande harm öfver hans meneder; hvad om frie mäns brännande blygsel att nödgas böja sig inför olagligheter; hvad om deras hat till den brutala råheten, den snärjande lögnen i hans handtlangares person??! Pobedonozeff och Kuropatkin eller andra hafva sagt tsaren att likformighet mellan rikets alla delar är ett nödvändigt villkor för rikets enhet. Ordet *nödvändighet* är den glänsande kula med hvilken man hypnotiserat tsarens hjärna, och sedan svarar han, på allt man suggererar honom för Finlands olycka, sitt: varde alltså, medan han bevarar den hypnotiserades oberördhet gent emot hvarje annat inflytande!

Inga sådana komma nu heller att nå honom, sedan han gjort ryssen Plehwe till finsk statssekreterare. Och hvad detta betyder för Finland kan man förstå, då man vet att han är den ende, som i finska ärenden får tala med tsaren! Huru kommer icke allt att omredigeras, såvida det icke helt undertryckes! Bobrikoff har ju redan intalat tsaren att deputationen var tillställd af några samvetslösa ledare; att emigrationen beror på finnarnas fattigdom. Den petition, som Finlands ständer nu bereda, om att landets förvaltning ej måtte ställas i strid med landets lagar och de grundsatser, som med afseende å församlings- och föreningsfrihet varit gällande för medborgerlig, allmännyttig verksamhet, den kommer troligen aldrig inför tsaren! Bobrikoff har ju till och med strax efter landtdagens öppnandei år vågat att, som ett *nytt* reskript af tsaren, publicera det från juli 1899, med tsarens skarpa uttalande om Finlands rättsställning — som han lärt känna i förfalskade publikationer!

Ty på det »ryska systemets» skådebana finnas alltjämt vanan vid kulissanordningar af samma slag, som Potjemkins för Katarina II. Men det är af sina egna — och sina största — söner Ryssland får höra sanningen om sitt »system»! I fjol har Europa erhållit två af dessa ryska skrifter om Ryssland, Tolstoys *Uppståndelse* och Krapotkins självbiografi, om hvilken G. Brandes i sin inledning säger, att Krapotkin där ger det officiella och det misshandlade, det arbetande och det stelnade Rysslands psykologi, på samma gång som skildringar af sina egna öden, hvilka innesluta såväl idyllen som tragedien och romanen. Brandes sammanställer Krapotkin och Tolstoy, såsom de båda stora ryssar, hvilka i denna stund tänka för sitt folk och hvilkas tankar komma hela mänskligheten till godo: båda äro, säger han, fyllda af samma människokärlek; båda afsky de högsta klassernas likgiltighet, tanklöshet, råhet och grymhet; båda dragas till det misshandlade, förbisedda folket; båda äro idealister, båda reformatoriska andar ...»

Och af bådas böcker får man medelbart som omedelbart samma intryck: att begreppet lag har en alldeles annan mening, annan verkan, annan valör för en rysk föreställning — äfven de bästa ryssars — än för en västerländings t. ex. en finnes,I hvilken grad finnarna undvika själfva skenet att vilja kringgå de lagar, dem de styrande dagligen kränka, det visar senast senatens afslag på den af tidningsmännen begärda stadfästelsen af deras censurförsäkringsbolag; afslaget motiverades som bekant därmed, att bolaget delvis syftade att motverka följden af — på grund af landets pressförordning — mot tidningsutgifvare vidtagna åtgärder! Och denna Brutus-liknande sinnesstyrka har senaten visat oaktadt Finlands pressförordning, tack vare generalguvernörens landsfaderliga omsorg, fått tillägg, som stadga böter för boktryckare, hvilken trycker skrift med syfte att kringgå förbud mot periodisk skrifts utgifvande; som, utom den rätt, generalguvernören redan ägt att temporärt eller för alltid indraga tidningar, gifvit honom den att fordra redaktörens afsättning vid äfventyr att tidningen annars indrages, och som slutligen infört en konsultativ presskommité, hvars ledamöter generalguvernören tillsätter. Denna har just nu af generalguvernören erhållit stadfästelse af den dom, hvilken — på grund af omtryckning 15 februari af en artikel från samma tid i fjol! — bland andra drabbat Päivälehti, d. v. s. indragning för alltid eller ombyte af redaktör; och som E. Erkko lär vara en af finska pressens yppersta män, kan man förstå situationens olidlighet! Slutligen

har censurkommitén föreslagit att såväl utskottsbetänkanden som enskilda uttalanden inom stånden skola *censureras*, innan de få offentliggöras!Dessutom har, som bekant, Bobrikoff — då från vissa orter petitioner om återfåendet af indragna tidningar framkommit — förbjudit sådana petitioner och förklarat hurusom det att fortfarande lämna tidningar med skadlig riktning ostraffade vore en från hans sida brottslig efterlåtenhet samt till och med, till skada för landet, underlåtenhet.(!) Han har vidare föreslagit senaten att öfverväga önskvärdheten af grundandet i hvarje län af länstidningar, under vederbörande guvernörs uppsikt. Dylika regeringsorgan, i hvilka icke finge ingå artiklar af politisk natur, skulle innehålla alla för administrationen och den lokala befolkningen nödvändiga upplysningar, hvarigenom undvekes, att befolkningen lämnas utan tidningar(!). Och slutligen har denne »pressens vän» befallt pressombudsmännen:

att icke tillåta tryckning af tidningar förr än alla tomrum, hvilka uppkomma genom uteslutning af klandervärda artiklar eller förslag, blifvit fyllda med annan vanlig tryckt text;

att icke godkänna till tryckning artiklar, hvilka innehålla anfall mot censuren i allmänhet och emot enskilda pressombudsmän och deras verksamhet; samt

att förbjuda tryckning af meddelanden därom att till följd af presshinder tidningen icke kunde i tid utdelas bland dess prenumeranter; samt

att förbjuda tryckning af statistiska uppgifter om censurhinder.

Sedan generalguvernören afskedat den förrechefen för pressöfverstyrelsen — Cajander — såsom alltför litet foglig, har han i hans ställe funnit ett dess böjligare redskap i grefve Cronhjelm. Denne har som bekant lyckats upptäcka att »riksenheten» kräfver att den i Ryssland censurerade upplagan af Tolstoys Uppståndelse äfven blir den enda i Finland gällande — det vill säga den upplaga, där man strukit stora delar i skildringen af fångtransporten till Sibirien!

Denna upptäckt karakteriserar pressöfverstyrelsens chef så som hvad man i Finland redan visste honom vara: en af det slags varelser, man där djupast af alla föraktar, reptilsläktets.

Pressen lefver i Finland för närvarande ett halflif. Det finns ingen större tidning, som ej under fjolåret varit temporärt indragen eller hotad med indragning; ingen, som ej hvarje vecka måste utesluta en artikel, ett poem, en notis, en rad innan presshindret häfts. Det har gått så långt att tidningar indragits, emedan de meddelat att i en kyrka skulle läsas — en bön för fäderneslandet!

Tsaren har som bekant afslagit bondeståndets petition i språkfrågan men lofvat själf ge ständerna anvisning för användandet af de *tre inhemska(!)* språken vid domstolar och ämbetsverk. Huru Bobrikoff låtit utförordna finska medel att underhålla en rysk regeringstidning; huru de grekisk-katolska *kyrkorna* tillväxa — utan att de grekiskt-katolska *bekännarna* göra det; huru för framtiden endast de finnar fåanställas som senatorer, guvernörer etc. hvilka kunna flytande tala ryska — det vill i regeln säga finnar, som under en lång vistelse i Ryssland tros hafva lärt sig böjlighet under självhärskarens vilja — om allt detta redan kända påminner jag i detta sammanhang för att visa huru planmässig russifieringen är; huru själfva värnepliktslagen — med dess utsikt till unga finnars femåriga tjänst i Ryssland under af ryssar stiftade krigslagar och med ryska officerare i tjänst i finska hären — visserligen därvid är det främsta men långt ifrån enda medlet! När därtill lägges tsarens hotelser att upphäfva landtdagen, om denna vågar yttra sig mot några hans åtgärder i riksangelägenheter; hans uttalanden om det beklagliga i att finnarna ej visa sig öfvertygade om den allmänna nyttan af dessa hans åtgärder, ej förstå den existerade situationen — den nämligen, att Finland är en oskiljaktig del af Ryssland och att tsaren således äger att genom rikslagar bestämma storfurstendömets förhållande till ryska riket — samt att han af finska folkets tillgifvenhet väntar beviset att de i gärning underlätta hans anordningar till rikets bästa; när hos censorerna inpräglas att ingen artikel får tryckas, där olagligheten i landtdagens beslut rörande värnepliktsmanifestet förnekas — då ser man det österländska systemet i full blomning!

Härska genom ukaser; tysta protester med maktspråk; bryta sina ord under bortförklaringar; kväfva rättskänslans

skri med munkafle — alltdetta tror sig ännu år 1900 en rysk självhärskare förmå inom ett folk, där hvar gosse, stor nog att tala, vet rätta namnet på sådana beteenden!

Skådespelet af denne lille tsar inför detta storsinta folk vore komiskt, ifall inte Bobrikoffs, skarprättarens, närhet gjorde situationen tragisk.

Dennes omsorger sträcka sig ända till skolornas lofdagar — han har ju nyligen infordrat upplysning om hvarför lof gafs på Runebergsdagen! — och till skolbarnen, genom att vägra föräldrar begärdt tillstånd att låta sina söner utflytta till annat land, liksom han genom passtvång vill söka hindra finnars resor och utvandring. Lyckas han sedan att finna en postchef, hvilken på sitt område gör lika intressanta upptäckter om riksenhetens kraf som presschefen — t. ex. att denna »enhet» fordrar bruket af samma brefoppningsinstrument, som man brukar i Ryssland, en enhetstanke, hvilken den nuvarande chefen Lagerborg ej förstod, då den framställdes; lyckas han besätta allt fler platser med bevisliga spioner, sådana som Spåre och därtill skydda deras fysiska välbefinnande i Helsingfors, genom sin befallda omredigering af ordningsstadgan för dess hotell, så att de ej likt Spåre bli nekade rum och mat — nå ja, så lyckas han dock icke att i Finland införa en rysk moral!!

I *Svea* för 1900 står en liten, lika fåordig som vältalig bit af en berömd, där anonym författare. Den heter En audiens och skildrar huru generalguvernören bearbetar en finsk polismästareför att åstadkomma »spontana» hurrningar vid storfurst Vladimirs besök — de uteblefvo emellertid som bekant är! Under samtalets gång falla följande repliker:

Hans excellens: »Hur stora inkomster har ni?»

Polismästaren: »Jag har min lön, fem tusen mark ...»

Hans excellens: »Jag menar ej er lön, jag menar hur stora inkomster har ni?»

Polismästaren: »Jag har inga andra inkomster än min lön ...»

Hans excellens utbryter i förvåning och undrar om han ej varit tvungen att skuldsätta sig?

Polismästaren: »Jag har ej varit tvungen att skuldsätta mig ...»

När hans excellens fortsätter och föreslår extrabelöningar, fattar polismästaren ej huru han skulle kunna förtjäna sådana; och när polismästaren slutligen går, funderar excellensen öfver denna förbluffande obeveklighet, tills slutligen ett ljus går upp för honom: mannen har sitt underhåll från den hemliga agitationsfonden!!!

Rysk och finsk ämbetsmoral äro här på två sidor med en mördande klarhet åskådliggjorda. Den finske gossen har lärt sig rysa vid förrädarnamnet — han har ju läst *Sveaborg* och *Bröderna* bredvid sina tio bud — och det förakt, som drabbar en finne med »rysk» moral är outsägligt. Det är betecknande för denne Spåre,i hvilken Bobrikoff hoppades få en spion inom senaten — hvars alla öfverläggningar i hans närhet endast kunnat bli pro forma — att man där nekade honom svära senatorseden, innan han hade fullmakten med sig, ty man var viss att han annars gjort sitt inträde utan denna fullmakt, hvars lösen kostar 1,200 mark. Det är kanske i ljuset af denna händelse, man bör se tillåtelsen för personer, som aflagt tjänsteed i rysk tjänst, att som nyutnämnda guvernörer i Finland ej behöfva aflägga finsk ämbetsed!

Det är än mer betecknande att Spåre uppbar sin senatorslön för januari sedan han förnekat — hvad man lätt bevisade — att han uppburit äfven sin guvernörslön för samma månad! Men en af hans kamrater i senaten läste då lagen för honom på ett sätt, som föranledde honom att begära permission tills vidare. Det är endast dylika förolyckade existenser af hvilka Bobrikoff bland finnarna själfva kan dana några verktyg. Det är förvånande med hvilken instinktiv solidaritetskänsla och takt finnar handlat vid detta och andra kritiska tillfällen. Ingen som helst öfverenskommelse fanns sålunda bland hotellvärdarna att stänga dörren för Spåre — men alla gjorde det dock, utom en, där portieren ej kände honom. Dagen efter blef Spåre af värden uppsagd till flyttning och hans betalning gifven de fattiga! På samma sätt nekade i somras en ung finsk läkare, som behandlat generalguvernörens fru, att mottaga hennes honorar! I våras, då manvid firandet af ryssarnas påsk fruktade att de nattliga ceremonierna

skulle, som det stundom händt, ge anledning till glåpord från den lägre befolkningens sida och Bobrikoff således få en välkommen anledning att tala om förföljelser mot ryssar, gingo män och kvinnor ur de högre samhällsklasserna — utan någon öfverenskommelse sins emellan, men alla drifna af samma oro — ut för att under natten aflägsna sådana möjliga fridstörare kring ryska kyrkan! Ett annat betecknande drag för den finska fyndigheten, var när man skrämde bort de ryska agenterna på landsbygden genom att utfästa pris för deras ertappande — pris, som skulle utdelas ur *fonden för skadedjurs utrotande!!*

Med anledning af att man inbillat Bobrikoff att initialerna V. S. B. (= Viborgs Sångar-Bröder) skulle betyda Ve Svinet Bobrikoff har han från alla landets föreningar — äfven dem för kreatursskötsel! — infordrat uppgift om tiden och syftet för deras stiftande, men ännu har han icke funnit sig föranledd att upplösa någon af de redan varande. Sången misstänker han dock öfverallt, och man väntar — just emedan han dementerat det — bekräftelse på förbudet för finska militärmusiken att vid nationella fester utföra finska folksånger. Med anledning af serenaden för senator Mechelin har han förklarat serenader som ett störande af allmänna ordningen! Och om en finne, gent emot dessa små eller stora godtyckligheter, protesterar med hänvisning tillFinlands rättseder och lagar, då har det händt att satrapen svarat med ett knytnäfslag i bordet: *Hvad bryr jag mig om edra lagar!*

Mot detta ryska uppfattningssätt kan man åter ställa det finska, i guvernör Gripenbergs gestalt. Då denne som bekant ej ville låna sig till ett olagligt bortdrifvande af en skollärare, blef han af Bobrikoff befalld att själf taga afsked. Men hvad som är föga kändt, det är att han visste, att om han lydde skulle han säkert erhålla pension, hvilket för honom var betydelsefullt, ty han äger ingen förmögenhet men väl familj att försörja. Gripenberg svarade emellertid att han icke begärde sitt afsked, ty han ville ej ens ge skenet af rättvisa åt sitt afskedande, som om detta skulle haft ett tjänstefel till grund, då det tvärtom föranleddes af hans aktning för lagen! Och så blef han afskedad — utan utsikt till pension efter fyrtio tjänsteår, och senaten fick af Bobrikoff höra att den med oförsvarlig slapphet behandlat Gripenbergs försummelser! Att Gripenberg sedan faktiskt erhållit pension — man säger på grund af Plehwes inskridande — förringar ej värdet af hans handling. Den är ett medborgerligt offer af det slag, som vidgade ens hjärta, när man i barndomen läste om antikens stora karakterer! Och om dessas dygd någonstädes återfinnes, så är det i våra dagars Finland.

Det är med sådana exempel för ögonen, som finnarna kunna frukta allt af det ryska systemet och med sådana föredömen, de stärkasina sinnen att möta hvad de hafva att vänta under »riksenhetens» tecken!

Att det icke är en trångsinnad nationalism, som afgör finnarnas syn på sammanslutningstanken, därom har man nyligen haft två talande bevis, dels ex-senator Mechelins allvarsord i Finsk Tidskrift *Vid begynnelsen af året 1900,* där han visar huru just Rysslands trygghet blifvit främjad genom att dess härskare tryggat det finska folkets politiska tillvaro, så att ordning, lugn och laglydnad härskat i den finska delen af det annars så ofta oroade ryska riket; huru således en återgång till de forna monarkernas politik ej blott vore i Finlands men i Rysslands intresse, och huru, under fördomsfritt samråd mellan ryska och finska statsmän, de normala och tillfredsställande relationerna mellan rikena kunde återställas och Finland med fastare band, danade af folkets bästa känslor, skulle förenas med kejsarriket.

Det andra beviset var det tal, som vid landtdagens öppnande hölls af borgarståndets talman, bankdirektör Felix Heikel, där han framhöll huru ett närmande till Ryssland å Finlands sida småningom ägt rum och — under bevarandet af Finlands gamla rättsställning — allt mer skulle hafva ägt rum. Och detta är ett faktum. Ju mer Rysslands monarker lämnat Finland rörelsefrihet, ju vänligare har Finlands stämning varit; ju mera Ryssland tränger sig på Finland, ju mer aflägsnar det sig. På detta, som på allaandra mänskliga områden, är det icke tvångsmedel utan den frivilliga kärleken, hvilken visar sig som det ej blott finaste men starkaste af alla sammanhållande band! Något af hvilket vi svenskar kunde hafva åtskilligt att lära — men som vi nog ty värr inte komma att lära förr än för sent!

Men det är icke det långsamma, naturliga sammanväxandet under ömsesidig förståelse, ömsesidigt förtroende och ömsesidiga intressen man i Ryssland önskar af Finland! Sålunda skulle man ju tvärtom riskera att, hvad en liten rysk prins i fjol kallade »konstitutionalismens kräftsmitta», kunde bli meddelad åt Ryssland! Det är därför ej

heller sammanväxandet enligt organiska lagar, man med det nya systemet åsyftar, utan sammanältandets homogenitet, den enhet som uppstår, när allt trampas under samma breda och platta fötter, utan all försyn för hvad man kallar finnarnas »provins-patriotiska isoleringslust».

Den österländska åskådningen tar lika litet hänsyn till nationella individualiteter som till enskildas. Likformighet för folken som för själarna är för det system, hvilket endast vill underkastelse ej självverksamhet, det ideala tillståndet! Personlighetens rätt, lagens helgd, ordets frihet, hederns okränkbarhet — allt detta är för denna åskådning leksaker, likt barnens röda bollar, dem de om vårdagarna låta segla i luften, tills de tappa snöret som fasthåller dem!Finnarna börja nu förstå detta. Ehuru de fortfarit att i tal, i petitioner, i tidningsartiklar — dem censuren undertrycker — tala om sina lagar, tro de väl knappast längre att detta hjälper! Det blir kanske genom en ukas de komma att påtvingas värnepliktslagen; de kunna vänta att andra ukaser lägga skolan och universitetet under ryska myndigheter; införa det ryska språket och den grekisk-katolska kyrkan; ställa järnvägarnas byggande och administration under ryskt befäl — början är redan gjord genom att göra de nya finska banornas anläggning beroende af ryska myndigheters utlåtande och yrkandet att ryske krigsministern skall erhålla säte och stämma i finska järnvägsstyrelsen m. m. De vänta att frimärkena göras ryska, och — sedan ryssar nu erhållit utsträckt näringsfrihet i Finland — kommer man nog snart att finna huru »riksintresset» kräfver myntenhet! De veta att skatter skola kunna påläggas utan ständernas hörande; att de ryska ämbetsverkens vanor skola kunna införas; att koncessions-principen — vederbörande myndighets tillstånd i hvarje särskildt fall — skall förlama församlings- och föreningsfriheten; att de kunna drabbas af fängelsestraff och deportationer på administrativ väg — med ett ord: att allt som sker i Ryssland, som skett i Polen, i Östersjölanden äfven kan komma att ske i Finland.

Och dock!

Dock lefva finnarna på den vissheten att denlagbundna rättsordningen, det individuelt verkande frihetssinnet äga en högre lifskraft än det ryska systemet. Och medan finnarna med hela sitt pathos bekämpa det, för fria människor ovärdiga, tillstånd i hvilket man vill försänka dem — utan att de med en enda handling missbrukat sin frihet — så är det dock icke ensamt på denna sin kraft de lita. Det ryska systemet — godtyckets och rättslöshetens — har endast visat sig dugligt att med ryska riket förbinda lägre stående, halfvilda folk. Men i fråga om de högre stående gäller hvad redan Rousseau skref till polackarna: Det kan hända att ryssarna sluka er, men laga bara att de icke smälta er! Ännu har detta icke skett hvad Polen angår. Leroy-Beaulieu, den kraftige talmannen äfven för Finlands rätt, har nyligen i en polsk tidskrift framhållit att folkindividualiteterna äro de högsta personligheter i historien; att dödandet af en nation ej blott är lika brottsligt som att döda en individ men äfven ett våld mot hela mänskligheten, hvilken behöfver folkpersonligheten lika väl som den stora individen inom hvarje folk. Men han framhåller tillika att, om individens lif är bräckligt, så är folkets dess segare: att intet i självfva verket är svårare att döda än en nation. Polen lefver sålunda alltjämt; ja trots allt, har det andliga lifvet aldrig varit starkare än sedan landet blef styckadt: under intet århundrade har Polen haft flera diktare, lärde och konstnärer än under 1800 talet...»Och med hur många fler gynnsamma faktorer har icke Finland att räkna, när det gäller möjligheten af en liknande uthållighet under liknande förhållanden! Medan det polska nationallynnets dygder varit nästan lika farliga för folkets bestånd som dess fel, kan man säga att det finska folkets fel i detta fall äro lika gagnande som dess dygder!

Det finnes en hel sida af det finska folkets sega kamp och underbara uppvaknande, som jag icke kunnat vidröra, nämligen landets oerhörda utveckling under det gångna halfseklet äfven på alla materiella områden och den bärkraft detta förlänar nationen. Af allt detta kan man emellertid erhålla ett intryck, dels genom det vackra praktverket *Finland i nittonde seklet* och dels genom det senaste finska stordådet, den redan förut nämnda *Atlas öfver Finland*.

Jag har endast kunnat gifva ögonblicksbilder från det andliga kulturarbetet, hvars långsamt genomsyrande inflytande äfven sträcker sig rundt om till alla de undangömda bygderna och där mötes af de smås och okändas egen ihärdiga sträfvan mot ljuset, under en oaflåtlig kamp med naturens och fattigdomens hårda villkor.

Det är Topelius, hvilken genom den ypperliga *Boken om vårt land*, liksom genom alla sina innerligt finska — på

samma gång som allmän-mänskliga — sånger och sagor för barnen hos de små, både till år som till utveckling, gjort fosterlandskärleken till instinkt redan innanden kan vara medveten som känsla eller tanke. Och Topelius' sånger och sagor plöja och så alltjämt i den mjukaste jorden, medan Kalevalas och Runebergs inflytande sedan går i samma anda: kärleken till Finlands natur, till folkets stordåd, till det fredliga arbetets segrar.

Juhani Aho har på sitt sätt öfvertagit Topelii stora folkuppfostrarkall. Aho kan, äfven han, skrifva i den enklaste folkton, och detta gör att han nu når längre än någon annan i sträfvan att hålla den heliga elden vid lif ända bort i de yttersta ödemarkerna; elden, som brinner på de altaren inför hvilka man tillbeder, på härdarna i de många hem för hvilkas bästa skatter man strider!

Aho har i sin sista samling *Enris* en liten saga, hvars titel äfven är hela bokens — och hela Enrisdiktningens — betecknande motto:

»*Släcker du, — Så tänder jag-*»

I sagan släcker mörkrets elaka troll lampornas hvita ljus, vid hvars sken människorna väntat den nya morgonen. Men ljusets genius tänder då ljusen på borden. Äfven de släckas, men åter kommer ljusets genius och tänder pärtblossen. Också dem blåser trollet ut. Slutligen tänder ljusets genius brasan på hvar härd och den mäktade trollet ej släcka! Bäst som det pustar är »natten förliden och solen uppe — och då behöfdes ej mera ljus, och mörkrets elakatroll hade gjort sitt arbete förgäfves. Ty om dagen äro trollen vanmäktiga — och om natten vakar ljusets goda genius öfver mitt fosterland.»

*

När jag i somras i vår svenska finnbygd såg ättlingarna af de under Karl IX inkomna finnarna, hvilka ännu lyste sig med pärtbloss i sina pörten, badade i sina badstugor och vandrade kring i sina näfverskor med näfverkonten på ryggen, då mindes jag lifligt en finnes svar till en ryss:

»Under sexhundra år lyckades det inte för svensken att göra oss till svenskar! Och ryssen kunde hålla på dubbelt längre utan att ändå lyckas!»

Det är ytterst ur denna seghet finnarna nu hämta sitt mod.

Segheten har naturligtvis äfven sina skuggsidor. Den kan yttra sig som fanatisk rättshårdhet, som dogmatisk ensidighet, som hårdnackad konservatism, som oförsonlighet, som ofördragsamhet. Men hvad betyder allt detta mot den väldiga urkraft, som alltid kan förädlas, endast den, först och främst, *finnes!*

Den finska segheten yttrar sig hos folkets flertal som en fast lit till Guds försyn, den form, som tron på den egna kraften för outvecklade tankar ännu ikläder sig. Hos detta flertal lefver bonden Paavos visshet att »Herren pröfvar blott,han ej förskjuter», och detta ger styrkan att »gräfva dubbelt flera diken» för att — möta nya nattfroster!

Men äfven de, hvilka icke på detta sätt omkläda liten till den egna kraften, äro fyllda af en lika religiös hänförelse, ehuru dessa icke kalla sin känsla tro utan visshet. De veta att Finland gång på gång legat som en ödemark och blifvit återuppbyggdt. De veta att de under femtiofem år inga landtdagar ägt och att dock, så fort de återfingo dem, nationen stod färdig och värdig att bruka denna sin rätt för att främja en oerhörd materiell och andlig utveckling. De känna således att deras nationella egenart är stark nog att kunna låta dem andas äfven under isen; nog högt organiserad för att ej kunna sjunka ned i en lägre organisationsform! Just dessa, som äro för klarseende att ej med Bismarck veta huru »Gud alltid är på den sida, där det bästa artilleriet finnes», inse äfven huru sannolikt det är att det ryska systemet tills vidare skall segra äfven i Finland, segra kanske för generationer. Men just dessa inse äfven huru detta system för hvarje årtionde förlorar mark äfven i Ryssland själft och huru de idéer, dem Finland nu mot Ryssland representerar, äfven där slutligen skola segra!

Det historiska världsförloppet — hvilket ju stundom visar grofva utkast till en världsrättfärdighet — pekar otvetydigt hän mot världsväldenas sönderfallande och en ny differentiering iskilda och självstyrda folkindividualiteter, men förenade — sammanväxande — genom frivillig sammanslutning för gemensamma

intressen. Af denna eller andra framtida möjligheter är det man i Finlands öde har att motse en ljusning.

Finnarna själfva hoppas icke för närvarande någon ändring i systemet. De vänta intet af Europa annat än dess moraliska stöd. De vänta intet af Sverige annat än den sympati, hvilken kan verka som isbrytare, när kölden från öster binder de finska farvattnen och det framför allt måste bero på oss att uppehålla den andliga som den materiella samfärdseln mellan de båda landen.

*

För att i min ringa mån uttrycka, hvad vi svenskar i dessa afseenden önska göra, var det jag i höstas reste till Finland. Redan länge ombedd att komma, hade jag ämnat fara våren 1899. Men efter de då timade händelserna syntes det mig som om endast förutsättningen, att intresse där kunde finnas för något annat än finnarnas egna angelägenheter, skulle visat oförstående i fråga om djupet af deras sorg. När man däremot på hösten skref att nu, under stilleståndet mellan anfallen, skulle ett intryck utifrån göra godt, då skyndade jag till Finland med samma känsla af nödvändighet, som man skyndar till en sorgsen vän, från hvilken man vet sig skola gå mer bedröfvad än man kommit.

Så blef det äfven på visst sätt. Ju flerpersonliga vänner man får inom ett folk, ju flera har man att lida med vid hvarje nytt slag som drabbar det hela. Men i stort sedt var det med en ny och stor glädje, jag lämnade Finland. Icke blott den personliga, som en öfverflödande vänlighet medför. Utan den mycket högre, den uppbyggelsens glädje, som en stort buren sorg ingifver.

Och hur djupt sörjer man icke hos det folk, där gubbens ögon fyllas af barndomens tårar, men gossens stå vakna af ålderdomens nattliga grubbel; där en ung mor icke endast gråter af glädje öfver sin förstfödde sons vagga, utan af sorg vid tanken på de öden han går till mötes; där unga makar till och med enas att neka sig föräldralyckan, emedan de icke kunna bära ansvaret att låta barn växa upp till en så mörk framtid! Kan, månne, allvaret i ett folks oro, djupet i dess sorg erhålla ett mer talande uttryck än detta?

Men detta folk reder sig dock till intet annat motstånd än själfutvecklingens; väntar ingen annan hjälp, än den af sin andliga expansionskraft, för att kunna uthärda trycket. Mot sveket och våldet sätter det endast sin strålande patriotism, framtidens storsinta patriotism, sin hvitglödgade fosterländska vilja, den att

Vänta och växa!

Och de skola förstå att vänta, lika visst som de skola visa förmågan att växa! De skola bära sitt hårda öde och småningom omdana det!Djup är symbolen i den finska nationaldikten, där hjälten oftare segrar genom sången än genom svärdet; där det städse varit när »strängarna af sorgen snoddes», de ljudit som skönast; där det är innehafvaren af ursprungsorden, som slutligen får makten öfver tingen!

Emedan Finlands folk som lefvande verklighet inom sig äger dessa ursprungsord för den framtida mänskligheten, är dess slutliga seger tryggad.

Ty om Finland gälla i hundrafaldig grad, de sköna ord, Georg Brandes sagt om Polen, ord dem jag här till slut vill anföra, endast med utbyte af namnen:

»Finland har, som förhållandena historiskt utvecklat sig, blifvit ett med människorätten till borgerlig och andlig frihet och med folkens rätt till självständighet. Finland är ett med vårt hopp — eller vår illusion — om vår tidsålders framsteg i kultur. Dess framtid faller samman med civilisationens framtid. Dess slutliga undergång skulle vara liktydigt med det moderna militaristiska barbariets seger i Europa.»

*

I Petersburg.

I.

Petersburg — dit jag for för att besöka Sonja Kovalevskys nu tjuguettåriga dotter, hvilken hos sin farbror, professorn vid vetenskapsakademien A. Kovalevsky, äger ett godt hem — var i det hela sig likt sedan 1887. Men Nevans breda, snabbflytande blå vatten, som ger staden dess egentliga lif, var nu fruset; i Sommarträdgården stodo träd och buskar kala bakom det världsberömda vackra gallret, och det var ur disig luft, som de ledsamma längorna af rödgula eller hvitgrå palats framträdde, som Isakskyrkans kupol, eller Amiralitetets och Peter Pauls mastlika spiror framglänste. Inne i Isakskyrkan möter man Rysslands rikedom i mosaiker och i ikoner på guldgrund, i pelare af malakit och lapis lazuli, i massiva arbeten af guld och silfver; i Kasanska kyrkan möter man Rysslands vapenära i trofeerna af vunna fanor och eröfrade städers nycklar; i Peter Paulskyrkan möter man Rysslands historiafrån Peter den store. Ty där är golfvet fullt af rektangulära marmorsarkofager, liknande sjömanskistor, alla fullkomligt lika hvarandra; alla prydda med ett massivt guldkors och en guldplatta, som förtäljer hvilken af Rysslands tsarer eller tsarinnor som här hvilar; hvar familjegrupp omhägnad af ett galler. Men de svala hvita marmorsarkofagerna förtälja intet om alla de lifvets blodröda lidelser, som rasat innan mördarna och de mördade här hunnit samma eviga ro!

Icke långt härifrån ligger ett stenhus, ett fodral i hvilket är inneslutet det lilla trerums trähus, som här i Petersburg är den nationella helgedomen. Där bodde nämligen Peter, när han personligen öfvervakade Petersburgs anläggande. Detta gamla hus och hans lilla enkla hvita »slott» i Sommarträdgården äro de byggnader, hvilka i Petersburg gifva det starkaste intrycket af förtiden, medan platsen utanför Isakskyrkan med Falconets beundransvärda ryttarstaty af Peter och på Anitchkow-bryggan de båda härliga hästtämjarna — dem ett kvickhufvud döpt till »det förhindrade framåtskridandet» och »det uppmuntrade tillbakagåendet» — äro de enda verkligt konstnärliga intryck, som Petersburgs gator eller öppna platser bereda.

Och äfven när Nevsky om middagarna vimlar af promenerande och 4—5 rader åkande i lysande ekipage, ger den dock intet gladt intryck. Det hjälper icke att hvarken arbetsåkdon eller trashankar där få visa sig, något som hindras af de,vid hvarje sidogatas inträde i Nevsky stationerade, poliserna. Dessa trygga och ordna den oerhörda trafiken på ett beundransvärdt sätt, som kunde vara i hög grad lärorikt för våra poliser, hvilka för det första sällan finnas, där de bäst behöfvas, och dessutom — vid åsynen af en ölutkörare eller cyklist, i full fart att köra öfver de gående — med utsökt grannlagenhet vända bort hufvudet!

Men kanske just emedan ordningen på Nevsky är så utmärkt, verkar den lysande och enastående vinterbilden med ett slags automatisk rörlighet. Man vet att människorna icke få stanna och efter behag bilda samtalande grupper; man känner något odefinierbart tyngande i luften. Och de präktiga byggnaderna i Petersburg förefalla icke organiskt framvuxna ur allvarliga eller glada behof. Man känner att härskarviljan, icke folkviljan, att efterbildande, icke fritt skapande krafter varit verksamma vid tillkomsten af det hela.

Det finnes endast en plats i Petersburg, där man andas med fulla lungor, där själen finner sig i ett europeiskt klimat! Och det är när man trädt in genom Eremitagets, af granitjättar danade portik. Sedan man aflämnat sina ytterplagg — för att icke vid utgåendet under dem gömma några stulna taflor!! — glömmer man att man är i Petersburg eller skulle kunna det, ifall ej de långhåriga poper och musjiker, hvilka skådelystna och försynta vandra omkring härinne på parkettgolfven, mellan malakitvaserna och de förgyllda möblerna, fortfarande påminde om Rysslands närhet.Eremitaget, som anlades af Katarina II — hvars ombud för konstinköp i Paris voro en Grimm, en Diderot — blef i sin nuvarande gestalt färdigt på 1850-talet. Frånsedt de praktfulla ryska sten- och marmorarterna, hvilka från väggar och pelare gifva blicken det välgörande intrycket af solid prakt, är allt fullkomligt västeuropeiskt. Afdelningsväggar af dyrbara träslag, klädda med rödt siden; bekväma empiresoffor och stolar att hvila i och andra rumliknande anordningar göra Eremitaget till ett af de minst museiliknande

museer i Europa. Genom en gång förenadt med Vinterpalatset brukar det äfven vid festliga tillfällen öppnas för sällskaplighet; man dukade sålunda, under ett af mina besök, i holländska skolan taffeln för prästerskapet, hvilket där skulle bespisas med anledning af den stora fest, som gafs på S:t Georgsdagen — en af dessa evinnerliga ryska helgonfester, då allt afstannar och äfven Eremitaget stänges, ifall man icke har några enskilda vägar till detsamma.

Eremitagets bottenvåning innesluter en oändlighet af salar, fyllda med antika statyer och vaser, samt en mängd intressanta, arkeologiska föremål från Kertsch och andra platser, hvilka visat sig som rika fyndorter från den tid då grekiska kolonister kring Svarta hafvet utbredde den helleniska kulturen. En trappa upp ligga — innanför långa gallerier, af hvilka ett är en trogen kopia af Rafaëls loggier — åter en oändlighetsalar. En af dem innesluter den stora kamésamlingen, en af världens yppersta, där man stannar i hänryckning vid nästan hvarje steg, ty med hvarje steg får man en ny uppenbarelse af hvad man redan visste: att det var i antiken, människan förstod att dana det sköna på ett stort sätt, äfven när hon endast danade en kamé eller gem af en tusenskönas storlek! Ett galleri är ägnadt åt Peter den store, där man framför allt fängslas af hans enda autentika porträtt, en vaxbyst i färger, hvilken visar att hans anlete hade den rena mongoliska typen, den typ, som sedan blifvit europeiserad på alla de senare porträtten. Peter — denna underbara och enastående varelse, framsprungen ur hjärtat af 1600-talets Ryssland — verkar där lika häpnadsväckande och främmande, som de under sitt snötäckta glastak grönskande palmerna i Vinterträdgården, hvilken bildar bakgrunden till Peter-galleriet. Antokolsky har om honom yttrat det träffande ordet, när han sade att Peter icke var en människa utan en sammanfattning af flera; att hos honom allt — växten, kraften, förståndet, lidelsen och hårdheten — var öfver alla vanliga, mänskliga mått.

I Eremitaget möter man en liknande kraftmänniska inom konsten, Rubens, hvilken här brusar fram i stora väldiga vågor — medan endast hans lilla *Faunfamilj* vore nog att motivera en resa till Petersburg, där man på nytt förstår att J. Burckhardt i sina Erinnerungen an Rubens kallar honom och Homer de två största berättarevårt jordklot burit! Här finnas Van Dyck'ska porträtt, så många och så nobla, att man under en stund glömmer att vårt släkte icke består af idel adelsmänniskor! Här finnes Leonardos härliga lilla madonna Litta och en af de omtvistade, i hög grad intressanta nakna efterbildningarna af (eller förstudierna till?) Joconda. Här lyser en af Titians praktfulla Venus-taflor; här äro väggar fyllda af Murillos mest smältande milda helgon, madonnor, barn och lamm. Här tona några af van Huysums underbaraste blomstersymfonier. Här låter Watteaus *Lutspelare* sin kärleksklagan ljuda, och hans *Savoyard* visar sitt hungriga, sorgsna ansikte. Här träder man med Claude Lorrain in i guldskimrande sagoland och med Ruisdael i grönsvarta skogsensamheter. Här visa oss Frans Hals och van der Helst, de Vos och Bol det ömsom robusta och animaliska, ömsom själfulla och sensitiva människosläkte bland hvilket de lefde. Och här finnes — men hvarför uppräkna, när det helt enkelt finnes oändliga härligheter!

Endast ett vill jag ännu nämna: här finnas fyrtio — 40 — Rembrandtar. Och hvilka Rembrandtar!

Har man inte sett Rembrandt i Eremitaget, i Cassel och i Holland, vet man egentligen ingenting om honom.

Jag, som sett detta och dessutom nästan allt hvad andra offentliga gallerier innesluta af honom, fann dock nu ånyo inför taflorna iEremitaget att jag aldrig märkt Rembrandt förr, aldrig anat honom! När solen en af dagarna bröt fram, lyste upp färgdjupen och stegrade ljusglöden inne i Rembrandtafdelningen, då syntes det mig som om lifvet plötsligt fått en alldeles ny mening: den att endast ha varit en lång beredelse för att kunna bräddfyllas — ända in till de sista gulddropparna — af detta rus.

Här finnes — bland ryktbara Rembrandtar — en stor, gripande enkel *Förlorad son;* här finnes det stilla *Offrandet af Isak;* här finnes det guldets sagospel som kallas *Danaë;* här finnes *Maria vid Jesusbarnets vagga,* den mest hvardagsenkelt stora bild af moderligheten, som konsten danat: den, där Maria sitter nere i den mörka timmermansverkstaden, med ena handen hållande en bok i hvilken hon läst, med den andra stoppande om barnet dess röda fäll, under det bakom henne, på trappstegen som leda ned i rummet, ljusomflutna änglabarn varsamt smyga sig ned.

Bland porträtten finnas unga män och medelålders och gamla; unga kvinnor och gamla — men jag afbryter,

innan minnet lockar mig att dröja för länge här inne i Rembrandtgalleriet. Endast en enda gubbe vill jag nämna, den med den svarta, spetsbrättiga hatten öfver det framåtlutande åldriga hufvudet, där uttrycket är det milda, lefnadsmätta, som ej utesluter en fortsatt lifsiakttagelse, men däremot ej innebär någon rest af lifvets bitterhet; där händerna äro sammanlagda i resignationen att intet mer kunna verka!Han kallas endast »judisk gubbe». Men jag kallar honom Ben Akiba, efter den gamle vise juden i *Uriel Acosta*, han, som på den unges heta harm öfver orättrådighetens seger, öfver själarnas litenhet ideligen ger sitt innehållstunga svar:

Es war Alles da!

Detta ord, som verkligen stillar hjärtat, sedan det förgäfves försökt allt, men stillar det som vintern vågornas oro! Och när jag lämnade honom upprepade jag som många gånger förr:

»Ben Akiba, du visaste af människor, lägg din tankes svalka öfver mina tinningar, när de bränna af maktlös harm inför orättrådigheternas mångfald! Men innan din tankes kyla nått mitt hjärta, låt det då för länge, länge sedan hafva stannat!»

*

I Petersburg behöfver en västerländing dagligen Ben Akibas filosofi för att icke brista sönder af ovilja öfver hvad han där får höra. Och när man frågar ryssarna själfva huru de uthärda, då får man till svar: att de plågor, man vid hvarje steg möter, dem slutar man att vänja sig vid!

Detta svar gör till en början västerländingen endast mer utom sig. Men sedan börjar han tänka. Ty något annat än vanan — och vanmakten att omdana — måste det dock vara, hvilket gör att släktled efter släktled af utvecklingsifrande ryssar finna sig i förhållanden, dem de ej upphöra att medvetet lida under, beklaga och önska förbättrade?Småningom går det upp för västerländingen att det ryska systemet kan uthärdas äfven af dem, som önska omdana det, emedan det som ersättning för personlighetens rörelsefrihet, sådan västerlandet verkligen ger den, bereder fantasien större möjligheter.

Vi svenskar, hvilkas tänkande öfver statslifvet sedan århundranden rört sig inom grundlagars kategorier, begå alltid det misstaget att tänka oss det ryska enväldet som en grundlag, en fast och på lagligt sätt verkande rättsordning. Vi föreställa oss den lika automatiskt säkert fungerande som vår regering, vår första kammare, vår andra kammare, utan hvilka det icke finnes ringaste möjlighet att erhålla de allra minsta reformer!

Men i Ryssland är allt raka motsatsen. Där kan ett penndrag af tsaren ändra allt; där äro således — i tankarna — alla reformer lätt verkställda för den goda vilja, som lyckas vinna tsarens förtroende. Där finnes, just emedan för statslifvet ingen lagstadgad rättsordning finnes, heller intet fast och lagbegränsadt sätt för framsteget, för den medborgerliga verksamheten. Men detta bereder äfven alla slags öfverraskningar. En Alexander II förmår att upphäfva lifegenskapen; en Nikolaus II förmås — genom Blochs berömda bok — att inbjuda till en fredskongress; andra inflytanden framkalla t. ex. en arbetarvänlig skyddslagstiftning. I tsarens omedelbara närhet finnas västerländingar sådana som Witte,österländingar sådana som Pobedonozeff; på afstånd öfvar Tolstoy sitt medelbara inflytande genom makten af sin stora personlighet. Och rundt omkring hvarje annan högt uppsatt man i det ryska riket finnes på samma sätt olika slags inflytanden. Och hvar och en af de personer, hvilka representera dessa inflytanden, hafva helt andra möjligheter till makt — i ondt som godt — än en motsvarande person inom vårt lagbundet ordnade samhälle.

Jag är beredd på att man skall påstå att jag försvarar det ryska systemet, när jag — för andra som förut för mig själf — söker förklara det. I hopp att förekomma detta missförstånd vill jag med några exempel belysa hvad jag menar.

Jag samtalade med en medelålders dam, en af de inom kvinnosaken mest verksamma. Hon berättade huru det egentligen endast var inom välgörenheten — och i någon mån undervisningen — man i Ryssland kunde verka omedelbart för kvinnosaken; äfven på detta område kan t. ex. ingen förening bildas utan särskildt tillstånd för hvar gång. Dessutom stå alla föreningar under poliskontroll, äfven om de endast hafva sällskaplig samvaro till

ändamål. Sålunda hade hon velat föra mig till en klubb, motsvarande vårt kvinnliga Idun, men kunde det ej, ty hvarje dam, som besökte den, måste vara försedd med ett af polisen undertecknadt kort, hvilket hvarje samkvämsafton undersökes vid dörren af enpolisman och inga andra än kortens innehafvarinnor släppas in!

Men under samtalets gång framgick det dock att kvinnor i Petersburg åstadkommo en hel del; bland annat ha de bildat en fredsförening och satt andra företag i gång. Under samtalets lopp fick jag förklaringen härpå med följande ord:

»Ser ni, här i Ryssland *göra vi saken först — och begära tillstånd sedan*. Är den ett faktum, lyckas man lätt intressera någon inflytelserik person, som utverkar tillstånd! Men om man börjar med att begära detta, nekas det vanligen!»

Ett annat exempel:

Jag var en afton på en af de soiréer, hvilka under hela vintern fortgå i Petersburg för att samla medel till fattiga studerande, kvinnliga som manliga. Dessa slags soiréer skulle äfven hos oss kunna bilda en behaglig omväxling från basarer och lotterier. Det är egentligen ett slags promenadkonsert med buffet. Den jag bevistade var en af vinterns största; den hölls i adelshusets lysande sal under medverkan af Petersburgs yppersta dramatiska och musikaliska krafter. Under pauserna intogos förfriskningar i buffetrummen, där studenter och studentskor serverade; bekantskaper gjordes, hvilka sedan fortsattes när dansen vidtog efter den musikaliska och deklamatoriska afdelningens slut. Salen var fylld af ett par tusen människor, många från den fina världen. Man såg orientaliska skönheter med bara axlar, juveler och stora odalisk-örhängen bredvidbleka, mörka och själfulla kvinnor af Duse-typen; rundkindade skolflicksansikten bredvid allvarliga och tärda. Och man gjorde de grundligaste misstag i sina gissningar!

»Hvem är den där flickan med det glada ansiktet, den kraftiga växten ? Hon ser alldeles svensk ut!»

»Hon är från Sibirien; hennes far var köpman i Tomsk. I Sibirien äro människorna mycket gladare och friskare än i Ryssland(!)»

»Och den där blonda 'familjeflickan', med det milda, mjuka anletet och den duffärgade klädningen?»

»Hon? Hon var själen i oppositionen under studentoroligheterna i vintras. Hon sammanhöll, organiserade, höll tal, hvilket hon gör utomordentligt.»

»Och den där ståtliga mörka skönheten, som serverar champagnen med en uppsyn af prinsessa?»

»Ack — hon är ett »krigsbarn», hittad på marken i Kaukasus af en officer, som tog hand om henne och gaf henne uppfostran. Nu är hon gift med en lärare i skolan, där hon blef student.»

»Och studenten där, med det långa hvita ärret i hufvudet, har han duellerat eller varit i krig?» fortsatte jag mina frågor.

»Ingendera. Märket är efter en kosackpiska, när polisen i våras slog löst i studenthopen under påståendet att de ställt till upplopp.»

Det är ett ständigt växlande vimmel. Högaämbetsmän och studenter trängas om hvarandra vid samovarerna, söka rädda sin pirog eller smörgås i trängseln eller hinna in i salen igen, hvarifrån applådåskorna meddela att någon ny, ryktbar gäst gjort sitt inträde på tribunen för att utföra sitt nummer af aftonens program. Genom ett ursinnigt bisserande förlängdes programmet med extranummer i det oändliga. Man hade börjat mellan 8—9 och ännu mellan 1—2 på natten fortgick alltjämt programmet! Men nu var det sista numret inne: studentsången. Estraden fylldes af de unga gestalterna i den obligatoriska blå uniformen med blanka knappar. De flesta äro mörka, nästan alla ha allvarets prägel i en grad, som man blir vemodig af att se på unga ansikten. De sjunga Gaudeamus, så en sång till, så ännu en...

Men hvad är det? Hela salongen gripes af en ursinnig glädje. Man stampar, ropar, applåderar. Och man förklarar:

»Den sången är förbjuden. Den skildrar polisuppträdena i vintras. Hör, hur den härmar kosackpiskornas

klatschar!»

Förbjuden? Mitt västerländska förstånd stod stilla. Inför 2,000 personer — och under deras jubel — sjunges en förbjuden sång? Funnos då inga poliser närvarande?

»Alldeles fullt,» svarar man. »Men ingenting kommer att hända. *Ty här är alldeles för mycket fint folk med om saken!*»

Tre gånger sjöngs sången under sammajubel. Men när studenterna sedan vågade sig på en annan smädedikt om polisen, började de äldre herrarna hyssja och med ögonblicklig påföljd.

Ett motsatt exempel:

Jag satt på »lilla» ryska teatern — med en ovanlig och behaglig utstyrsel i ljusblått och hvitt — och beskådade ett af de många nationella stycken, hvilka öfverflödade på repertoiren: på operan gafs *Eugen Onegin*, på dramatiska teatern *Biron;* här alternerades med *Tsar Feodor* och ett utstyrselstycke *Omkring det brinnande Moskva*. Den ryska skådespelarkonsten gör äfven ett sådant drama njutbart — ryssarna äro som bekant i ovanlig grad begåfvade för teatern. Stycket gaf anledning till samtal och jag kom att nämna ordet Sibirien.

En person i mitt sällskap hviskade strax: »Nämn inte det ordet! Här finnas öron öfverallt. För oss kan det bli farligt att hafva varit med en främmande, som man hört tala om Sibirien!»

Således: det oskyldigaste kan vara farligt, ifall man är få om det, och det förbjudna kan vara ofarligt, ifall man är nog många om det — detta var en af de iakttagelser, man snabbt gör i Ryssland!

Men man vet aldrig visst hvad som skall visa sig farligt eller ofarligt, lika litet som man vet hvad som skall tillåtas eller förbjudas. Det hela är ett stort, böljande, konturlöst möjligheternas kaos med hvilket ryssarna innerst trifvas,ty det goda har där lika oväntade chancer som det onda!

Ett enda litet drag kastar ljus långt in i folklynnet:

I långa rader stå åkdon längs alla gator. Är kusken mycket tjock, då är åkdonet privat, och ju rikare husbonden är ju tjockare är kusken, ty ju fler kaftaner tar denne på sig: kejsarens kusk är sålunda så oformlig, att han lyftes upp och ned på kuskbocken! Men de flesta åkdonen äro ischwoschikarna och dessa finnas i en mängd, som gör att intet borde vara lättare än att strax få en. Men det faller inte en ryss in att ta den första bästa. Han går tvärtom fem, tio minuter och ackorderar, tills kusken begär ett rimligt pris; taxa finnes nämligen icke. Och på frågan hvarför inte? erhöll jag det betecknande svaret: »Man har försökt, men det visade sig omöjligt. Publiken var lika förargad på den som kuskarna. Utan taxa *finnas ju många flera möjligheter!* Och brådtom har man ju inte!»

Ett annat exempel.

En af de vanliga föreställningarna om Ryssland är ju den om en sträng tullvisitation. Man hade varnat mig att t. ex. taga böcker med, ty dem miste man i regeln, var det så bara ett lexikon! Men icke en af mina reseffekter blef ens öppnad, då tullgränsen passerades: jag kunde haft kappsäcken full af dynamit och anarkistskrifter och ostörd fört in dem i hjärtat af Petersburg, så oberäknelig är den ryska kontrollen!Lika oberäkneliga äro de ryska ämbetsverkens vanor. När jag skulle återfå mitt pass från polisen, sade man mig att utsikten att erhålla det var mycket ringa: det var ej troligt att vederbörande, dagen efter S:t Georgsfesten, voro nyktra eller ens på sin plats; att man i timmar, i dagar, i veckor förgäfves kunde söka få ut sitt pass! Och min svenskfödda värdinna besvarade min häpnad med en axelryckning:

»Hvad vill ni göra? Man kan bli galen hundra gånger om dagen. Men man måste finna sig. Sådant är Ryssland!»

Sådant är Ryssland! Men så småningom går det upp för en västerländing att om, å ena sidan, all denna ojämnhet, osäkerhet, oberäknelighet är pinsam, så innebär den å andra sidan just spänningen af alla dessa olika möjligheter, hvilka icke finnas i ordnade och trygga förhållanden. Vore det ryska förtrycket fast, lagbundet, säkert verkande, då vore det olidligt. Men just emedan det är ovisst, nyckfullt, eftergifvande, är det å ena sidan odrägligare, å den

andra drägligare än vi kunna tänka oss.

Bilder klargöra hvad man har svårt att med ord förklara, emedan orden bli för definitiva.

I ett samhälle som vårt vandrar man fram i en ljus och bred gång, där man alltid vet sig hafva lika högt till taket, lika långt mellan väggarna. Där erbjudas hvarken oväntade obehag eller angenäma öfverraskningar.

I ett samhälle som Ryssland går man genomen grotta, än längs gångar så låga att man måste krypa, så slippriga att man halkar, än höjande sig till höga hvalf eller vidgande sig mot dunkla perspektiv i okända riktningar.

I ett samhälle som vårt färdas man på en kanalbåt mellan fasta bankar och regelbundet verkande slussar, hvilka föra förbi de strida ställena i farleden. I ett samhälle som det ryska seglar man i ett okändt farvatten, fylldt af ovissa farors oro och tjusning.

Den lagliga, lugna utvecklingens väg har i Ryssland ingen enda utgångspunkt, eftersom styrelsen där ytterst är härskarviljan, denna vilja, som beröfvar hvarje tsarens undersåte all rättssäkerhet i statsborgerlig mening. Härskarviljan kan emellertid icke utföra allt: den måste låna händerna af sina undersåtar, och af dessa händer vet den högra icke hvad den vänstra gör! Ena gången kan således den ryska härskarviljan — eller regeringsmakten — te sig som drifven af ideala motiv, af fredskärlek, människokärlek, rättskärlek, och utföra handlingar — t. ex. fredsmanifestet — hvilkas syfte skiljer sig genom århundraden från andra, dem närstående handlingar, t. ex. rättskränkningarna i Finland. Men alltid kommer denna härskarvilja, vare sig den ingriper i det enskilda lifvet eller i det offentliga, att verka oansvarig och godtycklig som faderns i en barnkammare. Och att den så skall kunna verka, detta är just ryssens ideal af styrelse. En tsar, hvars vilja kunde korsas af en annanstatsmyndighet, skulle synas honom som en ofattlig halfhärskare! Staten är för honom tsaren, fromhetens, barmhärtighetens och rättfärdighetens inbegrepp. En härskare, hvilken icke stode öfver lagen, vore för ryssen icke vördnadsvärd; endast som enväldig blir han en jordisk uppenbarelse af den gudomliga makten!

Den själsrörelse, som begreppet lag väcker hos en västerländing, väckes hos ryssen af begreppet nåd; där vi tala om rättvisa talar han om barmhärtighet; där vi tala om frihet talar han om fridsamhet!

I ryssens nationallynne är broderlighetskänslan det mest ideala draget, och Tolstoy talar ur det innersta af sitt folks hjärta, när han gör denna känsla till den centrala för den enskildes som för det helas utveckling. Välvillighet, medlidsamhet, offervillighet — dessa äro de tre graderna af ryssens broderlighetskänsla. Flertalet hafva den första egenskapen; många den andra och de bästa besjälas på ett storartadt sätt af den sista.

Antokolsky, hvilken liksom Vereschagin är fylld af det ryska behofvet att genom konsten verka för idéer, har genom två af sina bildstoder uttryckt det ryska lynnet i dess yttersta motsatser.

Man har en del af Antokolskys verk i konstakademien i Petersburg, där dessutom en mängd taflor af ryska målare äro samlade, jämte en del kopior af »konstens mästerverk», särskildt den italienska 1500-talskonstens. Men det är dockicke där utan i det stora, 1898 öppnade, Alexandermuseet, man finner den representativa samlingen af rysk konst, ehuru denna samling, hvad måleriet angår, lär vara mycket underlägsen Tretjakow-galleriet i Moskwa. I Alexander-galleriets bottenvåning möter man en stor samling ikoner och andra kyrkliga bilder, hvilkas byzantinism är intressant att iakttaga; äfven en mängd träsniderier med orientalisk ornamentik, metallarbeten och andra kyrkliga föremål ända från 1200-talet. Bland taflorna finnas några af Aiwasoffskys mariner, några af Repins liffulla bilder och hans intressanta teckning af Tolstoy vid sitt skrifbord; några vackra akvareller af de yngre ryssarna — Benois, Levithan m. fl. hvilka jag 1898 på Secessionen i München sett mycket rikt och väl representerade, med från olika samlingar lånade arbeten. Bland dessa syntes här i Alexandermuseet en liten akvarell, enastående så väl i fråga om den äkta naturkänslan som den fulla konstnärligheten. Jag bad om en tolkning af det på ryska skrifna namnet. *Edelfelt* blef svaret och det var med glädje å finnarnas vägnar jag fann huru själfständig den finska egenarten äfven här gjorde sig gällande.

Det äldre ryska måleriet är nästan utan undantag en svag efterdyning af det jålmigaste tyska eller franska sockervattnet under århundradets midt! Stora, lösaktiga dukar med religiösa eller nationella motiv, dukar från

hvilka intet annat intryck stannar i hjärnan, än en slö undranöfver hvilka massor röd eller blå kallikå som förbrukats till draperistudierna; kropparna synas utförda alldeles oberoende af modeller! Senare — under 1880-talet — inträder »realismen» och med den äfven en verkligare konst, ehuru den i detta galleri var representerad endast med ett fåtal betydande verk. Inom skulpturen finnes mera af intresse, särskildt tre af Antokolskys statyer. Till den ena, den på huk sittande *Mefistofeles*, har konstnären — hvilken sedan flere år bor i Paris — tydligen anticiperat en en anti-Dreyfusard af den litterära typen t. ex. Maurice Barrès! Men till sin *Ivan den förfärlige* har han funnit urbilden i den ryska folkandan. Själfhärskaren sitter nedsjunken i sin länstol efter ett anfall af raseri; fasan öfver en begynnande vanmakt utbreder sig i anletet som i hållningen: ålderdomens tragik, förstärkt med våldsmannens första erfarenhet af en gräns för sin vilja!

Det var med denna staty Antokolsky slog igenom. Född 1842 i fattigdom var det som enkel träskärare hans begåfning upptäcktes. Han sändes till Petersburg men — naturligtvis — blef han snart inom konstakademien ansedd som kättersk, då han ville bryta med den klassiska traditionen. Han lämnade akademien och hade nu att bestå en fruktansvärd kamp med fattigdom och sjukdom medan han alltjämt arbetade på sin Ivan. Trots alla böner gitte professorerna vid akademien ej ens se på hans verk — en egensinnig och nyckfull f. d. lärjunges verk ägdeför dem intet värde! Och om ej akademiens vicepresident visat sig mer storsinnad hade Antokolsky varit förlorad. Vicepresidenten blef ej endast själf gripen af*Ivan;* han föranledde äfven ett besök af en storfurstinna, hvilken helt förstod verket och genom en beställning räddade konstnärens lif, liksom hon skapade hans rykte. Med Ivan blef 1871 segern för alltid vunnen. Men öfver detta verk, i hvilket den ryska vildheten fått sitt uttryck, står det verk i hvilket den ryska mildheten tagit gestalt. Det är den Kristus-staty, som vid världsutställningen 1878 väckte så mycket uppseende och som var den första i den långa följd af rent mänskliga Kristusgestalter, i och med hvilka sedan så mycken ogudlig religiös konst blifvit tillverkad! Antokolsky är emellertid utan skuld i allt detta ljugande. Hans staty är ett inspireradt och enkelt verk, bilden af en ung man, i en fotsid lifrock med händerna bakbundna, men med frihetens prägel öfver hela gestalten, hvars stora, stilla värdighet motsvaras af det rena, klara och goda anletet. Det är samma anlete, man i Petersburg hvar dag ser på gatorna, i kyrkorna, i museerna: den ryske bondens anlete, när det är som vackrast. Anletet med den låga, breda pannan, det rika, mörkblonda, vågiga håret och skägget; de öppna, goda ögonen, den aflånga ansiktsformen, den raka näsan, den stora, väl formade munnen och det obeskrifliga uttrycket af ödmjuk, tålig mildhet, den mildhet, som är ryssarnas största styrka och största svaghet. Jag sågen dag denna Kristustyp lifslefvande i trasig gul päls och röd skjorta. Han kom från bönen med en frid, en adel, en blidhet öfver sitt anlete, som vida öfverträffade till och med hvad Antokolsky hos sin Kristus lyckats uttrycka. Han såg så fattig ut att, när han sträckte fram handen, trodde jag att han begärde en allmosa. Men han hade sträckt fram den för att lägga sina kopparslantar i en ännu fattigares hand!

Den lilla scenen, hvars enkelhet adlades af mannens höga väsen, har för mig blifvit symbolisk för det innersta, det bästa i det ryska skaplynnet, broderlighetskänslans varma flöde, hvilket i Tolstoy fått sitt mest storartade — och just därför mest ensidiga — uttryck.

*

I en djupare liksom i en vidare mening än Tolstoys, hoppas många ryssar att broderlighetskänslan skall blifva Rysslands frälsning, men först sedan den bredvid sig utvecklat den individualism — uttryckt i frihets- och rättfärdighetskrafvet — för hvilken Tolstoy saknar blick.

Ryssland är just nu stadt i den mest intressanta nydaning. Nationalekonomiens frågor äro där, snart sagdt i alla klasser, de mest brännande, och en mängd ryska författare arbeta på detta område, medan äfven i utlandet Rysslands ekonomiska utveckling tilldrar sig en allt lifligare uppmärksamhet. Åt svenska läsare, hvilka önskaerhålla en inblick i denna, vill jag anbefalla Knut Wicksells intressanta uppsats om *Rysslands ekonomiska förhållanden* i *Ekonomisk tidskrift,* första häftet för i år. Hans framställning är väsentligen en sammanfattning af professor Schulze-Gävernitz *Volkswirtschaftliche Studien aus Russland.* Den tyske författaren framhåller att de europeiska tankarna icke förmått europeisera Ryssland; att de lätt förvissnat i det tunna, litterärt bildade ytlagret, emedan den folkpsykologiska jordmånen, i hvilken de kunnat rotas, ännu fattas; att Europas filosofiska, politiska

och sociala tankar i Ryssland först blifva betydelsefulla i den mån, de förmå tjäna Rysslands egendomliga ekonomiska behof, bland hvilka det finanspolitiska intresset står i främsta rummet. Och under tiden pågår, oberoende af skriftställarnas som af statsmännens vilja, europeiseringen genom att i folkets breda lager europeens andliga typ utvecklas, emedan denna visar sig fördelaktigast för de ekonomiska behofven. Samtidigt ökas förbindelserna mellan det ryska folkhushållet och Europa, hvilket inåt — på det ryska ekonomiska lifvet — äfven måste verka europeiserande.

Efter denna inledning följer så skildringen af det äldre fabriksarbetet — framför allt väfnadsarbetet — på adelns gods samt vid statens fabriker med lifegna arbetare, det fabrikssystem, hvilket måtte upphöra efter bondebefrielsen 1861. Sedan skildras mellersta Rysslands industri, därkapitalet småningom kommit att behärska äfven hemindustrien, i synnerhet sedan det maskinspunna bomullsgarnet börjat användas vid väfnaderna. Bomullsspinnerierna utgöra nu den viktigaste delen af den ryska storindustrien, men den stora vinsten måste tillskrifvas skyddstullarna. Ty arbetarnas brist på duglighet och behofvet af en massa uppsyningsmän, ifall något arbete alls skall utföras, fördyrar produktionen. Stryk är ett vid dessa fabriker mycket vanligt medel, hvilket tåligt fördrages. Af dessa förnedrade arbetares usla lefnadsvilkor lämnas upprörande skildringar, ehuru dessa villkor visa en gradvis höjning, ända upp till de kategorier af arbetare hvilka uppnått en egen bostad, ett eget hushåll och sålunda i dessa afseenden frigjorts från beroendet af fabriken. Som öfverallt är det bland de mekaniska arbetarna och maskinbyggarna, man finner det bästa tillståndet redan i mellan-Ryssland. I Peterburgerområdet och i Polen har man äfven inom textilindustrien närmat sig europeiska arbetsvillkor. Vidare framhållas de låga lönerna och den omåttligt långa arbetstiden. En fabriksinspektör har till och med vid bastmattväfveriet konstaterat aderton timmars arbetstid, där hälften af arbetarna voro barn, många ej ens tio år gamla, ja, man fann till och med redan tre års barn vid arbetet! Strejker straffas strängt; för anstiftaren ända till åtta, för arbetaren ända till fyra månaders fängelse, och vid dylika tillfällen inskärpes — senast af finansministern! — attarbetsgifvaren är arbetarens fader och att endast af hans välvilja bör arbetaren vänta förbättringar i sin lott — en åskådning, som icke saknar motsvarighet bland våra »hemmaryssar»!

Författaren karakteriserar som följd af arbetarens ställning det ryska fabriksarbetet som ostadigt och otillförlitligt. Endast nöden förser fabrikerna med det nödiga antalet arbetare. Men han framhåller äfven på statens kreditsida dess skyddslagstiftning och dess sträfvan för folkundervisningen — ehuru under präst- och regeringskontroll! Faktiskt växer årligen de läskunnigas antal och för de läs- och skrifkunniga arbetarna ställa sig redan lönevillkoren högre, emedan deras öfverlägsenhet på allt sätt framträder, och det lär äfven vara med stor ifver ryska allmogens barn tillägna sig kunskaper när de bjudas dem. Sedan författaren framhållit huru tullarnas onaturliga gynnande af järnindustrien gjort dennas alster ytterligt dyra, visar han huru mot de, såsom karteller sammanslutna, kapitalstarka ryska storindustrierna adeln och bönderna, jordbrukets representanter, befinna sig i ekonomisk nedgång; huru jorden allt mer styckas och hur öfverbefolkningen, i de tätt bebygda jordbruksbygderna — jämte den genom nöden allt mer försämrade skötseln af jorden — framkallat den kroniska hungersnöden.

Efter desss korta meddelanden ur den Wicksellska öfversikten af den tyske författarens bok, vill jag fullständiga dessa omdömen med några ryska författares.Sålunda har en marxist, Tugan-Baranowskij sökt visa huru Rysslands nuvarande ekonomiska utveckling bekräftar Marx' teorier. Ett område, hvilket därvid visat sig mycket svårinpassligt i teorien, har emellertid varit den alltjämt fortlefvande Kustar(hus)-industrien, hvilken just medan jag var i Petersburg beredde en storartad utställning af väfnader, metallarbeten, läder- och träarbeten m. m. Denna hemslöjd har i Ryssland under senaste åren varit föremål för regeringens omsorger, hvilka särskildt gått ut på att befria dem från de judiska mellanhänderna vid försäljningen. Man har ordnat dess afsättning planmässigt genom ombud från byarna, hvilka i städerna — vid utställningar och i försäljningslokaler — skaffa tillverkarna kunder. Men i den fortgående kampen mellan storindustrien och hemindustrien torde nog småningom den senare duka under, liksom fabriksväsendets utveckling fortgått under en ständig koncentrering i allt större centra, hvarigenom de mindre fabrikerna uppslukats.

Med afseende å själfva arbetarfrågan pågår en oaflåtlig kamp mellan mellan-Rysslands efterblifna och

Petersburgerdistriktets västerländska arbetsförhållanden, och det var väst-Europa som segrade i den lag, hvilken förbjöd fabriksarbete för barn under tolf år. Därpå följde lagen som förbjöd kvinnors och barns nattarbete inom vissa stora industrier; senare har en lag i någon mån regulerat lönevillkoren, och slutligen fastställdes 189711½ timmars maximalarbetsdag för vuxna arbetare.

En annan rysk författare, den äfven i Stockholm kände professor Maxime Kovalevsky, har med mycken stränghet kritiserat regeringens ekonomiska system. Han framhåller hungersnöden som ett bevis att landets mest vitala intressen offras för en industri, hvilken, utan hjälp af skyddstullar, icke kunde stå på egna fötter och hvars artificiella uppdrifvande kostar folket som staten oerhörda offer. Witte har visserligen, säger Maxime Kovalevsky, kunnat visa att värdet af fabrikernas produktion år 1899 var en half milliard större än värdet af landtbruket och dess binäringar. Men han har därmed icke bevisat att dessa fabriker fylla 130 millioner människors största behof! Ryssland har enligt en uppgift 3, enligt en annan 1½ million fabriksarbetare. Låt vara att dessa lefva — så pass som det nu kan vara — af fabriksarbetet; men återstoden måste också lefva — och af hvad? Jorden skötes primitivt; skatter och tullar nedtrycka jordbrukarna; lån erhålla de endast mot ocker; adeln, allt mer skuldbelastad, förlorar allt mer sin jordegendom. I förbigående vill jag nämna att stadsboarnas lust att i stadens närhet äga några desjätiner jord, på hvilken de uppföra sig ett fast hem eller en sommarbostad, i hög grad främjar jordstyckningen i städernas närhet, liksom öfverbefolkningen på landsorten gör det i andra trakter. Medan Tugan-Baranowskij föreslår den ryskabykommunens fullkomliga upplösning, antar däremot Kovalevsky att den ännu skulle kunna omorganiseras. Men på samma gång skildrar han med starka färger det kaotiska tillstånd hvilket uppstått af att i Ryssland naturahushållningen ännu lefver sida vid sida med storindustrien; att staten öfverallt hämmar den naturliga utvecklingen genom att leda och styra med polismakt och en, ofta missriktad, lagstiftning. Sålunda förlamas allt eget initiativ och folket lär sig vänta allt af regeringen: den skall reglera sädespriser; den skall taga hemindustrien under armarna; den skall rädda den ruinerade adeln; den skall skaffa billigare lån; den skall bereda Ryssland afsättning i Asien; den skall skaffa arbete! Kejsarinnan har sålunda under de senare åren organiserat stora arbetsbyråer, där kvinnor erhålla arbete, från och med öfversättningar, lektioner och dylikt till grofarbete; såväl indirekt — genom förmedling mellan arbetsbehöfvande och arbetssökande — som omedelbart. Ryska regeringen tror att den kan göra allt och den åstadkommer också en del. Men hvad den icke inser det är, menar Kovalevsky, att folkets egen spännkraft slappas, att nationalandan förslöas genom att allt folkets handlande och allt dess tänkande öfvervakas. Medan regeringen har de mest storartade planer och allt mer utsträcker sina järnvägslinier, sina handelstraktater, sina besittningar utom Ryssland, så är tillståndet inom landet det sämsta: bönderna hungra ihjäl, adeln ruineras, industrienöfverproducerar, och folket är alltjämt fattigt, efterblifvet, rått — trots en artificiell, ihålig ekonomisk kraftutveckling.

Marxisten Tugan-Baranowskij ser förloppet ljusare. Alltsammans är för honom den nödvändiga vägen till det helas socialisering. Sedan hemindustrien gått under, det lilla jordbruket gått under, befolkningen proletariserats o. s. v. skall, menar han, den stora nydaningen kunna äga rum!

Och det är på denna man arbetar i Ryssland bland ungdomen och bland arbetarna. En omfattande socialistisk rörelse genomtränger i denna stund hela det ryska samhället, och det är i detta afseende jag framför allt ville rikta uppmärksamheten på de ryska förhållandena.

Den ryska arbetarrörelsen började från arbetarnas sida egentligen först 1896, när 30,000 väfvare i Petersburg strejkade för att erhålla löneförhöjning, hvilket äfven lyckades. En annan medelbar följd af denna strejk var 1897 års lag om elfva timmars maximalarbetsdag. Men strejker, med dem följande förvisningar och fängslingar, fortgå alltjämt. Under fjolåret pågick en strejk, äfven den omfattande 30,000 arbetare. Den kväfdes med polismakt. I Warschau t. ex. uppsattes anslag att hvarje arbetare, som ej innan afton upptog arbetet, skulle sändas ur staden. Arbetarna lödo icke. Då jagades de samman med kosackpiskor och gevärskolfvar, fängslades eller sändes till trakter där arbetsbrist rådde, eftersom fängelserna inte räckte att stoppa in alla i!Från de bildades sida har den socialistiska rörelsen aflöst den nihilistiska, hvilken nu så godt som upphört i Ryssland. Man ordnade så kallade cirklar, där man verkade för arbetsklassens teoretiska bildning äfven i nationalekonomiska ämnen. Denna »cirkelperiod» räckte ungefär till midten af 1890-talet, då — genom storindustriens utveckling och den

nyssnämnda strejken — den praktiska massagitationen blifvit hufvudsaken och cirklarna mera äro att betrakta som agitatorskolor.

1898 stiftades det ryska socialdemokratiska partiet, hvars följd voro massarresteringar af minst 1,000 personer. De af regeringen tillåtna arbetarsällskapen för själfhjälp hafva — tack vare polisens öfvervakande — aftynat. All effektiv arbetarorganisation är således nu i Ryssland förbjuden och hemlig. Denna organisation går först och främst ut på att öfverallt bland arbetarna uppfostra solidaritetskänslan, och för detta ändamål brukar man äfven andra slags föreningar än socialistiska, t. ex. sång- eller gymnastikförbund. Därnäst söker man, särskildt i mellan- och syd-Ryssland — där bönder och arbetare strömma till de stora fabriker, hvilka sysselsätta tusentals arbetare — visa dessa huru lågt stående de själfva äro; huru usla deras villkor äro; huru illa de behandlas; hvad de i stället hafva rätt att fordra. Man talar icke med dem om regeringssättet, om en konstitution eller andra politiska frågor, utan håller sig uteslutande till spörsmålenom arbetarnas egna löner, om strejkrätten, församlingsrätten o. s. v. I mellan- och syd-Rysslands större städer verkar detta hemliga förbund för de arbetande klassernas frigörelse; det har fast fot i hvarje fabrik; det ingriper ledande och uppklarande i hvarje särskild konflikt genom spridandet af flygblad, samtal o. d.

Arbetare samla själfva statistiska uppgifter, ja, skrifva stundom i de nämnda bladen. Ty i de alltjämt fortgående cirklarna undervisas de arbetare, hvilka redan äro inne i socialismens elementära grunder, så att de kunna mottaga en högre utveckling. Så t. ex. diskuteras Marx' teorier eller man jämför Rysslands lagar för arbetsskyddet med Västeuropas. Vid helgdagsutflykter i skogarna hållas föredrag, propaganda-litteratur utdelas o. s. v. Alla de bästa, mest intelligenta arbetarna — särskildt järnarbetare och maskinbyggare — äro mer eller mindre socialistiskt påverkade, medan de mer tillfälliga arbetarna, t. ex. vid hvitbetorna, nästan stå utanför rörelsen.

I Petersburg, bräddfullt som det städse är af revolutionära krafter, hafva — efter de nyssnämnda massarresteringarna — en mängd lokala grupper arbetat. Dessa tillhöra tre stora organisationer, af hvilka *Arbetartanken* uteslutande är arbetarnas egen organisation till kamp mot kapitalet, en organisation, hvilken äfven utger en — naturligtvis hemlig — tidning. En annan af dessa stora organisationer är *Arbetarfanan*, och den tredje är det *Unga förbundet till kamp för de arbetande klassernas frigörelse* .Det är i denna rörelses tjänst som den yppersta ryska ungdomen nu arbetar.

Om detta arbete har jag af ryssar — dem jag träffat dels i Sverige, dels utomlands — erhållit en del upplysningar. Och jag skall i det följande låta en ung ryska tala, hvilken nu är gift i utlandet, men dessförinnan med hela sin själ varit inne i »rörelsen», som de unga ryssarna helt kort kalla sin verksamhet bland arbetarna.

»Det finnes,» sade den unga damen — i förbigående sagdt en lika behagfull som själfull kvinna — »ingen klok människa i Ryssland som nu mer tror på attentaters gagn eller plötsliga revolutioners välsignelse. Men nästan hela den ryska ungdomen tror på den långsamma sociala revolutionen, och det är de med denna sammanhängande frågor, som helt upptager den. Tjuguåriga flickor försjunka i Marx — åtminstone de två första delarna, som de lätt kunna komma åt; den tredje är förbjuden och därför naturligtvis den begärligaste! Det är under oupphörliga personliga faror man lefver, när man undervisar arbetarna, eller bland dem sprider flygskrifter eller på annat sätt agiterar. Ty endast att — utan minsta agitatoriska syfte — frivilligt undervisa folket är i den grad misstänkt i Ryssland, att en hög ämbetsmans dotter, hvilken utan att alls vara socialist, började en liten skola, ställdes under polisuppsyn! Hennes väninnor, hvilka besökte henne, vågade endast komma en och en, ty hade de varit flera, skulle hon strax blifvitmisstänkt för hemliga sammankomster. Studenter få aldrig på en kamrats rum vara mer än fem tillsammans; ett större antal är straffbart. Och som dvorniken i hvarje hus är bestucken af polisen, blir denne alltid underrättad om hvad som sker. För ej länge sedan blef en ung studentska sänd till Sibirien emedan hon, själf frånvarande, lånat sitt rum åt en manlig student, hvilken blef ertappad af polisen medan han där lärde två arbetare — algebra! Polisens inbrott hos studenter och studentskor höra till vanorna. Mitt nervsystem blef allvarligt skadadt genom en tvårig sömnlöshet, orsakad af att jag aldrig tordes somna någon natt mellan 11—3, ty det är den tiden polisen plägar göra sina besök! Är man en gång antecknad i

polisen, är man utan ro, utan rättssäkerhet. Och för veka naturer blir detta stundom ödesdigert. En ung student af god familj blef sålunda 1898 fängslad utan minsta anledning och måste, då absolut intet fanns att bevisa, frigifvas. Men när sedan studentoroligheterna utbröto 1899 fängslade man honom å nyo, ehuru han ej heller i dem hade tagit någon del. Och nu blef han sittande månad efter månad — tills han brände sig till döds genom att hälla ut sin fotogenlampa öfver kläderna! Han hade dessförinnan lyckats sända en vän ett bref, där han motiverade sin handling med den lifsleda, som gripit honom vid vissheten att, en gång råkad i polisens grepp, kunde han aldrig känna någon trygghet; ovisshetens fasa skulleöfverallt följa honom och denna kunde han icke bära...

Hvad själfva dessa studentoroligheter angår, vill jag upplysa att man i en del svenska tidningar öfverdrifvit deras följder. Eftersom de ägde en fullkomligt opolitisk anledning och konflikten skärptes just genom polisens brutalitet att vid det ofvannämnda gatuuppträdet bruka kosackpiskorna, var regeringen angelägen att så vidt möjligt utplåna spåren efter densamma; så mycket mer som äfven de högre klassernas barn voro inblandade. Hela samhället var djupt upprördt; man talade icke om annat — men tidningarna voro förbjudna att ens nämna saken! Och dock: ett sådant hjälpmedel är pressen äfven i Ryssland, att det var genom ett par öfverenskomna annonsformler, dem jag dock ej får röja, som ungdomen i hela Ryssland samverkade i sin »strejk», det vill säga sitt uteblifvande från föreläsningarna för att sålunda framtvinga upprättelse. De flesta studenterna hafva erhållit amnesti och återvändt till studierna. Men åtta professorer — bland dem några af de mest framstående — hafva entledigats på grund af att de understödde studenterna.

I fängelset hade dessa heller icke haft det så svårt som man i västern föreställer sig. Ingen, som ej dömts förlustig medborgerligt förtroende, får nu pryglas, och det är endast i lifstidsfängelserna — Peter Paul t. ex. — som det ryska fängelselifvet har kvar sina värsta fasor. Detär osäkerheten, godtycket som är det mest fruktansvärda. Men med denna ovisshet, dessa möjliga faror hängande öfver sina hufvuden verka nu bland arbetarna de bästa, de oegennyttigaste, de ädlaste af den ryska ungdomen — med sitt väl och ve beroende af en brutal polismakt!

»Vi bry oss inte om hvad andra bry sig om,» fortsatte den unga ryskan. »Vackra hem, vackra kläder, konstnjutningar, allt det där hafva vi inte sinne för! Vi vilja försaka, umbära för den stora saken. Vi måste det, våra samveten drifva oss till det. Endast sålunda kan Ryssland omdanas. Nedifrån och inifrån! När den sociala revolutionen från alla håll bryter sönder det ryska samhället, då skall äfven dess styrelsesätt komma att omdanas; icke förr. I hvar generation börjar nu den bildade ungdomen som reformvänlig. Men sedan måste den ju skaffa sig sitt bröd och när den så i sin ordning nått ämbeten, makt och rikedom, då blir den demoraliserad af det nuvarande samhällsskicket af hvilket den beror! Först på hela folket — genom höjandet af dess stora, breda lager — kan ett nytt Ryssland uppbyggas.»

Det är naturligt att en sådan ungdom, liksom folket öfver hufvud, icke bryr sig om konsten för konstens skull! Äfven i detta fall är Tolstoy typiskt rysk. Man är äfven i Ryssland mindre påverkad af utlandets litteratur, sedan den stora språkkunskapen, hvilken fordom var den ryska hemuppfostrans egentliga resultat, ejlängre finnes. Det är nu vanligt att finna ryska studenter och studentskor, hvilka icke tala något främmande lefvande språk. Till en del har den nationella rörelsen medverkat härvidlag. I hemmen har man dessutom allt mer sällan råd att hafva de utländska lärarinnorna; barnen sättas i skolan, där det framför allt är de exakta vetenskaperna som intressera dem, och att tala språk lära de sig icke där. 1887 kunde jag ensam i Petersburg fullkomligt reda mig med franska, tyska eller engelska, nu skulle detta varit ytterligt svårt. Tack vare de stora ryska tidskrifterna — hvilka äro belagda med skatt!! — stå ryssarna emellertid genom öfversättningar i växelverkan med den europeiska litteraturen och idévärlden, liksom medelbart genom sina egna författare. Bland dessa yngre lär den, ur underklassen framträdde, mycket bemärkte unge diktaren Gorki vara påverkad af Nietzsche. Som samhällskritiker har Potapenko, men i ännu högre grad Korolenko sina landsmäns sympati, medan den mycket mer konstnärlige och framstående Tschekhoff— såsom allt för indifferent i de stora samhällsfrågorna — icke lyckas bli folkkär, ehuru han näst Tolstoy erkännes som Rysslands störste lefvande diktare. Äfven i de kretsar, där man alls icke lyssnar till Tolstoy som samhällsreformator — hvilket bland annat just är fallet med ungdomen — ser man upp till honom som den siste af »sjustjärnans» lysande konstellation. Telefonen mellan Moskwa var under min vistelse i Petersburg

förovanlighetens skull ifrigt anlitad for att efterhöra den då sjuke Tolstoys befinnande. Och ryssarna hafva sannerligen lika stort skäl att vara stolta öfver Tolstoy diktaren, hvilken nyligen gifvit litteraturen *Uppståndelse*, som västerlandet att taga sig i akt för Tolstoy samhällsreformatorn! I Ryssland som i hela Europa — Skandinavien undantaget — är nu annars ebbtid med afseende å stora diktarsnillen, och de unga ryssarna — den nyssnämnde Gorki, Veresajeff, Mamin, Vjera Mikulitsch m. fl. — lära ännu icke ha gifvit några verk, som tyda på att en stor ny blomstring är nära förestående.

Till detta bidrager naturligtvis allestädes det allt mer uppslukande intresset för den sociala frågan, framför allt just i Ryssland. När man samtalar med unga ryssar eller ryskor känner man på nytt det blodigt orättvisa i den generalisering, till hvilken man så lätt hemfaller på tal om ett folk. Det »barbariska» Ryssland — i hvilket blomman af landets ungdom brinner af idealistisk hänförelse och offervillighet; det »orätträdiga» Frankrike — där landets ädlaste män äfventyrat allt för att sätta in hela sin kraft på rättrådighetens seger i Dreyfusfrågan; det »egoistiska» England — där fredsvännerna och några af landets främsta politici som J. Morley, W. Harcourt och Courtney, vetenskapsmän som H. Spencer och F. Harrison, tidningar som Daily Chronicle och Westminster Gazette, gjorde allt hvad de kunde för att hindra det själfviska krigöfver hvilket de bästa i England sörja och blygas. Det är inom detta *unga*, »heliga Ryssland», som Finlands sak omfattas med den djupaste medkänslan; det är bland denna ungdom det ryska systemet skarpast kritiseras. Ty det är där man klarast inser frukterna af systemet: tålig slöhet, slappadt initiativ, frånvaro af ansvarskänsla, oförmåga att organisera. Det är inom ungdomen behofvet lefver att försona fädernas missgärningar — samma behof hvilket kom Krapotkin att som barn kyssa handen på den lifegne, hans far orättfärdigt låtit piska!

I Sibirien — hvars oerhörda rikedomar af åkerjord, mineralier, skog m. m. det nu gäller att tillgodogöra sig — liksom i Ryssland bli utländingar troligen de ledande i de nya företagen, emedan man ständigt »stannar i stöpet» med enbart ryssar. Amerika har ju redan börjat öfversvämma den sibiriska marknaden och ryssarna ropa nu på — regeringens skydd mot den »amerikanska invasionen»!

Utländingar förklara att den ryska arbetaren endast med ovett och prygel kan uppryckas ur sin lättja -— för att snart åter nedsjunka i densamma. Slentrian, passivitet, resignation, oredlighet — dessa systemets följder visa sig ingenstädes tydligare än i hungersnöden och i regeringens fullkomliga vanmakt att bota detta mest skriande af de ryska missförhållandena. Ännu så sent som 1898 sökte man följa den ryska politiken: nedtystandet eller bortljugandet! Destudenter af båda könen, hvilka begifvit sig till »hungersnöden» som frivilliga sjukvårdare, blefvo sålunda hemsända! 1899 åter träffade jag unga ryskor, hvilka under sommaren varit »utdelade på hungersnöden», ty nu var allt förhemligande otänkbart, och ungdomen antogs villigt, när den i massor anmälde sig som föreståndare af soppköken eller sjukvårdare. Därunder sökte man verka för allmogens upplysning, lära den hälsovårdens enklaste villkor o. s. v. Och som de flesta ryska kvinnliga studenterna ägna sig åt medicinen, voro de i detta afseende särdeles lämpliga.

Den ryska kvinnans kärlek till läkaryrket är brinnande. Ända intill de sista åren har kvinnan som läkare icke varit erkänd i Ryssland, hon har sålunda ej haft rätt att begära honorar för sin praktik utan gifvit denna gratis! Sedan ett par år är detta ändradt och en praktfull medicinsk skola öppnad för kvinnor i Petersburg. Vid mitt besök där voro de båda byggnadernas stora, höga anatomisalar och laboratorier fyllda af extra arbetande, hvilka in på aftonen förlängde sitt studium. Förmiddagarna få de studerande knappt rum, så stor har tillströmningen varit: elevantalet är nu mellan 4—500, af hvilka flera äro gifta och mödrar. Om hvarandra vimlade unga och medelålders, vackra och fula, intressanta och hvardagliga, mörka och ljusa — typer från hela ryska riket och från Sibirien. Enhetligheten var tillgodosedd genom den obligatoriska grå färgenpå klädningen, medan snitten m. m. här var valfri, något som ej är fallet i flickskolorna, hvilkas elever godt kunde brukas till fågelskrämmor, så afskyvärdt fula voro vissa uniformer! Till den medicinska skolan hörde äfven ett behagligt inrättadt internat för dem, hvilka i brist på annan bostad önska begagna sig af detta. Efter en femårig kurs komma sedan alla dessa kvinnor att spridas rundt om i Ryssland. Och de hoppas framför allt att få verka för det fattiga folkets fysiska och psykiska vård, för lindrande af den lekamliga och andliga nöden, denna nöd hvilken, som en rysk författare

nyligen framhållit, har sin motsvarighet i den andliga och samhälleliga hungersnöden inom öfverklassen, där den äfven utmynnar i en minskning af lifsverksamheten och slutligen leder till moralisk och samhällelig död! Han utsäger härmed hela det tänkande — framför allt det unga tänkande — Rysslands mening. Han framhåller vidare som nödens yttersta orsak att det ryska regeringssystemet hvilar på underkännande af lifvets högsta värde: en självbestämmande personlighet, som i frihet kan eftersträfva det högsta andliga innehåll. Autonomi, självbestämning, är — fortsätter han — själen i all sedlighet, medan en ofri underkastelse under en främmande vilja — heteronomi — förkväfver sedligheten såsom en medveten funktion af det andliga lifvet. Striden står i Ryssland mellan å ena sidan personlighetens autonomi och alla de samhälleliga ochstatsliga förhållanden, hvilka garantera denna; å andra sidan den åskådning och den vilja, som sträfva att inpressa människan i bestämda, en gång för alla gifna former...»

Och hvad är det annat striden mellan Finland och Ryssland gäller än just detta?

När samme ryske författare sedan framhåller att ryssarna ännu icke inom sig samlat nog af den naturliga rättens etiska idealism, denna som varit den skapande kraften vid de stora omhvälfningarna i väster, de genom hvilka idén om personlighetens offentliga rätt där blifvit ett fullbordadt faktum — då anger han, utan att uttala det, just själfva den springande punkten i den finsk-ryska konflikten! I Finland är denna rättens etiska idealism en lidelse. Och detta västerländska, högt utvecklade rättsmedvetande — lika starkt i lydnad för lagen som i försvaret af densamma — är det man nu vill pressa in i det ryska system, hvars vanmakt ryssarna själfva konstatera!! Det vore obetingadt komiskt, om det icke i sina följder vore så tragiskt, att höra tsarens välvilliga afsikter för det förtryckta och försummade finska folkets upphjälpande — medan hans ryska undersåtar hungra ihjäl; att höra honom omtalas som de stora folkliga intressenas representant, en kulturbärare, hvilken vill vidga finnarnas andliga horisont utöfver de trånga statsrättsliga frågor, som hittills uteslutande upptagit dem — medan den ungdom, som i hans eget land arbetar för arbetarnas höjande, ägafångenskapen som framtidsutsikt, — medan de ryska arbetarnas strejker afgöras med kosackpiskorna!

Det är emellertid en sanning att i Finland arbetarfrågan behöfde tagas om hand, icke af ryssarna, men af det finska samhällets ledande klasser! Det syntes mig som ett egendomligt bevis på huru sena människor äro att lära af erfarenheten, när jag från Finland läste meddelandet: att ingen enda representant vid landtdagen befunnits villig att i petitionsväg framföra arbetarnas önskningar i fråga om normalarbetsdag m. m., och att därför arbetarpartiet beslutat att direkt, genom guvernören eller generalguvernören, vända sig till kejsaren och sålunda söka få fram sina förslag i form af proposition till ständerna. En annan yttring af samma motström är civilexpeditionens reskript om strängare censur för arbetarbladen, en åtgärd mot hvilken arbetarne på ett protestmöte uttalat sig med följande slutkläm: »Det offentliga ordets frihet i vårt land medgifver icke ytterligare inskränkningar, men allra minst befogadt är att kväfva den svaga röst, med hvilken proletariatet klagar öfver sina lidanden och spanar efter sina idealer.»

I ny form upprepar sig här samma förlopp som när svekomanernas motstånd dref fennomanerna att söka sin rätt på det direkta hänvändandets lagliga men farliga väg!

Och — å andra sidan — visa de finska arbetarna en motsvarande kortsynthet när t. ex. typografstrejk utbrutit under nu pågående landtdag —en strejk, vid hvilken arbetarnas uppträdande föranledt ett hundratal manliga och kvinnliga studenter att frivilligt tjänstgöra på tryckerierna, där särskildt landtdagstrycket nu var af vikt.

*

För fennomanerna — hvilka med harm tillbakavisa hvarje antydan om att deras politik gent emot Ryssland *kunnat* missuppfattas — bör det vara egendomligt att i *Pet. Vädomosti* nyligen läsa loford öfver det gagn, den »store fennomanen Snellman» gjorde Finland genom att främja finnarnas närmande till Ryssland, medan däremot »svekomanerna förmått sina landsmän till taktlös opposition mot kejsarmakten(!)»

Tsaren är helt visst ledd af en godsint människas uppriktiga önskan att vara en försyn för alla sina folk. Man har lyckats intala honom att den finska emigrationens egentliga orsak är allmogens dåliga tillstånd; man har troligen

äfven lyckats intala honom att han tjänar förbrödringens idé när han bryter Finlands lagar; liksom han var viss att gagna fredstanken med den kongress, under hvars förberedelser Ryssland snart sagdt under hvarje vecka — ökade sina stridskrafter!! Då tsaren själf handlar spontant visar han drag af rättsinne. När man sålunda vid ett regemente nyligen ville tvinga en officer att taga afsked-— emedan han åkt i spårvagn — begaf tsaren sig till kasernen, själf åkande i spårvagn, och hölldär ett strafftal för officerarna. Det är mycket troligt att — om han finge höra Tolstoys mening, att tsaren skulle göra sitt folk den största(?) välgärningen om han drack sina regementens välgång i vatten i stället för champagne — han då skulle göra detta, trots sin, sedan tronföljardagarna välbekanta, kärlek till den senare drycken! Men han skulle antagligen inte vilja afstå ryska statens inkomster af — brännvinsmonopolet Och för att låta denna inkomstkälla flöda dess rikligare, är det endast mot en mycket hög afgift man i Petersburg erhåller rätten att sälja tilllagadt te: ty ju mer denna nationaldryck är dyr och svåråtkomlig, ju mer supes det!

I smått som i stort är således Ryssland de stora reformplanernas och de sekelfasta missbrukens land. Och när detta land vill uppträda som reformator för finnarna — de medborgerligt själfverksamma, laglydiga, pliktkära, initiativdugliga, europeiska finnarna — då är det som om man såge mannen från svedjelandet, med sin skära i handen, göras till landtbrukskonsulent för nutidens rationella jordbrukare vid deras skördemaskiner!

Genom det ryska systemet har en verksam själfstyrelse blifvit omöjlig för det ryska lynnet. Österlandets ande — hvilken yttrar sig än i viljans passivitet, än i religiös resignation, än i drömkvaldt oblomoweri, än i rätlinig, fanatisk lydnad för en person eller en idé — denna ande är dessutom den djupaste motsats till västerlandets,som mot auktoriteten uppsatt själfpröfningens princip, mot godtycket lagbundenhetens.

Ryssarna hafva en inrotad olust för all fast ordning, en olust, hvilken för oss svenskar — hos hvilka kärleken till paragrafen är en själssjukdom — är nästan ofattlig, liksom ryssarnas förmåga att taga saker med ro. Allt som påskyndar lifvet, blir föga uppskattadt i Ryssland. Telefoner äro sålunda nästan inte alls i bruk i hemmen och ganska litet inom affärsvärlden. Iswoschikerna t. ex. kunna oftast ej läsa gatunamnen; de endast examineras i gatuplanen innan de anställas; de köra därför ej sällan på ett ungefär; men hvad gör det om man kommer en halftimme förr eller senare!?

Och allt går i samma stil. Ingenstädes en verksam ordning, en fast grund under fötterna. Vid ett klagomål viker allt undan; ingen har skulden! Opersonligheten — detta är »den store Bøjgen», hvars tryckande närhet man i Ryssland öfverallt erfar och som, vid hvarje försök att komma den in på lifvet, viker undan. Den ene skjuter den andre framför sig; ytterst är det tsaren, som bär ansvaret — och så bli alla ansvarsfria!

Men det finnes äfven ett annat — ett tilldragande — resultat af denna ryssens olust och oförmåga att skapa lagbundna rättsförhållanden och fasta gränser för hvarje maktområde.

Detta resultat är den tänkande ryssens frigjorda själ. En själ, för hvilken de trångasynpunkter, de hämmande fördomar alls icke finnas, med hvilka man i konstitutionelt fria land — som vårt, som England t. ex. — möter djärfva idéer, afvikande handlingar. På de filosofiska, de religiösa, de sociala, de etiska frågornas område kan man hos bildade och frisinnade ryssar finna de vidaste vyer, de mest omstörtande förslag — för hvilka en motsvarande krets af bildade och frisinnade svenskar skulle fasa! Och dessa fria tankar omsättas af ryssarna dessutom äfven i handlingar. De äro vana att riskera sin tillvaro och de fyllas af entusiasm inför lifsäfventyret i den ena eller den andra idéns tjänst. Undergångens möjlighet är för dem lika mycket en tankevana som för oss trygghetens själfskrifvenhet.

Jag har redan framhållit ett exempel, arbetet på den sociala nydaningen, hvilken nu i sig upptagit samma offervillighet som nihilismen fordom lefde af. Jag vill nämna ett annat exempel. I fråga om äktenskapet är inom vissa kretsar i Ryssland — liksom i Belgien och i Frankrike — den fria formen allt mer föredragen framför den lagbundna. »Vi diskutera icke längre denna fråga,» sade en ung, på detta sätt gift ryska, »för oss är denna form själfklart den mest etiska, och om vi stundom låta viga oss, är det endast af hänsyn till våra barn. Men de bästa äktenskapen ingås bland den tänkande ryska ungdomen nu mera fritt.»

Detta mod vid förverkligandet af sina ideal är ingenstädes större än bland ryssarna. Ehuru Sibirien under hela århundradet varit grafven förden genom hög intelligens och ren vilja mest utmärkta delen af ryska nationen, träder dock hvarje nya generation af rysk ungdom fram med samma offervillighet. Men däremot framstår skuggsidan af den ryska egenarten när det gäller uthålliga känslor, planmässigt, ihärdigt handlande. Att förstå alla slags nyanser; att godkänna alla slags undantag; att själf äga och hos andra antaga alla möjligheter — detta ger det ryska sättet att tänka dess mest originella och tjusande egendomlighet, åt det ryska sättet att känna dess plastiska böjlighet, dess rikedom af fina skiftningar, dess oändliga perspektiv, dess snabbt vibrerande förståelse. Men just denna rika intelligens, denna andliga rörlighet, denna fördomsfrihet utesluter äfven ofta — i fråga om idéer, lifsmål, personer — trofasthet, i vår djupa mening af ordet. Kärnan, kring hvilken personligheten kristalliseras, saknas hos dessa åt alla håll öppna och flytande temperament. Och just därför blir deras själslif så vidt omfattande men konturlöst, med en oändlighet af tänkbarheter för tänkandet, af möjligheter för känslan. Sådana människor nöja sig — som Turgenjeffs lifsbilder visat — med tankar och tal och enstaka stordåd; men den hvardagliga handlingsdriften förlamas och man blir obeslutsam — af idel öfverflöd på synpunkter för fattandet af ett beslut! I detta afseende är ryssen den framför alla »moderna människan!» Och hos de andra ryssarna, de mer handlingsdugliga, bortnötes däremot energien ofta underden oaflåtliga erfarenheten: att hvarje försök till handling mötes af det »förhållandenas» sega motstånd öfver hvilket ingen vilja något mäktar.

Systemet danar sålunda folklynnet och detta uppehåller systemet under en olycksdiger växelverkan!

I Finland har man från Alexander II:s trontillträde och tills nu i skydd af själfhärskarens vilja kunnat bruka den handlingskraft och självverksamhetsförmåga, som naturen och historien utvecklat i nationallynnet. Men för Ryssland blir en mild tsar lika farlig som en sträng, ty ofrihetens följder — frånvaron af ansvarskänsla och handlingslust — främjas där under den ena som under den andra. I saknad af lagtryggad frihet tar man sig i båda fallen alla de friheter, man kan komma åt: flera under den milda än under den stränga härskaren! Men det är icke de friheter, man tar sig, hvilka uppfostra för frihetens bruk: det är frihet under ansvar, hvilken uppfostrar folken som personligheterna! Och äfven när ofrihetens demoralisation ej gripit den enskilde ryssen, har han dock som medlem af sitt folk rönt den förlamning, hvilken från generation till generation fortplantas och verkar paralyserande på just de känslosträngar, som vibrera starkast hos en finne, en svensk, öfverhufvud hos en västerländing. Ryssen — äfven den bästa — kan som sagdt icke fatta innebörden af det laglydnadens och lagtrygghetens pathos hvilket hos finnarna reser sig till värn för häfdvunna ellerlagstadgade rättigheter och mot den tanken att slutligen kanske äfven de nödgas »ta sig friheter» under ett rättsosäkerhetens tillstånd, där låga fördelar frodas i de rika »möjligheternas» atmosfär, medan det lagliga rättsskyddet faller visset till marken; där oberäkneligheten, oredligheten, mutorna, lögnen skjuta i höjden under godtyckets och trycktvångets drifhusglas!

Men så gärna kan man försöka att med ett halmstrå afskära en ulltott, hållen i rinnande vatten, som man med protester kan bryta orätträdighetens uthållighet i ett land, där alla nödgas ljuga tills de slutligen ej kunna annat; där självhärskarens befallningar äro halfverksamma öfverallt dit hans öga icke når; där till och med säden, på väg till de nödlidande, blir guld i mellanhändernas grepp; där till och med finska undersåtars manliga ord mot lagbrotten förvandlas till fräckheter när de nå tsarens ögon — såsom nu senast de finska talmännens yttranden vid landtdagens öppnande, om hvilka kejsaren lär ha gifvit sin mening tillkänna med det enda, under aktstycket skrifna, ordet:

Groft!

Det är detta, härskaren som folken i lika grad demoraliserande och förslappande österländska klimat, som ryssarna — i enlighet med sina mongoliska traditioner och Peter den stores s. k. testamente — söka utbreda öfver världen, såväl den östra som den västra, där först Finland, så Skandinavien, så det öfriga Europa ligger i deras väg!Men det är detta klimat som Rysslands bästa krafter söka förändra.

Jag gick en dag i Petersburg på en af Nevabroarna med en ung student. Vi talade om ungdomens nydaningshopp och jag utbrast:

»Men det går för långsamt, allt detta! Af denna Er sträfvan att omdana Ryssland inifrån kunnen I inte vänta Er

några resultat på minst femtio år!»

Med ett leende, hvars bleka vemod brände mig som ett hvitglödgadt järn blef svaret: »Femtio år — äfven de mest optimistiska bland oss vänta på sin höjd att något skall ha hunnit ske inom hundra!»

»Hundra år! Och huru skall det under tiden gå med finnarna, med allt annat, med er själfva?»

»Vi — vi veta ju att man måste gå under, om saken skall gå fram!»

En tjugoåring, som räknar med hundra år, med undergången!!

Denna resignerade stämma, denna sorgsna blick, detta bleka leende blefvo dropparna, hvilka kommo bägaren att flöda öfver. När vi skilts åt och jag fortsatte ensam i tankar på hela denna ryska ungdomsskara, öfver hvars hufvuden förintelsen sväfvar, ifall de ertappas i »brottet» att — med offer af sina ungdomsnöjen, sin hvila, sina studier, sina pengar — arbeta för folkets upplysning, för den bättre framtid, hvars första vårtecken de vänta om hundra år — då stegindignationen till en sådan höjd, att jag måste ge den ett uttryck. Jag fann ett föremål i ängeln på kolonnen framför Vinterpalatset! Jag frågade honom om han inte insåg det för hela hans kår nedsättande i att han stod däruppe, bredande sina vingars skugga öfver alla de orättrådigheter, allt det lidande, som utgick från denna punkt af ryska riket? Men då änglavakten inte visade ringaste afsikt att ändra ståndpunkt, fortsatte jag min väg, ehuru med lättare hjärta sedan jag sålunda fått »tala svenska» midt för tsarernas palats och till min glädje funnit mitt språks oväntade expansionskraft i riktning af synonymer för begreppet afsky!

*

Dagen efter såg jag Petersburgs förgyllda spiror och kupoler försvinna i en mjölkhvit dimma, hvilken dock snart lättade öfver ett landskap af moar och hagar, af tallar och björkar i rimfrostskrud, en glittrande hvithet mot en ljusblå himmel. Tåget brusade fram i den stora söndagsstillheten, fram mot Helsingfors, hvarifrån jag dagen efter skulle återvända till Sverige.

Sverige, det gamla efterblifna, sofvande landet, om hvilket jag sagt så många hårda ord, af hvilka jag icke ämnar återtaga ett enda!

Sverige, det för sina egna lifsfrågor förblindade landet, hvilket icke förstår att — när faran från öster nalkas äfven oss — då är det ickenog att i militärisk mening vara rustad att möta den! Då kräfves det äfven att hela folket är likställdt i de rättigheter, det gäller att värna; då kräfves det att fosterlandsförsvaret icke längre är sammankoppladt med norskhatet, agrarintresset, militarismen inom en grupp af folket, utan att fosterlandsförsvaret blifvit en nationellt-kulturell rörelse, vid hvilken de ideala värdenas bevarande och ökande är den främsta drifkraften för hela nationen.

Och då fordras det att ha vunnit enighet på vår halfö. Detta kan endast ske genom att å ömse håll göra de medgifter, som kräfvas för att den förening skall kunna omdanas, hvilken i sin nuvarande form ständigt kommer att underhålla en osämja, hvilken blir ryssarnas bästa bundsförvant! Endast barn kunna ännu tro att denna enighet skulle vinnas genom handlingar af Sverige mot Norge liknande engelsmännens mot boerna! För hvarje tänkande svensk måste det snart bli klart att vägen är en annan.

En union, ingången utan att vara framvuxen af två folks egna önskningar; en union, gifvande det ena folket en underordnad ställning, som det i tidernas lopp vuxit ifrån; en union mellan två nationer, med så skilda lynnen, traditioner och ideal, att den enas delvisa beroende alltid måste leda till konflikter; en union, där vid hvarje konflikt den gemensamme regenten råkar i en ohållbar ställning mellan motsatta plikter, betingade af det olika maktområde hvardera landetslagar förlänar honom — en sådan union måste lösas för att samtidigt omdanas, med hvad namn den sedan än må kallas, till en annan, hvilken inför absolut likställighet i ömsesidiga rättigheter och plikter; hvilken utåt verksamt tryggar det gemensamma försvaret; inåt verksamt tryggar mot slitningar sådana som de, hvilka under snart en mansålder omedelbart undergräft det ömsesidiga förtroendet och sålunda medelbart främjat Rysslands intressen, *det* Ryssland mot hvilket hela det öfriga Europa — men framför allt Sverige-Norge — borde sammansluta sig!

Tåget ilade framåt, och under dessa tankar ljöd åter inom mig:

Hem till Sverige!

Som en stor, innehållstung lycka värmde de tre orden mitt hjärta.

En svensk, för hvilken den personliga tryggheten i lagarnas hägn, den medborgerliga rörelsefriheten, det talade och tryckta ordets frihet äro lika naturliga förmåner som luften han andas — han kan icke ha varit många dagar i Ryssland förr än de gamla sköna orden: frihet, lagbundenhet, rättfärdighet för honom blifva lika berusande nya och härliga som den friska luften blir det, när man störtar ut i densamma från en kväfvande atmosfär. Rättslöshet, maktfullkomlighet, ofrihet — dessa gamla fula ord, dem man i Sverige vant sig att endast läsa om i historien — dessa möta en i Ryssland som ännu lefvande verkligheter.Ännu under tyngden af detta intryck var det med en hundrafaldigad stolt glädje jag upprepade:

Hem till Sverige; hem till det land, där friheten är en daglig, strålande verklighet; där rätten är helig; där den fattigaste har skydd af samma lagar under hvilka den högste måste böja sig; där våld och väld icke trängt fram till domarbordet; där heder och ordning råda hos de styrande, rättrådighet och laglydnad hos de styrda; där självverksamhet och självbestämning finna uttryck öfverallt inom samhällsarbetet. Långsamt går i Sverige allt framåt, som ej hör till den materiella utvecklingen; mycket fattas hos oss ännu i full medborgerlig rättvisa, i fullt lagstadgad frihet. Men hvar finnes en grund mer fast än vår samhällsdaning att bygga en högre frihet på? Hvar ett folk, där den goda viljan att göra det rätta — när man slutligen inser hvad som är det rätta — är mer ren och stark?

Och åter gick en varm ström af lycklig stolthet genom hela min varelse när jag upprepade:

Hem till Sverige, mitt gamla, välsignade, lyckliga land!

*

Efterskrift.

———

Af dessa skildringar hafva endast I till X varit tryckta i *Svenska Dagbladet* samt — i den mån censuren medgifvit — omtryckta i den finska *Aftonposten*. Men nästan hela X kapitlet samt afdelningen *I Ryssland* äro nya.

Jag anhöll om plats för dessa intryck från Finland i *Svenska Dagbladet*, emedan en artikel där i fjol af professor Harald Hjärne — en artikel hvars verkliga innebörd denna dock senare medelbart förklarade, medan redaktionen dessutom genast reserverade sig mot professor Hjärnes förmodade ståndpunkt — föranledt finnarna till antagandet: att nämnda tidning och dess svenska meningsfränder saknade sympatier för Finlands nuvarande strid.

Samtliga artiklarna voro färdiga i utkast redan i slutet af januari och jag hoppades då att de skulle komma i rask följd. Så blef ej fallet och innan afdelningen VII hunnit publiceras hade jag redan erhållit broschyrer och protester frånfennomanska hållet med anledning af mina anföranden af svekomanska uttalanden från 1887, dem jag citerade ur de anteckningar, jag då skref öfver min resa i Finland. Och när denna min lilla skrift var halftryckt, kom »Valvoja-fennomanen» professor Palméns *Återblick och framtidsmål* där han — som synbarligen tryckt sin broschyr innan han läst VII afdelningen i denna — vederlägger mina »vilseledande» påståenden rörande språkstriden med samma skäl som — jag här i VII anfört direkt från den fennomanska sidan, till den kraft och verkan det hafva kan!! Äfven om Snellman, om det fennomanska kulturarbetet m. m. finnas hos

mig uttalanden, hvilka gå i alldeles samma riktning som professor Palméns och jag kan endast önska att — då han i företalet anger publicerandet af sin broschyr på svenska delvis ha varit föranledt af mina »vilseledande» påståenden — han hade inväntat slutet af mina artiklar, där nu den sista stod i Svenska Dagbladet två dagar efter att jag mottog professor Palméns skrift!

Att resande från Sverige, utan möjlighet att omedelbart taga kännedom om den finskspråkiga pressen och litteraturen, nödvändigt måste få sina flesta intryck från den svekomanska sidan; att de, isynnerhet under ett kort besök, omöjligt kunna få blick för alla valörer eller få med alla faktorer i slutsumman af sina intryck — detta är en sak, i den grad själfklar, att den icke borde bli föremål för klander eller antagandet att man afsiktligt gått förbi den finskspråkiga insatsen ilitteraturen, vetenskapen och det offentliga lifvet — d. v. s. såvida man under detta förhållande stöder sina omdömen på *båda* parternas egna uttalanden. Slutomdömet i den finska språkstriden måste, hos hvarje opartisk, bli det, att båda parterna — med lika brinnande patriotism — handlat efter för hvardera djupt betydelsefulla synpunkter, men att båda i sitt handlande varit underkastade den mänskliga möjligheten af misstag om det rätta!

Och jag vet att denna synpunkt delas af mina båda, af professor Palmén angripna landsmän, O. v. Zweigbergk och V. Spångberg. De som jag ha varit genomträngda af vissheten: att fennomanerna i sin hufvudriktning följt den rätta vägen för att skapa det enda säkra värnet mot öster, ett helt uppvaknadt folk; att, i och med detta, äfven arfvet från den svenska kulturen fått sin säkraste befästning! Detta inse nu äfven svekomanerna och därmed kan man med fullt skäl hoppas att söndringens tid snart skall vara förbi. Huru man dock ännu, äfven från den svenska sidan, underhåller striden, visar bäst det faktum: att den finska teatern ej af Helsingfors stad kunnat erhålla fri grund till sin byggnad utan denna har enskildt måst köpas och stadsfullmäktige försvåra nu uppförandet af byggnaden, emedan den ej kan anses för en »offentlig»!

Men — man måste taga det onda med det goda hos alla sina vänner, äfven sina vänner bland folken!De mest utmärkande dragen i det finska lynnet — dess allvar som dess grundlighet, dess seghet som dess intensitet, gör att de finska partistriderna bli så våldsamma, att såren läkas så långsamt, att misstagen inses så sent, orätten medgifvas så ovilligt!

Jag vill ånyo starkt betona: att jag vidrörde denna fråga — hvilken jag för min del helst velat alldeles lämna åsido — uteslutande därför: att man i Sverige, *vid hvarje samtal om Finland* hör språkstriden — och främst fennomanernas del i den — anföras som hufvudorsaken till det nuvarande sakläget! Jag trodde mig, genom att låta båda parterna tala, kunna visa svenskarna: först huru oundviklig språkstriden varit och sedan huru orimligt det var att — sedan man hört äfven det *svåraste*, svekomanerna androgo mot fennomanerna — kunna vidhålla att språkstriden varit en *orsak* till russifieringsförsöken!

Hvarken jag eller någon annan svensk — eller så vidt jag hört någon svekoman — har någonsin trott att fennomanerna påskyndat russifieringen annat än mycket medelbart och alldeles ofrivilligt, medan de — å andra sidan — genom folkbildningen och hela sitt kulturarbete omedelbart och djupt motverkat den. Detta är en så genomgående synpunkt i hela min lilla skrift, liksom i herrar Zweigbergks och Spångbergs, att den ej *kan* missförstås! Hvar gång jag i det ofvanstående säger *finne*, menar jag de finsktalande likaväl som de svensktalande. Och hafva de förraicke känt sig nöjda med hvad jag sagt om dem som fennomaner, borde de ha kunnat glömma detta för hvad jag yttrat om dem som *finnar!* Att vi svenskar gång efter annan erfara huru fennomanerna af oss kräfva antingen absolut tystnad i den alltjämnt aktuella språkfrågan, eller också en blind förkunnelse af fennomanernas ofelbarhet, detta kommer emellertid antagligen att mer och mer inskränka de svenska skrifverier om Finland, hvilka gjort professor Palmén så missnöjd.

I Finland har man misstrott verkligheten af Sveriges sympatier för finnarnas strid. Intet är mer grundlöst. Sverige har lidit med Finland djupare än ord kunnat uttrycka och man har hos oss återhållit orden endast af fruktan att försvåra finnarnas läge! Men det är sant att värmegraden i de svenska sympatierna *före* fjolårets sorger var tempererad och detta af den orsak, som en svensk nyligen angaf med följande ord:

»Under en mansålder hafva fennomanerna sårat våra känslor med att låta oss veta hur vår kultur, våra fortsatta förbindelser voro utan värde för det nuvarande Finland. Och sådana upprepade hugg ta till slut på den hårdaste hud — eller det starkaste hjärta!»

Afsikten med mina finska bref — för hvilka jag brukat ett par, till andra ändamål afsedda, dyrbara arbetsmånader — har för det första varit behofvet att trösta mina landsmän genom mina intryck från Finland och att genom dem, så väl i mitt land som i Tyskland — där en del afbrefven, med uteslutande af det som rör språkfrågan, kommer att publiceras — vidga sympatierna för Finlands strid. Och *så* trodde jag mig bäst kunna tacka för all den värmande vänlighet hvilken i Finland kom mig personligen till del!

Om jag förfelat det senare syftet gör detta mig ondt. Att jag icke förfelat de förra därom är jag förvissad.

Att jag efter den artikel, där jag lät svekomanerna tala, blef angripen af fennomanerna men efter den, där jag lät fennomanerna få ordet, af svekomaner anklagades för partiskhet gent emot fennomanerna — detta ger mig dock förhoppningen att hafva varit oväldig i min framställning!

Emellertid har jag nu erhållit en omedelbar erfarenhet af huru starka språkstridens brytningar ännu äro. Och genom att till slut påpeka detta har jag rättat det fel, åtskilliga finnar funnit i mina skildringar från deras land: att dessa skildringar varit ett ljusmåleri utan alla skuggor.

Stockholm 30 mars 1900.